

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra systematické teologie

Diplomová práce

2010

Lenka Černohorská

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra systematické teologie

Křesťanská výchova

Lenka Černoorská

**Ctnosti jako dispozice na cestě k věčnému
životu**

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. ICLic. Vladimír Filo

2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval/a samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....
Podpis autora práce

Poděkování (nepovinná stránka)
Zde bych chtěl/a nechtěl poděkovat vedoucímu práce za nic ☺.....

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Ctnost jako dispozice na cestě k věčnému životu.....	8
3	Cíl a důstojnost člověka.....	8
4	O ctnostech obecně.....	11
4.1	Definice ctnosti.....	11
4.2	Historický vývoj.....	12
4.3	Historické rozdělení ctností.....	14
4.4	Rozdělení ctností v současné morální teologii.....	15
4.4.1	Podle původu.....	15
4.4.2	Podle zaměření.....	16
4.4.3	Podle duševních mohutností.....	16
4.5	Hodnota a vlastnosti ctností.....	17
4.6	Ctnost jako střed mezi dvěma krajnostmi.....	17
4.7	Vzájemný vztah ctností.....	18
4.8	Trvání ctností.....	19
4.9	Jednotlivé ctnosti.....	20
4.9.1	Teologické neboli Božské ctnosti.....	20
4.9.2	Sedm darů Ducha svatého.....	20
4.9.3	Kardinální neboli základní ctnosti.....	21
4.9.4	Skutky milosrdenství.....	21
4.9.5	Blahoslavenství.....	22
5	Moudrost.....	24
5.1	Základní pojednání o ctnosti moudrosti.....	24
5.1.1	Pojem moudrosti.....	24
5.1.2	Definice moudrosti.....	25
5.1.3	Význam slova moudrost.....	25
5.1.4	Předmět moudrosti.....	26
5.1.5	Praktický rozum.....	26
5.1.6	Stupně rozumu.....	27
5.2	Rozvážnost.....	28
5.2.1	Nerozvážnost a nerozhodnost.....	29
5.3	Předpoklady praktické moudrosti.....	29
5.3.1	Poznání.....	30
5.3.2	Paměť.....	30
5.3.3	Učenlivost a prozíravost.....	31
5.3.4	Příkaz.....	32
5.3.5	Předvídavost, prozřetelnost.....	32
5.4	Nedostatky, omyly a hříchy proti praktické moudrosti.....	33
5.5	Praktická moudrost a Boží zákon.....	34
5.5.1	Moudrost jako ctnost i dar Ducha Svatého.....	35
5.6	Vztah praktické moudrosti ke kardinálním ctnostem.....	35
5.7	Vztah moudrosti a lásky.....	36
5.8	Vztah moudrosti a víry.....	37
6	Spravedlnost.....	38
6.1	Základní pojednání o ctnosti spravedlnosti.....	38
6.1.1	Pojem spravedlnosti.....	38

6.1.2	Definice spravedlnosti	39
6.1.3	Spravedlnost v Písmu svatém	39
6.1.4	Předmět spravedlnosti	41
6.1.5	Pojem práva	42
6.2	Člověk jako osoba	42
6.3	Rozdělení spravedlnosti	43
6.4	Podstata spravedlnosti	46
6.5	Láska a spravedlnost	47
6.6	Boží spravedlnost a láska	48
6.7	Dluhy, které není možno splatit	49
6.7.1	Dluh vůči Bohu	49
6.7.2	Dluh vůči rodičům a vůči vlasti	50
6.7.3	Dluh vůči úřadu	50
7	Statečnost	52
7.1	Základní pojednání o ctnosti statečnosti	52
7.1.1	Pojem statečnosti	52
7.1.2	Definice ctnosti statečnosti	53
7.1.3	Stupně křesťanské statečnosti	54
7.2	Tří řády statečnosti	55
7.3	Přidružené ctnosti statečnosti	56
7.3.1	Trpělivost	56
7.3.2	Vytrvalost	57
7.3.3	Mučednictví	57
7.3.4	Důvěra v Boha	58
7.3.5	Velkodušnost	58
7.3.6	Velkorysost	59
7.4	Hříchy a omyly proti statečnosti	59
7.5	Vztah hněvu a statečnosti	59
7.5.1	Útok a obrana	60
7.6	Vztah ctnosti statečnosti a darů Ducha svatého	60
7.7	Vztah statečnosti k ostatním kardinálním ctnostem	61
7.8	Smysl statečnosti	62
7.8.1	Statečnost je jen tam, kde je zranitelnost	62
7.8.2	Účast na Kristově utrpení	63
7.8.3	Boj se zlem	63
8	Mírnost	65
8.1	Základní pojednání o ctnosti mírnosti	65
8.1.1	Pojem mírnosti	65
8.2	Definice ctnosti mírnosti	66
8.3	Mírnost v jídle a pití	67
8.3.1	Půst	68
8.4	Mírnost v mezilidských vztazích	69
8.4.1	Pokora	69
8.4.2	Velkodušnost	70
8.4.3	Vlídlost a tichost	71
8.4.4	Pýcha	72
8.5	Mírnost ve vědě	72
8.6	Mírnost v oblasti sexuálního pudu	74
8.7	Vztah mírnosti k ostatním ctnostem	75
8.7.1	Kázeň	76

9	Závěrečné pojednání o ctnostech.....	78
9.1	Vztah mezi jednotlivými ctnostmi	78
9.2	Vztah darů Ducha svatého a kardinálních ctností.....	80
9.3	Nenazvané ctnosti	81
10	Závěr	83
	Použitá literatura:	86
	Prameny:	87
	Literatura:.....	87
	Internetové zdroje	89

1 Úvod

V dnešní době mnoho pojmů ztratilo svůj význam, staly se prázdnými slovy nebo většina lidí naší společnosti chápe úplně jinak. Především je to slovo ctnost. Jen málo kdo by uměl říci, jaký je pravý význam slova ctnost. Ještě závažnější je situace v tom, že o ctnost a ctnostný život téměř nikdo neusiluje, mnoho lidí považuje ctnost za přežitek, za schopnost, která je nedůležitá a nmoderní v dnešní společnosti.

Dalším slovem, které ztratilo v životním stylu dnešní doby svůj pravý význam je moudrost. V tom lepším případě se považuje moudrost za vzdělanost, v tom horším je moudrost považována za schopnost vyhnout se problémům, odstranit ze svého života všechny nepříjemnosti, nepřipouštět si nedostatky, prostě se spíše jedná o lstivost.

V dnešním pojetí ztratilo pravý význam i slovo spravedlnost. Pro mnohé je spravedlnost pouze právní disciplínou a jen okrajově, se týká obyčejného člověka. Snad se to dá vyjádřit následovně. Hlavně se držet předpisů a nařízení, nepřekračovat zákony a vyhýbat se soudům. Ze zkušenosti můžu konstatovat, že slovo statečnost je na jedné straně bráno jako úchylnka a hloupost, na straně druhé jako drzost a nafoukanost.

I význam slova mírnost se scvrkl na umírněnost v jídle a pití a ovládní se v hněvu.

Vzhledem k výše uvedeným okolnostem jsem se rozhodla zvolit pro zadání diplomové práce téma ctnosti, s podrobnějším zaměřením na ctnosti kardinální – základní.

Na základě děl teologů, křesťanských spisovatelů a filozofů budu zkoumat ctnosti z hlediska obsahu, definic, vlastností, kvality, vzájemného postavení, vztahů a spolupráce. Současně se zaměřím i na ctnosti přidružené. Součástí práce budou také omyly a hříchy proti ctnostem.

Při práci budu vycházet především z Písma svatého, z děl významných teologů a křesťanských autorů, z nauky církve: z papežských encyklik, z dokumentů Druhého vatikánského koncilu a Katechismu katolické církve.

2 Ctnost jako dispozice na cestě k věčnému životu

„Bud'te dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský Otec“ (Mt 5,48).

Náš duchovní život můžeme přirovnat k cestě k věčnému životu. Láska jako touha nás objímá, láká a zve na tuto cestu, táhne nás k věčnému cíli, vírou věříme a doufáme, že dojdeme, naději víme, že opravdu dojdeme. Věčný život pak je to, praví Pán, „*že poznají tebe, pravého Boha, a toho, kterého jsi poslal Ježíše Krista*“ (J 17,3).

„Na této cestě – na cestě takového vnitřního dozrávání, které zahrnuje plné objevení smyslu lidství – vstupuje Bůh do nitra člověka, proniká stále hlouběji do celého lidství. Trojjediný Bůh, který existuje“ sám v sobě jako transcendentní skutečnost sebeobdarování tří božských osob, tím, že se dává v Duchu svatém jako dar člověku, přetváří lidský svět zevnitř, z nitra srdcí a svědomí. Tímto způsobem svět, který dostal účast na božském daru, stává se, jak učí II. vatikánský koncil, „stále lidštějším, stále hlouběji lidským“, zatímco v něm prostřednictvím srdcí a svědomí lidí dozrává království, ve kterém bude Bůh definitivně „všechno ve všem“ (srov. 1 Kor 15,28): jako dar a láska.“¹

3 Cíl a důstojnost člověka

Nejen člověk, ale i zvířata mají při konání svých skutků cíl: ulovit potravu, bránit své teritorium, rozmnožovat se. Avšak zvířata na rozdíl od člověka po tomto cíli netouží, protože toužit znamená cílevědomě směřovat k vytčenému cíli. Zvířata své jednání řídí pudově.

„Člověk je naproti tomu natolik pánem svého rozumného jednání, že je vždycky předem podřizuje určitému cíli. Může se zaměřit k jednomu cíli nebo i k vícero cílům, jak uzná za dobré. A může přirozený cíl svého jednání také změnit.“² Nejenže člověk může směr svého života změnit, ale může ho i ztratit. Kolik je v dnešní společnosti lidí, kteří jsou jakoby oslněni technickými vymoženostmi, přemírou informací, rozmanitou

¹ JAN PAVEL II. encyklika *Dominum et vivificantem*. čl. 59

² SALESKÝ, F. *Pojednání o lásce k Bohu*. s. 533

kulturou, kteří směr svého života nastavili k cíli, být šťastný tady a teď, užívat si. Pomyslná ručička morálnosti se obrací od Boha směrem k sobectví člověka.

Naproti tomu nás církev učí, že Duch svatý působí, že člověk „*může sám sebe plně nalézt jen v opravdovém darování sebe samého. Člověk objevuje, že patří Kristu a v něm že je povýšen na stupeň Božího synovství; chápe lépe svou lidskou důstojnost. Slávou Boží je živý člověk, ale životem člověka je patření na Boha.*“³

V encyklice *Veritatis splendor* píše Jan Pavel II: „*Posledním cílem života člověka, stvořeného k obrazu Stvořitele, vykoupeného Kristovou krví a posvěceného přítomností Ducha svatého, je sloužit k tomu, aby se šířila chvála o jeho božské velebnosti a snažit se, aby se v každém jeho činu odrážela Boží záře.*“⁴

„*Bůh měl tedy svůj záměr, když stvořil svět a člověka v něm. Hovoříme o cíli stvoření, zvláště člověka. I. vatikánský koncil říká, že Bůh nestvořil svět pro zvýšení své blaženosti, ani pro její získání, ale pro manifestování svojí dokonalosti skrze dobro, které přenáší na stvoření. A tak primárním cílem stvoření je poznání Boha a vnější sláva Boží. Sekundárním cílem je účast člověka na Boží dokonalosti, z čehož vyplývá věčná blaženost.*“⁵

V pastorální konstituci o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* se píše: „*Člověk byl od Boha stvořen ve stavu svatosti.*“⁶ *Člověk je jednota duše a těla. Jakožto tělesná bytost v sobě zahrnuje prvky hmotného světa; v něm dosahují svého vrcholu a pozvedají hlas k svobodnému chválení Stvořitele. Důstojnost člověka vyžaduje, aby oslavoval Boha ve svém těle a nedovolil mu přisluhovat nezřízeným náklonnostem jeho srdce.*“⁷

*Jedině člověk je „jediný tvor na zemi, kterého Bůh chtěl pro něho samého, může sám sebe plně nalézt jen v opravdovém darování sebe samého.“*⁸ Bůh obdařil člověka rozumem. „*Člověk je schopen svým rozumem pochopit řád věcí stanovený Stvořitelem a svou vůli se může zaměřit na pravé dobro. „Dosahuje své dokonalosti, když hledá a miluje pravdu a dobro.*“⁹ „*Důstojnost člověka je zakořeněna ve stvoření „k obrazu a podobě Boha“; dosahuje svého naplnění v povolání k božské blaženosti. Úkolem člověka je svobodně směřovat k tomuto naplnění. Svými svobodnými skutky se lidská*

³ JAN PAVEL II. encyklika *Dominum et vivificantem*. čl. 59

⁴ JAN PAVEL II. encyklika *Veritatis splendor*. čl. 10

⁵ TONDRA, F. *Morálna teológia I*. s. 32

⁶ II. vatikánský koncil, Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*. čl. 13

⁷ II. vatikánský koncil, Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*. čl. 14

⁸ II. vatikánský koncil, Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*. čl. 24

⁹ *Katechismus katolické církve*. čl. 1704

osoba přizpůsobuje nebo nepřizpůsobuje dobru, přislíbenému Bohem a dosvědčovanému mravním svědomím. Lidé se sami vzdělávají a vnitřně rostou: z celého svého smyslového a duchovního života tvoří stavivo pro tento růst. S pomocí milosti vzrůstají ve ctnosti, vyhýbají se hříchu, a jestliže se ho dopustili, svěřují se jako marnotratný syn (srov. Lk 15,11-31) milosrdenství našeho nebeského Otce. Tak se přibližují k dokonalosti lásky.“¹⁰

„Svým rozumem člověk poznává hlas Boha, který ho „stále vybízí, aby miloval a konal dobro a vyhýbal se zlu.“¹¹ Každý člověk je povolán přinášet toto poznané dobro do osobního a veřejného života. Nestačí pouze Boha poznávat, ale musíme jeho projevenou vůli plnit. Už prorok Izajáš poukazoval na rozpor morálního vědomí a skutečným životem: „Protože se mi přibližuje tento lid svými ústy a ctí mě svými rty, srdcem se však vzdalují ode mě, takže jejich bázeň přede mnou se stala jen naučeným lidským příkazem,...zanikne moudrost jeho moudrých a rozumnost jeho rozumných bude zakryta“ (Iz 29,13-14). Člověk je však příliš slabý, aby sám od sebe poznával a plnil Boží vůli, na pomoc přichází Boží milost, která mu pomáhá konat dobro. A toto dobro ho vede ke svobodě.

Apoštol Pavel v listě Filipánům nás vybízí: „Konečně, bratři, mějte zájem o všechno, co je pravdivé, co je čestné, co je spravedlivé, co je nevinné, co je milé, co slouží dobré pověsti, a o každou zdatnost nebo (činnost, která si zasluhuje) chvály“ (Flp 4,8). „Pevné postoje a ustálené sklony rozumu a vůle, podle kterých se člověk rozhoduje v konání skutků, jsou lidské ctnosti.“¹² Helmut Weber ve své knize *Všeobecná morální teologie* píše o obsahu a cíli dobrého jednání: „Dobré jednání nejprve znamená, že člověk rozvíjí a rozmnožuje to, co je dobré a prospěšné, co rozšiřuje život a otvírá životní možnosti. První obsah a první cíl dobrého jednání jsou určeny pozitivně. Dobře jednat znamená v první řadě podporovat a rozmnožovat dobro. Dbát o dobro člověka může také znamenat, že člověk mnohé odvrátí nebo neudělá.“¹³ Takové jednání, jehož cílem není vykonání něčeho pozitivního, ale odvrácení něčeho negativního např. lži nebo pomsty, není tak přitažlivé, ale v tomto narušeném světě je nutné.

„Já jsem cesta, pravda a život“ (Jan 14,6). Ježíš sám o sobě říká, že je cestou, která v pravdě vede k věčnému životu. Tato cesta však není cestou širokou, která vede

¹⁰ *Katechismus katolické církve*. čl. 1700

¹¹ *Katechismus katolické církve*. čl. 1706

¹² Srov. *Katechismus katolické církve*. čl. 1803.

¹³ WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*. s. 324

k záhubě, ale je to těsná brána a úzká cesta, která vede k životu. (srov. Mt 7. 13-14) O této úzké cestě, která vede k vrcholu dokonalosti, píše Jan od Kříže: „*vyžaduje takové poutníky, kteří nenesou břemeno, jež by je zatěžovalo co do nižších věcí, nebo je tísnilo co do vyšší; poněvadž je to záležitost, při níž se hledá a získává jen Bůh, má se duše také snažit hledat a získat jenom Boha.*“¹⁴

Člověk se musí zbavit všech zbytečných vášní, nedokonalostí a hříchu. Pro člověka zraněného hříchem není snadné žít podle příkladu Ježíše Krista, zachovávat všechna přikázání, žít v lásce a odpouštět. Na kříži nám Ježíš vydobyl dar spásy. Bůh nám dává potřebnou milost, abychom usilovali o ctnosti a abychom se v nich zdokonalovali. Musíme tedy prosit o všechny potřebné milosti, abychom žili podle Boží vůle a k Božímu obrazu. „*Lidské ctnosti jsou zakořeněny v božských ctnostech, které uzpůsobují lidské mohutnosti pro účast na božském životě.*“¹⁵

4 O ctnostech obecně

„*Mistře, co dobrého mám udělat...?*“ (Mt 19,16)

4.1 Definice ctnosti

Nejpřesnější definuje ctnost *Katechismus katolické církve*: „*Ctnost je trvalá a pevná dispozice konat dobro. Dovoluje člověku nejen konat dobré skutky, nýbrž i vydávat ze sebe to nejlepší. Ctnostná osoba všemi svými smyslovými i duchovními silami směřuje k dobru, hledá je a volí v konkrétním jednání.*“¹⁶

Tomáš Špidlík ve své díle *Prameny světla* vysvětluje, že „*český výraz ctnost souvisí se slovesem ctíti. Latinské „virtus“ je od slova vir, muž, značí tedy původně mužnost, vlastnosti, které obdivujeme u mužů. Stejnou etymologii má i řecké „andreia“, statečnost. Ctnost se však v řečtině všeobecně nazývá „arete“, něco, co se líbí, co vyniká, budí úžas.*“¹⁷ Areté se v „*Septuagintě*“ vyskytuje velmi zřídka a asi jen na jednom místě (*Mdr 5,13*) má specifický význam „*ctnosti*“. V novém zákoně se s ním

¹⁴ JAN OD KRÍŽE, *Výstup na horu Karmel*. s. 98

¹⁵ *Katechismus katolické církve*. čl. 1812

¹⁶ *Katechismus katolické církve*. čl. 1803

¹⁷ ŠPIDLÍK, T. *Prameny světla*. s. 196

setkáváme na čtyřech místech, přičemž opět jen na dvou z nich – Flp 4,8 a 2 Petr 1,5 - je možno „ctnost“ přeložit ve smyslu pozitivního lidského postoje. (na obou jiných místech (1 Petr 2,9; 2 Petr 1,3) se výrazem areté míní síla nebo sláva Boží či Kristova. Ježíš mohl zvěstovat plnou a nezkrácenou Boží vůli, aniž tohoto slova používal. ¹⁸

„V morální teologii se definuje ctnost jako trvalá dispozice, ochota a zběhlost konat něco dobře. Je to „habitus operativus – vlastnost zaměřená na činnost.“¹⁹ Aby člověk mohl vykonat něco dobře a vytrvale, nestačí poznání, rozum a učinnost, je nutná i vůle, kterou se člověk rozhoduje konat dobro. Svatý Tomáš Akvinský v *Teologické sumě* píše: „Úkon ctnosti není nic jiného, než dobré užívání svobodného rozhodování.“²⁰

Pro dobro se však člověk může rozhodnout pouze svobodně. „Tuto svobodu naši současníci vysoce cení a vášnivě o ni usilují, a to je správné. Pravá svoboda však je nevšední znamení Božího obrazu v člověku. Bůh totiž chtěl člověka ponechat v jeho rozhodování, aby svého Stvořitele sám hledal a přimknutím k němu dospěl k plné a oblažující dokonalosti. Důstojnost člověka tedy vyžaduje, aby jednal podle vědomé a svobodné volby, to znamená hýban a podněcován z nitra osobním přesvědčením a ne ze slepého vnitřního popudu nebo pouze z vnějšího donucení. Této důstojnosti člověk dosahuje tím, že se osvobozuje z každého zajetí vášní, směřuje k svému cíli svobodnou volbou dobra a účinně a s vynalézavou příčinností si obstarává vhodné prostředky.“²¹

4.2 Historický vývoj

Už 6. století před Kristem Pythagoras zpracovává první rozdělení ctností. Řečtí filozofové Sokrates a Platón hledají kořeny ctností, z jakých vnitřních sil vystupují. Zatímco pro Sokrata je ctnost pravé vědění a lze se jí tudíž naučit vzděláváním. „Vědění je dostatečným popudem ke správnému jednání, neboť prý nikdo by nemohl vědomě konat něco, co považuje za špatné.“²² Pro Platona je ctnost areté. Duše je složena z prvků žádostivosti, afektu a rozumnosti. „V politologické úvaze jsou základem dobře uspořádané obce králové, strážci a dělníci. Tomu v etice odpovídají tři základní

¹⁸ WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*. s. 333

¹⁹ TONDRA, F. *Morálna teológia I*. s. 182

²⁰ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. I-II. q. 55. a. 1. ad 2. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

²¹ II. vatikánský koncil, Pastorační konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*. čl. 17

²² Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. s. 375

zdatnosti: rozumnost, statečnost a uměřenost, přičemž svorníkem všech těchto triád je spravedlnost jako základ i cíl každého řádu.“²³

Pro Aristotela jsou rozhodující dvě kategorie: hexis a mesotés. „Hexis je pro něho nejdůležitější formální prvek ctnosti. Je to ono „míti“ člověka nebo i duše, jež se později v latině překládá jako habitus a jímž se myslí trvalá náklonnost a schopnost — možnost nebo zběhlost — k určitému chování. Mesotés je nejdůležitější obsahový prvek a míní se jím, že se ctnost projevuje jako ctnost právě tím, že hledá a umí dodržet skutečný střed mezi dvěma krajnostmi.“²⁴ V etice Níkomachově Aristoteles usuzuje, že ctnost „je záměrně volícím stavem, který udržuje střed nám přiměřený a vymezený úsudkem, a to tak, jak by jej vymezil člověk rozumný. Střed pak jest mezi dvěma špatnostmi, z nichž jedna záleží v nadbytku, druhá v nedostatku, a to tak, že ctnost střed nalézá a volí, kdežto špatnosti v citech a v jednáních jednak pravé míry nedosahují, anebo ji překračují. Proto ctnost co do podstaty a pojmu bytí jest středem, co do přednosti a dobra jest vrcholem.“²⁵ K dosažení ctnosti podle Aristotela je nutné poučení, ale ještě důležitější je nácvik správného jednání a napodobování ctnostného vzoru.

Představitelé stoicismu zastávali především názor o jednotě ctností: buď má člověk všechny ctnosti nebo žádnou. „Stoikové, od kterých převzala hodně křesťanská nauka, učili, že člověka si máme vážit podle dobrého jednání, výraz ctnost dostal praktický a morální význam, jaký má i v moderních jazycích. Alexandrijský židovský filosof Filón promíslil výrazy Písma se stoickou morálkou. „Jedině ctnost, nás osvobodí od všeho zla“.²⁶

První křesťané samozřejmě ještě neměli vypracované mravní poučení a mravní zákony, jediné o co se snažili, bylo následování a napodobování Krista. „Brzo se však objevil seznam ctností. Zdá se tedy, že konkrétní příklad byl nahrazen abstraktním mravním učením. Přínos stoicismu je nepopíratelný. Mluví se o nebezpečném pořečtění evangelního poselství. Zapomíná se však, že i v Bibli jsou příkazy, nejenom příklady. Již hebrejský Filón se tázal, jak smířit pohanské ctnosti s učením Bible. Našel odpověď v Bibli, jsou přikázání daná Bohem, zatímco ctnosti vyžaduje přirozenost. Avšak i přirozenost byla stvořena Bohem. Lze tedy ztotožnit zachovávání Božích přikázání se ctnostným životem.“²⁷

²³ Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. s. 316

²⁴ WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*. s. 335

²⁵ ARISTOTELÉS. *Etika Níkomachova*. čl. 1107 a

²⁶ ŠPIDLÍK, T. *Prameny světla*. s. 197

²⁷ ŠPIDLÍK, T. *Duchovní cvičení s Janem Pavlem II.* s. 101

„Církevní otcové přebírají představy o ctnosti z proudu platónské tradice, zejména ze stoicismu. Ambrož použil pro stoickou skupinu čtyř ctností poprvé výrazu kardinální či základní ctnosti, srovnává je, jako už předtím Filón Alexandrijský, se čtyřmi řekami vytékajícími z ráje a výslovně je uvádí do vztahu s Kristem: On je základ těchto ctností. O málo později nacházíme podobnou integraci do křesťanství u Jeronýma: Čtyři ctnosti jsou čtyřspřeží, s nímž může také křesťan dojet k cíli. Pro Řehoře z Nyssy jsou ctnosti „paprsky, jež vycházejí ze Slunce spravedlnosti. Proudí, aby nás osvěcovaly.

Sv. Augustin je co nejužší spojuje s láskou; nejsou „nic jiného než jedna láska k Bohu v různých formách projevu“. Konečně Řehoř Veliký je vidí utvářeny Duchem Božím a chápe rovněž v Bibli uvedených sedm darů Ducha výslovně jako „ctnosti“. Scholastická teologie středověku je vyvrcholením křesťanského učení o ctnosti. U Petra Lombarda stojí v popředí úsilí o definici ctnosti, u Tomáše je to návrat k Aristotelovi a rozvržení velké syntézy. Společně se třemi božskými ctnostmi jsou čtyři základní ctnosti členícím principem celé jeho speciální teologické etiky. Je to vyslovený traktát o ctnostech, jehož rámec je vymezen sedmi uvedenými ctnostmi, které jsou dále rozděleny do mnoha podctností.²⁸

4.3 Historické rozdělení ctností

„Rozdělení na čtyři základní ctnosti vypracoval Platon ve svém díle s názvem Stát. Třem schopnostem: poznání, vznětlivost, baživost a požívačnost odpovídají ctnosti: moudrosti, statečnosti, uměřenosti, umírněnosti. Protože není snadné poznat, která z těchto ctností má a za jakých podmínek přednost, je nutná i čtvrtá ctnost – spravedlnost, která má za úkol udržovat jednání v rovnováze. Jako je spravedlnost základem státu, tak je i základem duševní harmonie člověka.

Toto rozdělení na čtyři základní ctnosti se ujalo i v křesťanské literatuře. Tomáš Akvinský vypracoval na tomto základě rozvinutý systém, který je uvedený v Teologické sumě. Aristoteles rozlišoval ctnosti intelektuální a politické. Novoplatonici přidali třetí skupinu - ctnosti očistné. Jako politické ctnosti ustanovili

²⁸ WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*. s. 336

ctnosti, které člověk koná navenek ve společnosti. Potom poznává, že dokonalost spočívá v čistotě srdce a začne usilovat o ctnosti očistné. Vrcholem jsou ctnosti intelektuální, které pramení z poznání pravého dobra.

Stoikové spojili všechny ctnosti v jednu.

Sv. Jan Damascenský rozděluje ctnosti na duševní a tělesné. Duševní ctnost je např. uměřenost, moudrost. Ctnost tělesná může být např. půst.

Origenes vyložil křesťanské ctnosti podle rozvrhu osmera blahoslavenství.²⁹

4.4 Rozdělení ctností v současné morální teologii

4.4.1 Podle původu

„Podle původu rozlišujeme ctnosti přirozené a nadpřirozené.

Přirozené ctnosti získává člověk přirozenými silami: cvičením, sebeovládáním, praxí. Tak jako cvičením můžeme posilovat svalstvo těla, tak sebeovládáním, sebezáporem, sebekontrolou můžeme posilovat a upevňovat přirozené ctnosti. Získávají se opakováním dobrých skutků a jejich cílem je pozemské štěstí. Latinsky se nazývají *virtutes acquisitae*, protože se získávají opakováním dobrých skutků. Pán Ježíš říkal: „Beze mě nemůžete dělat nic“ (Jan 15,5). Proto i přirozené konání dobrých skutků není možné bez Kristovy pomoci, a tak už to nejsou čistě přirozené skutky. Čistě přirozené se vykytují velice málo. Oba dva způsoby patří do skupiny získaných ctností – *acquisitae*.“³⁰

Druhou skupinu tvoří ctnosti vlité, pro které se užívá název nadpřirozené. Katechismus katolické víry výše uvedené shrnuje: „*Lidské ctnosti, nabyté výchovou, prostřednictvím vědomých úkonů a vytrvalostí v úsilí znovu a znovu obnovovaném, jsou Boží milostí očišťovány a povznášeny. S Boží pomocí utvrzují charakter a usnadňují konání dobra.*“³¹

„Při vykonání nějakého dobrého skutku, zůstane i po určité době v člověku jakoby otisk – pozůstatek v duševních a smyslových schopnostech. Následným

²⁹ Srov. ŠPIDLÍK, T. *Prameny světla*. s. 202 – 203.

³⁰ Srov. TONDRA, F. *Morální teologie I*. s. 184

³¹ *Katechismus katolické církve*. čl. 1810

opakováním se tento zdokonaluje a prohlubuje. Ctnosti nedávají člověku schopnost konat dobro, neboť toto konání již předpokládají, ale ctnosti toto konání ulehčují, upevňují, prohlubují.“³²

Nadpřirozené ctnosti získá člověk nadpřirozenými silami. Jsou to ctnosti vlité, schopnosti žít podle vzoru Pána Ježíše, který říká: „*Dal jsem vám příklad, abyste i vy dělali tak, jako jsem vám udělal já*“ (Jan 13,15). Bůh nám dává sílu, abychom mohli jednat podle jeho vůle: „*Kdo zůstává ve mně a já v něm, přináší mnoho ovoce*“ (Jan 15,5).

„*Proměňte se obnovou smýšlení, abyste dovedli rozeznat, co je Boží vůle, co je dobré, milé a dokonalé*“ (Řím 12,2).

4.4.2 Podle zaměření

„Můžeme rozlišit ctnosti individuální a sociální.

Individuální ctnosti jsou zaměřené na zdokonalení konkrétní lidské osoby. Patří mezi ně: kontempace, intuice, radost, láska k samotě.

Sociální ctnosti jsou zaměřené na dobro společnosti. Individuální a sociální ctnosti lze přirovnat k organismu, kdy každá buňka žije svým vlastním životem a přitom přispívá k dobru a k životu celého organismu. Tak i člověk, žije svým vlastním životem a přitom je hospodářsky kulturně i mravně připoutaný k celku.“³³

4.4.3 Podle duševních mohutností

„*Ctnosti zdokonalují rozum nebo vůli v jejich činnosti. Podle toho rozlišujeme rozumové ctnosti nebo ctnosti vůle.*

Do rozumových zahrnujeme oblast poznávání pravdy. Patří sem:

a) Rozum (intellectio), tj. poznávání prvních zásad mravnosti

b) Vědomí (scientia), tj. poznávání příčinné souvislosti jednotlivých úkonů poznávání.

³² Srov. TONDRA, F. *Morálna teológia I.* s. 184

³³ Srov. TONDRA, F. *Morálna teológia I.* s. 187

c) *Moudrost (sapientia)*, tj. rozlišování dobrého od zlého, prozíravost v spletitých otázkách života a schopnost řešit i složité problémy. Je to umění správně žít.

*Moudrost není to stejné co vzdělání.*³⁴

„*Ctnosti vůle jsou ty, které zdokonalují vůli v její činnosti. Tady počítáme celý komplex mravních ctností.*“³⁵

„Podle účinku - ctnosti vůle dělají člověka dobrým po mravní stránce. Rozumové ctnosti ho dělají dobrým podle zaměření rozumu.“³⁶

4.5 Hodnota a vlastnosti ctností

„*Hodnota ctnosti jako konstantního zaměření spočívá v tom, že je zaměřena na dobro (oproti zlu): trvalé (oproti přelétavému, vrtkavému), snadné (oproti začátečnickému pachtění), angažované (oproti mechanickému), beze stropu (oproti limitovanému u norem), ve prospěch sociální jistoty: ctnost umožňuje předvídat reakci bližního na situaci (oproti člověku nevypočitatelnému).*“³⁷

Získaná ctnost poskytuje člověku možnost, aby všechno co je dobré, konal rychle, statečně, ochotně, velkodušně.

4.6 Ctnost jako střed mezi dvěma krajnostmi

Mravní ctnost je středem mezi dvěma špatnostmi, které jsou způsobeny na jedné straně nadbytkem na straně druhé nedostatkem. Aristoteles v *Etice Níkomachově* vysvětluje proč je těžké být ctnostným: „*Jest nesnadným úkolem zasáhnouti v každé věci střed, jako nálezti střed kruhu nemůže každý člověk, nýbrž znalec. Tak také rozhněvati se, a snadno, dovede každý člověk, i darovati peníze a prohýřiti je; avšak usouditi, komu je darovati, kolik, kdy, k jakému účelu a jak, nedovede každý člověk, ani*

³⁴ TONDRA, F. *Morálna teológia I.* s. 188

³⁵ TONDRA, F. *Morálna teológia I.* s. 189

³⁶ Srov. TONDRA, F. *Morálna teológia I.* s. 189

³⁷ SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky.* s. 111

*to není snadné; z toho důvodu dobro jest také něco vzácného, hodného chvály a krásného.*³⁸

Ctnost volí zlatou střední cestu. Například mezi bázní a smělostí je ctnost statečnosti. Jednou krajností je zbabělost, člověk se bojí vykonat jakýkoliv skutek. Na straně druhé je to nebojácnost, smělost. Člověk se neuváženě vrhá do všech aktivit, když jsou nebezpečné, neodpovídají silám daného člověka.

„Střed ctnosti je určen z dvojího pohledu: podle předmětu a podle způsobu.

Morální ctnosti mají střed podle předmětu. Například při střízlivosti je to pití.

Předmětem teologických ctností je Bůh. Nemůže, zde být hřích z nadbytku, protože nemůžeme v Boha příliš věřit, nemůžeme příliš doufat, přespříliš ho milovat. Avšak při uskutečňování těchto ctností můžeme hřešit nedostatkem nebo přeháněním, například fanatismem ve víře.³⁹

4.7 Vzájemný vztah ctností

„Kdo by totiž zachoval celý zákon, ale přestoupil by ho v jednom přikázání, provinil by se proti všem“ (Jak 2,10). Podle tohoto učení sv. Jakuba můžeme říct, že ctnosti jsou v přímém poměru: čím víc roste jedna, tím víc sílí druhá. Když se jedna upadá, upadá i druhá. V některých okamžicích života může být některá ctnost na větším vzestupu. Ke vzájemnému vztahu ctností říká František Saleský: „I když člověk může mít pouze ojedinělé ctnosti, od ostatních oddělené, bývají to ctnosti jen velice mdlé a nedokonalé. Slabý rozum, jenž je životem naší duše, nikdy nemůže být spokojený a cítit se dobře v duši, když ta nemá všechny jeho schopnosti a vášně.“⁴⁰

Některá ctnost má k sobě přidružené ctnosti, které jsou jejími částmi. Přidružené části základní ctnosti určitým způsobem zdokonalují, doplňují a její úkony zintenzivňují. Jsou to:

„a) Základní části (partes integrales). Základní ctnost přivádějí k dokonalejšímu úkonu. Např. bystrá paměť přispívá k dokonalejší moudrosti.

³⁸ ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. s. 65

³⁹ Srov. TONDRA, F. *Morální teologie I*. s. 190

⁴⁰ SALESKÝ, F. *Pojednání o lásce k Bohu*. s. 511

b) *Potenciální části (partes potentiales)*. Jsou příbuzné se základní ctností a přispívají k její lepší a rychlejší činnosti. Např. přesnost je potenciální částí pracovitosti.

c) *Subjektivní části (partes subiectivae)*. Mají k základní ctnosti vztah, jaký je mezi rodem a druhem (*genus set species*). Např. zběhlost ve vedení a spravování semináře je subjektivní částí moudrosti. (Moudrost je *genus*, spravování semináře je *species*).⁴¹

Všechny ctnosti mezi sebou spolupracují, doplňují se, pomáhají člověku, aby zachovával Boží přikázání. „Kdo by měl všechny ctnosti, ten by také zachovával všechna přikázání; neboť kdo by měl ctnost náboženství, zachovával by první tři přikázání; kdo by měl úctu, zachovával by čtvrté; kdo by měl mírnost a dobrotivost, zachovával by páté; kdo by měl cudnost, zachovával by šesté; štědrost by mu zabránila porušovat sedmé; pravdomluvností by plnil osmé; a konečně šetrností a stydlivostí by dodržoval deváté a desáté.“⁴²

4.8 Trvání ctností

V lidském životě může člověk o ctnosti přijít hříchem. Ztratí-li jednu ctnost, ztratí všechny. „Naproti tomu morální čili duchovní smrt vchází do duše nejdříve nerozvážností. „Našimi okny vstoupila smrt“, říká Písmo svaté (Jer 9,20). A její poslední účinek spočívá v tom, že zničí pravou lásku; jakmile však ta zahyne, odumřel v nás všecken mravní život.“⁴³

Podle učení Ježíše Krista ve věčném životě bude člověk celkem jiné povahy než jak tady na zemi. Proto i morální ctnosti ve věčnosti přestanou. Např. ty, které modifikuje společné žití manželů, takže „při vzkříšení se lidé nežení ani nevdávají, ale jsou jako andělé v nebi“ (Mt 22,30). Božská ctnost lásky zůstane a zintenzivní se (srov. 1 Kor 13,8).

„Nyní vidíme jen nejasně, jakoby v zrcadle, ale potom uvidíme tvář v tvář“ (1 Kor 13,12). O tom jak budou ctnosti vypadávat po smrti, píše Tomáš Akvinský

⁴¹ TONDRA, F. *Morálna teológia I*. s. 191

⁴² SALESKÝ, F. *Pojednání o lásce k Bohu*. s. 518

⁴³ SALESKÝ, F. *Pojednání o lásce k Bohu*. s. 511

v *Teologické sumě* „Tullius tvrdil, že po tomto životě není čtvera základních ctností, nýbrž v onom životě lidé „jsou blažení pouhým poznáváním přirozenosti, v níž nic není lepšího nebo milejšího nad tu přirozenost, která stvořila všechny přirozenosti“, jak tamtéž praví Augustin. On pak potom stanoví, že v budoucím životě jsou tyto čtyři ctnosti, ale jiným způsobem. Augustin praví, že „opatrnost tam bude bez jakéhokoli nebezpečí omylu; statečnost bez obtíží snášení zla; mírnost bez odporování rozkošnictví. Takže opatrnost nebude žádné dobro klásti nad Boha nebo jako rovné; statečnost zcela pevně k němu přilne; mírnost zabrání potěšení z nějaké škodlivé chyby“. Jest pak jasnější o spravedlnosti, jaký tam bude mítí úkon, totiž „býti poddán Bohu“, protože také v tomto životě náleží spravedlnosti býti poddán vyššímu.“⁴⁴

4.9 Jednotlivé ctnosti

4.9.1 Teologické neboli Božské ctnosti

Na prvním místě jsou tři božské ctnosti: víra, naděje a láska. „Božské ctnosti se vztahují přímo k Bohu. Uschopňují křesťany, aby žili v důvěrném vztahu k Nejsvětější Trojici. Původem, důvodem i předmětem božských ctností je trojjediný Bůh. Božské ctnosti jsou základem, duší a charakteristickým rysem mravního jednání křesťana. Pronikají a oživují všechny mravní ctnosti. Bůh je vlévá do duše věřících, aby věřící byli schopni jednat jako jeho děti a zasloužit si věčný život. Božské ctnosti jsou zárukou přítomnosti a působení Ducha svatého ve schopnostech člověka. Božské ctnosti jsou tři: víra, naděje a láska.“⁴⁵

4.9.2 Sedm darů Ducha svatého

„Oporou mravního života křesťana jsou dary Ducha svatého. Jsou to trvalé dispozice, které příznivě uzpůsobují člověka, aby byl ochoten jednat podle hnutí Ducha

⁴⁴ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. I-II q. 67 a. 1 co. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

⁴⁵ *Katechismus katolické církve*. čl. 1812, 1813

svatého.“⁴⁶ To jsou Bohem vlité ctnosti. Člověku dávají schopnost řídit se vnuknutím Ducha Svatého a žít dokonalý křesťanský život. Prorok Izajáš tyto dary připisuje Kristu, Davidovu Synu: „*I vzejde proutek z pařezu Jišajova a výhonek z jeho kořenů vydá ovoce. Na něm spočine duch Hospodinův duch moudrosti a rozumnosti, duch rady a bohatýrské síly, duch poznání a bázně Hospodinovy. Bázní Hospodinovou bude prodchnut*“ (Iz 11,1-3).

Tyto dary si mají věřící vyprošovat a přijímat, aby rostli k dokonalosti. Pomáhají věřícím, aby se stali ochotnými následovat Boží vnuknutí. „*Ti, kdo se dají vést Duchem Božím, jsou synové Boží. Nepřijali jste přece ducha otroctví, abyste opět propadli strachu, nýbrž přijali jste Ducha synovství, v němž voláme: Abba, Otče! Tak Boží Duch dosvědčuje našemu duchu, že jsme Boží děti*“ (srov. Řím 8,14-16).

Duch svatý vede věřící k dokonalosti a dává v nich vyrůst plodům svého ducha, které jsou prvotinami věčné slávy. Jsou to: „*láska, radost, pokoj, trpělivost, shovívavost, vlídnost, dobrota, mírnost, věrnost, tichost, zdrženlivost, čistota*“ (Gal 5,22-23).

4.9.3 Kardinální neboli základní ctnosti

Základní ctnosti jsou čtyři: moudrost, spravedlnost, statečnost a mírnost. „*Moudrost uzpůsobuje praktický rozum k tomu, aby za všech okolností rozeznával naše pravé dobro a volil přiměřené prostředky k jeho konání. Spravedlnost spočívá v trvalé a pevné vůli dávat Bohu a bližnímu to, co jim patří. Statečnost zajišťuje rozhodnost v obtížích a vytrvalost v úsilí o dobro. Mírnost zmírňuje přitažlivost smyslových rozkoší a činí nás schopnými vyrovnaně užívat stvořená dobra.*“⁴⁷ O těchto ctnostech pojednáme podrobněji na dalších stránkách.

4.9.4 Skutky milosrdenství

„*Křesťanská dokonalost se v konkrétní formě projevuje každodenní službou bližnímu. Jimi křesťan podává důkaz o své lásce, která je naplněním zákona. Skutky tělesného a duchovního milosrdenství jsou vlastně zdokonalující subjektivní*

⁴⁶ Katechismus katolické církve. čl. 1830

⁴⁷ Katechismus katolické církve. čl. 1835 - 1838

a potenciální částí teologické ctnosti lásky. Skutky tělesného milosrdenství jsou sestavené podle slov Pána Ježíše, které poví na konci věků (srov. Mt 25,35).

Skutky tělesného milosrdenství jsou tyto:

- *sytit hladové*
- *napájet žíznivé*
- *přijímat pocestné*
- *odívat nahé*
- *ujímat se nemocných*
- *navštěvovat uvězněné*
- *pochovávat mrtvé*

Tyto ctnosti můžeme nazvat ctnostmi sociálními, protože se jimi zmírňuje hmotná bída ostatních bratří.

Skutky duchovního milosrdenství:

- *nevědomé poučovat*
- *pochybujícím dobře poradit*
- *hříšníky napomínat*
- *zarmoucené těšit*
- *ubližujícím odpouštět*
- *křivdy trpělivě snášet*
- *za živé i mrtvé se modlit*⁴⁸

4.9.5 Blahoslavenství

Evangelium sv. Matouše je uvádí takto:

„Blahoslavení chudí v duchu, neboť jejich je nebeské království.

Blahoslavení plačící, neboť oni budou potěšeni.

Blahoslavení tiší, neboť oni dostanou zemi za dědictví.

Blahoslavení, kdo lační a žízní po spravedlnosti, neboť oni budou nasyceni.

Blahoslavení milosrdní, neboť oni dojdou milosrdenství.

Blahoslavení čistého srdce, neboť oni uvidí Boha.

⁴⁸ TONDRA, F. *Morálna teológia I.* s. 194

Blahoslaveni ti, tvůrci pokoje, neboť oni budou nazváni Božími syny.

Blahoslaveni, kdo jsou pronásledováni pro spravedlnost, neboť jejich je nebeské království.

Blahoslavení jste, když vás budou kvůli mně tupit, pronásledovat a vylhaně vám přepisovat každou špatnost“ (Mt 5,3-10).

5 Moudrost

„Moudrost chytrého je v tom, že rozumí své cestě,...“ (Př 14,8).

5.1 Základní pojednání o ctnosti moudrosti

5.1.1 Pojem moudrosti

„*Náš rozum, či lépe řečeno naše duše, pokud je obdařena rozumem, je pravým chrámem Boha Nejvyššího, jenž v ní zcela zvláštním způsobem přebývá.*“⁴⁹ Sv. Augustin ve svém Vyznání vyznává: „*Ty jsi byl uvnitř a já venku a tam jsem Tě hledal.*“⁵⁰ Koncil v pastorální konstituci O církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* píše: „*V hlubinách svědomí odrývá člověk zákon, který si sám neukládá, ale který musí poslouchat. Jeho hlas ho stále vybízí, aby miloval a konal dobro a vyhýbal se zlu, a když je třeba, promlouvá k sluchu jeho srdce; toto dělej, tamto nedělej.*“⁵¹ Bůh chce, aby se člověk rozhodoval samostatně, aby se k dobru přiklonil svobodně.

„*Člověk rozvážný dává pozor na své kroky*“ (Př 14,15). „*Ovládejte se tedy a (na věci) se dívejte strážlivě, (abyste se mohli věnovat) modlitbě*“ (1 Petr 4,7). Moudrost je „*správné pravidlo jednání*“, píše Sv. Tomáš, dovolává se Aristotela. Moudrost se nesměšuje s bázlivostí nebo strachem, ani s dvojakostí nebo přetvářkou. Nazývá se „*aunga virtutum*“, vozatajem ctností, poněvadž řídí ostatní ctnosti a dává jim pravidla i míru. Právě moudrost bezprostředně řídí úsudek svědomí.“⁵² Díky ctnosti moudrosti se člověk rozhoduje a uspořádává své chování, překonává pochybnosti, koná dobro a snaží se vyhýbat zlu.

Otec Špidlík v *Pramenech světla* uvádí: „*Lidé dnes znají mnoho, ale z toho neplyne, že mnoho a správně myslí. Teofán Závorník píše ostře i za zbožně usebrané: „Život podle Boží vůle je život rozumný... Světlo pravdy a čistota svátosti, neporušenosti jsou dvě stránky vnitřní duchovní přeměny mého já. Abychom rozuměli příkázání, je třeba poznávat všechny křesťanské pravdy. Myslet mohou všichni. Ať tedy*

⁴⁹ SALESKÝ, F. *Pojednání o lásce k Bohu*. s. 53

⁵⁰ AUGUSTIN, A. *Vyznání*. čl. 10, 27

⁵¹ II. vatikánský koncil, *Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě Gaudium et spes*. čl. 16

⁵² *Katechismus katolické církve*. čl. 1806

*této schopnosti užívají k věcem vážným, k poznání skutečnosti.*⁵³ Moudrost neznamená umět si poradit, být vypočítavý, rozumně se vyhnout problémům. Cílem myšlení není všechno vědět a znát, ale hledat a poznávat Boha. „*Věčný život pak je to, že poznají tebe, jediného pravého Boha, a toho, kterého jsi poslal, Ježíše Krista*“ (Jan 17,3).

5.1.2 Definice moudrosti

Katechismus katolické církve definuje moudrost jako: „*Ctnost, která dává praktickému rozumu schopnost, aby v každé situaci rozeznal, co je naše pravé dobro, a zvolil přiměřené prostředky k jeho konání.*“⁵⁴ Moudrost ukazuje, co je třeba udělat. Ukazuje, zda je skutek slučitelný s rozumem a zda vede k dobru a jak se mají mravní hodnoty uvádět do lidského života. „*Moudrost je vnitřní dar. Vnitřním úsilím, pěstováním, snahou, cvičením, modlitbou, sebekázní a sebezáporem, skutky lásky, pokory, dobroty, rozroste se v ctnost. Šíří se jako světlo. Vnímáme ji jako dobrotu, laskavost, trpělivost, něžnost, porozumění. A to nejen jako vlastnost jednotlivců, ale celých společenských celků, národů i států.*“⁵⁵

Moudrost je formujícím základem všech ostatních kardinálních ctností, tj. spravedlnosti, statečnosti a mírnosti. Ten, kdo je moudrý a rozumný, je také spravedlivý, statečný a mírný. Člověk je dobrý svou praktickou moudrostí a rozumností.

5.1.3 Význam slova moudrost

„Již od Cyrila a Metoděje se překládá řecké „Sophia“ jako moudrost. Novočeská moudrost má význam téměř pouze intelektuální. Moudrý člověk je nadaný, bystrého rozumu, který zná mnoho věcí. Starořecké *tvophos* bylo příbuzné se sanskrtským *drobhas*, jehož kořen označuje dobrou práci. Starořecký mudřec znamená tedy původně schopný dělník, mistr. I Písmo svaté předpokládá tento původní význam. „Když Bůh stvořil na počátku dní moudrost, byla mu jakoby dělnicí, spolupracovnicí, stavitelkou celého, viditelného světa“ (srov. Př 8,22 nn.). Semitské národy však neobyčejně dovedly ocenit toho, kdo dovede udělat svou práci chytře a důvtipně. Proto hebrejské

⁵³ ŠPIDLÍK, T. *Prameny světla*. s. 111

⁵⁴ *Katechismus katolické církve*. čl. 1806

⁵⁵ TONDRA, F. *Morálna teológia I*. s. 239

„kochma“ znamená moudrost v tomtéž smyslu. Starozákonní *Knih moudrosti* a *Příslaví* staví proti sobě stále mudrce a blázna. Jednomu lze svěřit každou práci, druhý všechno poplete a pokazí. Naproti tomu ideál intelektuálních Řeků se stal abstraktním. Filosof, tj. v překladu milovník moudrosti, ztrácí víc a víc zájem o praktický život.⁵⁶ Apoštol Pavel v listu Korint'ánům píše: „Židé žádají zázračná znamení, Řekové vyhledávají moudrost, ale my kážeme Krista ukřižovaného“ (srov. 1 Kor 1,22-23). Poukazuje na to, že pyšná moudrost Řeků je poražena moudrostí kříže.

5.1.4 Předmět moudrosti

„Materiálním předmětem moudrosti jsou všechny morální skutky.

Formálním předmětem je vznešenost těchto skutků, nakolik jsou v souladu s Boží vůlí. V tomto smyslu je možné ji považovat za dar Ducha svatého. Ostatní dary Ducha svatého jsou přidružené ctnosti moudrosti.“⁵⁷

5.1.5 Praktický rozum

Ctnost moudrosti se sice nezaměřuje na poslední cíle lidského života, ale zaměřuje se na cesty k těmto cílům. „Obecné „prazásady“ praktického rozumu máme zakotvené ve výroku pra-svědění, který zásadně ovlivňuje všechna konkrétní rozhodnutí, tak jako primární zásady teoretického myšlení zásadně ovlivňují všechny konkrétní soudy a výpovědi. Ve výroku pra-svědění se stává nejobecnější bytostné poznání představy dobra přímo imperativem. „Dobro musíme milovat a uskutečňovat.“ Tento výrok je co do obsahu smyslem pra-svědění. Vyslovuje předem dané cíle společné veškeré lidské činnosti. Moudrost „vštípená“ křesťanovi navíc předpokládá tři teologické ctnosti víry, naděje a lásky; v nich si křesťan uvědomuje, že účast na životě trojjediného Boha je cílem křesťanské existence, který člověka přesahuje.“⁵⁸ Jednota pra-svědění a moudrosti je vlastně svědomí. Výrok pra-svědění je základem pro konkrétní rozhodnutí situačního svědomí. Teprve v konkrétních situacích dochází k realizaci pra-svědění.

⁵⁶ Srov. ŠPIDLÍK, T. *Prameny světla*. s. 207, 208

⁵⁷ TONDRA, F. *Morální teologie I*. s. 240

⁵⁸ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 13

Praktická moudrost má ráz poznávající a rozhodující. „Ve vnímání je tato moudrost zaměřena na skutečnost a v „příkazování“ na chtění a jednání. Poznávání je tu však primární a „určující“; rozhodnutí, které zase „určujícím“ způsobem stanoví chtění a jednání, přijímá jako něco druhotného a podřízeného svou „míru“ od poznání. „Příkazem“ moudrosti je, jak říká Tomáš, „směrodatné poznání“; moudré rozhodnutí spočívá na přetvoření předchozích pravdivých poznatků.“⁵⁹ Stupni tohoto přetvoření jsou úvaha, soud a rozhodnutí. Při uvažování a rozmyšlení můžeme váhat, ale promyšlený čin už musíme vykonat rychle.

5.1.6 Stupně rozumu

František Slezský v knize *Pojednání o lásce k Bohu* přirovnává stupně rozumu ke třem nádvořím Šalomounova chrámu. „V tomto mystickém chrámě jsou také tři nádvoří, totiž tři stupně rozumu.

1. Na prvním místě uvažujeme a usuzujeme podle smyslových zkušeností.
2. Na druhém podle zásad vědeckých
3. Na třetím podle víry.

4. Kromě toho nad těmito třemi stupni stojí a vysoce nad ně vyniká nejvyšší vrchol rozumu a duchovního chápání, který není veden přirozeným světlem rozumu samého, nýbrž nadpřirozeným světlem víry pomocí prostého uvažování rozumu a prostého cítění vůle, čímž se náš duch oddává a podrobuje pravdě a vůli Boží.“⁶⁰

Přirovnání k velesvatyni v chrámě vysvětluje následujícími důvody:

„Světlo, které osvětlovalo velesvatyni, nepronikalo dovnitř okny a tak i vrchol duše nepřijímá své světlo nijakým úsudkovým uvažováním. Světlo do velesvatyně pronikalo branou a tak přijímá vrchol duše všechno své světlo z víry.

Do velesvatyně nemohl vstoupit nikdo kromě velekněze a právě tak k vrcholu duše má přístup pouze velké, vznešené a všeobsahující uvažování a cítění duše, aby vůle Boží byla nade všechno milována, přijímána a konána.

Při vstupu do velesvatyně kněz zastínil přicházející světlo, navíc vhodil do kadidelnice kadidlo, takže hustý dým bránil světlu, aby se dostalo dovnitř. Právě tak je

⁵⁹ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 14

⁶⁰ SALESKÝ, F. *Pojednání o lásce k Bohu*. s. 53

na vrcholu duše jakoby zastíněn i duchovní pohled odříkáním a sebezáporem naší duše, která už nechce krásu pravdy a pravdu krásy vidět, ale chce ji objímat a uctívat.

Ve velesvatyni se nacházela schrána smlouvy a desky zákona Božího a manou ve zlaté nádobě a Aronová hůl. Právě tak se nacházejí na vrcholu duše: jasná víra podobná maně, naděje podobná Áronově holi a tato naděje očekává splnění příslibného dobra. Za třetí svatá láska, která se podobá dvěma deskám s Božími přikázáními. Tato láska nás sjednocuje s Duchem Božím.⁶¹

5.2 Rozvážnost

Rozvážnost je „*ctnost základní neboli prvotní; máme-li touhu a opravdový úmysl jít za dosažením posledního, nadpřirozeného cíle..., dostává se naší mysli světlo, aby správně usuzovala o volbě prostředků (k tomuto cíli)..., tímto praktickým úsudkem se pohne i naše vůle k tomu, aby těch prostředků užila*“.⁶² Z této definice vyplývá, že nejdůležitější je správná volba cíle, kdo zvolí špatný cíl, nemůže očekávat, že dosáhne dobrého cíle. Na základě správně zvoleného cíle, volíme prostředky k dosažení tohoto cíle a vůle nám pomáhá, abychom těchto prostředků využily.

Sv. Tomáš v Teologické sumě uvádí: „*A proto, ač v některých jiných rozumových ctnostech jest um jistější nežli opatrnost, přece se k opatrnosti nejvíce vyžaduje, aby byl člověk dobře rozumujícím, aby mohl dobře použiti všeobecných zásad na jednotlivosti, které jsou rozmanité a nejisté*“.⁶³

„*Křesťanští autoři chválí moudrosti a rozvážnost. Sv. Ambrož ji přirovnává k pramenu vody, který zavlažuje zahradu a dává růst a kvést ostatním ctnostem. Podle sv. Basila se člověk bez rozvážnosti podobá lodi bez kormidelníka. Vítr takové plavidlo honí sem i tam. Proto napomíná sv. Basil askety, aby byli ve zbožnosti rozumní: „Bez rozvážnosti se upadne do chyby i v tom, co se zdá dobré, dělá-li se to v nesprávný čas nebo bez míry.“ Kassián vypravuje o diskusi mnichů v přítomnosti Sv. Antonína Poustevníka. Jedni tvrdili, že nejdůležitější ze všeho je umět se zapřít, jiní vyvyšovali nade vše blíženskou lásku. Sv. Antonín jim nechtěl přímo odporovat. Přece, však*

⁶¹ Srov. SALESKÝ, F. *Pojednání o lásce k Bohu*. s. 54-55

⁶² ŠPIDLÍK, T. *Prameny světla*. s. 210

⁶³ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 49 a. 5 ad 2. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

připomíná, že znal mnoho nadšenců, kteří horlivě začali, špatně skončili. Chyběla jim rozvážnost, která je jakoby oko duše. I sv. Ignác z Loyoly se obával nerozumných horlivců a říkával, že svíčka s rozvahou je lepší než velký oheň bez rozumu.“⁶⁴

5.2.1 Nerozvážnost a nerozhodnost

Nerozvážně se rozhoduje člověk bez správné úvahy a zdůvodněného soudu. Dále to je zbrklé rozhodování. Správné rozhodování má být rychlé a rázné. Tomáš říká, že: „Velikodušný nazývá liknavý a volný, ne že není o nic pečlivý, nýbrž že není zbytečně pečlivý o mnohá, ale důvěřuje v těch, v nichž jest důvěřovati a není o nich zbytečně pečlivý. Neboť zbytečnost bázně a nedůvěry působí zbytečnou pečlivost.“⁶⁵ Při rozmyšlení může člověk váhat, ale promyšlený čin, se má vykonat rychle. Člověk musí správně zhodnotit význam daného problému a nepřikládat bezvýznamným maličkostem velký význam a dlouze o nich přemýšlet. „Nadto je pro Tomáše právě schopnost okamžitě pochopit neočekávanou situaci a co nejpohotověji se rozhodnout součástí dokonalé praktické moudrosti: solertia, jasnozřivá věcnost v tom, co je nepředvídané, se v Teologické sumě výslovně řadí k těm předpokladům, bez nichž zůstává praktická moudrost nedokonalá.“⁶⁶

5.3 Předpoklady praktické moudrosti

„Oběma tvářím praktické moudrosti, z nichž jedna hledí na objektivní skutečnost a druhá na uskutečnění dobra, je přiřazena dvojí řada předpokladů, na něž je dovršení praktické moudrosti vázáno.“⁶⁷

⁶⁴ ŠPIDLÍK, T. *Prameny světla*. s. 210

⁶⁵ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 47 a. 9 ad 3. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

⁶⁶ PIEPER, J. *Ctosti*. s. 15

⁶⁷ PIEPER, J. *Ctosti*. s. 15

5.3.1 Poznání

Prvním předpokladem moudrosti je poznání konkrétní situace, vnímání skutečnosti a zkušenost. Křesťan přijímá ve křtu i nadpřirozenou („vlitou“) moudrost. Akvinský Tomáš říká: „že moudrost darovaná každému křesťanovi se sice vztahuje na to, co je jedině nutné k spáse, že je však ještě jiná moudrost. Je to praktická moudrost, která není bezprostředně darovaná ve křtu, moudrost „plnější“, která člověku umožní, aby řídil sebe sama a ty druhé prozíravě, a to nejen v záležitostech nutných ke spáse, ale i ve všem, co patří k lidskému životu.“⁶⁸ Ctnosti moudrého poznávajícího člověka jsou paměť, učenlivost, prozíravost, chápavost, učenlivost, uvažování, opatrnost a správný úsudek.

5.3.2 Paměť

Podle psychologů je paměť „proces, jímž mozek uchovává informace o světě, abychom měli představu, kdo jsme. To, co se v paměti uchovává, je specifické a osobní, neboť každý je jedinečná osobnost.“⁶⁹ Podle vědců je možné paměťové procesy rozdělit do tří stadií: kódování – které znamená příjem informací, následuje uchovávání – to znamená ukládání informací a konečná fáze je vybavování, které předpokládá výběr informací z vlastních zásob, tehdy, když je člověk potřebuje.

V teologii paměť rovněž znamená přirozenou schopnost vzpomínat si. Avšak výraz neznamená pouhé procvičování paměti, používání monoteknických pomůcek, cvičení dovednosti ne-zapomínání. „Dobrá“ paměť jakožto předpoklad k dovršení praktické moudrosti neznamená nic než paměť věrnou bytí. Smyslem praktické moudrosti je to, že věcné poznání skutečnosti je směrodatné pro praktické jednání a že tak pravda skutečných věcí přichází ke slovu tím, že je směrodatná, určující. Tato pravda skutečných věcí je však „podržena“ v paměti, jež je věrná bytí. To, že paměť je věrná bytí, totiž znamená, že paměť v sobě „podrží“ skutečné věci a události tak, jak opravdu jsou a jak byly.“⁷⁰ Velkou poruchou paměti je falšování, zkreslování vzpomínky.

⁶⁸ AKVINSKÝ, T. in PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 15

⁶⁹ JO, I. HUW, W. *Paměť*. s. 6

⁷⁰ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 16

Paměť má být jakousi schránkou, archivem vzpomínek pro pravdu skutečných věcí. Pieper ve svém díle *Ctnosti* píše, jak paměť zpracovával sv. Augustin a jak o ní psal sv. Tomáš Akvinský. „*Pro Augustina je paměť duchovní pra-skutečnost, z níž teprve vychází myšlení a chtění. Paměť je tak pro něho obrazem Boha Otce, z něhož vychází Slovo a Duch svatý. Tomáš uvádí paměť věrnou bytí jako první předpoklad dovršení moudrosti; tento předpoklad je opravdu základní a zároveň je ze všech nejohroženější. Nikde jinde není nebezpečí, že pravda skutečných věcí bude zfalšována přisvědčením či odmítnutím vůle, větší než právě tady, u nejhlubšího kořene duchovně mravního dění.*“⁷¹

Zárukou dobré paměti je neporušenost celé lidské osoby, která očišťuje všechny netajnější hlubiny svědomí, objevuje všechno zkreslování falšování paměti, posuny, odstíny, vynechávky. Takové zfalšování a překrucování se obvykle bezprostředně neodhalí ani vážnému zpytování svědomí. Toto ukazuje na podstatu praktické moudrosti, na které závisí každá ctnost. Současně ukazuje, že praktická moudrost závisí na všech ostatních ctnostech, zvláště na spravedlnosti.

5.3.3 Učelnivost a prozíravost

Učelnivost – zde neznamena horlivost, snaživost pilného žáka, ale poučitelnost, která znamená schopnost nechat si něco říci, něco vysvětlit. Ne, z falešných skromností, ale z touhy po skutečném poznání a teprve tato touha zahrnuje skutečnou pokoru. Ten, kdo se chce nechat poučit, hledá pravdu všude a nechá se poučit i malým dítětem. „*Nepoučitelnost a postoj, který to všechno ví líp, jsou vlastně formy odporu k pravdě skutečných věcí.*“⁷²

Prozíravost v nepředvídaném znamená, že člověk v neočekávané situaci nezavírá oči, ale vše pozorně sleduje a dokáže se rozhodnout pro dobro. Tato prozíravost souvisí s pružností. „*Pružnost vyznačující se schopností nacházet stále nové odpovědi na stále nové situace, kterou se vyznačuje prozíravost, nemá nic společného s bezcharakterností, ledaže bychom pokládali za charakter nepoučitelnost a odpor*

⁷¹ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 16

⁷² PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 17

k pravdě skutečných, tj. proměnlivých věcí.“⁷³ Pružnost hledá a nachází nové cesty ke splnění pravého a neměnného cíle.

„Paměť věrná bytí, poučitelnost a jasnozřivá věcnost v tom, co je nepředvídatelné: to jsou ctnosti prakticky moudrého coby poznávajícího člověka.“⁷⁴

„Proti prozíravosti je vlastně každý hřích. Nedostatek prozíravosti se projevuje jako zbrkllost, nedbalost a nestálost. Přílišná prozíravost končí ve lstivosti - moudrosti „těla“, pečující pouze o věci tohoto světa.“⁷⁵

5.3.4 Příkaz

Druhým předpokladem praktické moudrosti je příkaz. „Prakticky moudrý je ten, kdo příkazuje, kdo rozhoduje i kdo se rozhoduje, je zaměřen na to, co ještě není“ uskutečněné, na to, co je ještě třeba uskutečnit.“⁷⁶

5.3.5 Předvídavost, prozřetelnost

„U moudrosti jakožto příkazu je důležitým předpokladem předvídavost. Předvídavost je schopnost předem odhadnout zda naplánované jednání povede k dosažení cíle. Znamená správně odhadovat. Jistotu a schopnost správně se rozhodovat přijímáme ze zkušenosti, které jsme nasbíraly v prožitém životě, tj. z bdělé a zdravé schopnosti správně odhadovat, z odvážné a zároveň starostlivé naděje, z opravdového chtění a z milosti bezprostředního a zprostředkovaného Božího vedení.“⁷⁷

Prozřetelnost se obrací k vzdálenému, budoucímu cíli. „Obnáší totiž prozřetelnost zření nějaké k něčemu vzdálenému, k němuž mají býtí zařízena ta, která v přítomnosti přicházejí.“⁷⁸ Dále Tomáš specifikuje: „Ve správném zařízení k cíli; které je obsaženo v pojmu prozřetelnosti, je zahrnuta správnost rady a soudu a rozkazu, bez nichž nemůže býtí správné zařizování k cíli.“⁷⁹

⁷³ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 17

⁷⁴ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 18

⁷⁵ Srov. PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 18

⁷⁶ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 18

⁷⁷ Srov. PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 18

⁷⁸ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 49 a. 6 co. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

⁷⁹ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 49 a. 6 ad 3. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

5.4 Nedostatky, omyly a hříchy proti praktické moudrosti

Každý hřích je proviněním proti ctnosti moudrosti. Můžeme říci, že každý hřích je hloupost, která škodí jednotlivci i společnosti. Jsou to:

1. „Selhání a zaostávání – jedná se především o nerozvážnost a nerozhodnost, nedbalost a nepozornost ve vztahu ke konkrétním skutečnostem „Dávejte si dobrý pozor na to, jak žijete, abyste si nepočínali jako nemoudří, ale jako moudří“ (Ef 5,15).
2. Falešná moudrost - znamená, když se člověk zaměřuje na statky těla. V listě Římanům apoštol píše: „Dát se vést smýšlením těla znamená smrt, dát se vést Duchem je život a pokoj“ (Řím 8, 6).
3. Lstivost, prohnatost – neupřímné smýšlení intrikána, který se nedovede zpříma dívat do očí, ani upřímně a na rovinu jednat.“⁸⁰ „Je-li tvé oko čisté, celé tvé tělo bude mít světlo“ (Mt 6,22).
4. „Pošetilost – nezájem o poznání pravdy o Bohu i přirozených věcí. Nemoudrý jedná proti radě svého rozumu i proti radám zkušených lidí.
5. Unáhlenost – člověk z nedostatku času jedná nerozvážně, nepředvídá překážky, neuvažuje.
6. Nestálost – nedostatek vytrvalosti v započaté činnosti.
7. Nerozhodnost – porušuje přetvoření poznání v příkaz, místo aby úvaha a soud vyústily v definitivní rozhodnutí, neužitečně vše promarní.
8. Nedbalost – nedostatek zájmu o morální život. Ježíš nám k tomu říká: „Kdo položí ruku na pluh a ohlíží se zpět, není způsobilý pro království Boží“ (Lk 9,62).
9. Nepozornost – roztržitost, nedostatek soustředění a koncentrace na vykonávanou činnost, nechť k vážným úvahám.“⁸¹

Všechny tyto omyly, hříchy a úchytky se dají shrnout do pojmu tělesnosti. „*Ti, co žijí podle těla, smýšlejí tělesně, ale ti, co žijí podle Ducha, smýšlejí duchovně*“ (Řím 8,5). *Těm, kteří se chtějí obrátit od hříchu proti moudrosti, radí Sirachovec: „Počátek moudrosti je bát se Pána“* (Sir 1,16).

⁸⁰ Srov. PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 19

⁸¹ Srov. TONDRA, F. *Morálna teológia I*. s. 241

5.5 Praktická moudrost a Boží zákon

Při stvoření daroval Bůh člověku zákon, díky kterému poznáváme, co je třeba udělat a čemu je třeba se vyhnout. Církev ukazuje na důležitost lidského rozumu při hledání a uplatňování morálního zákona. Tento zákon vyžaduje od člověka důmyslnost a činnost. „Zde bere rozum svou pravdu a právoplatnost z věčného zákona, jenž není ničím jiným než samotnou Boží moudrostí. Základem morálního života je tedy zásada spravedlivé nezávislosti. Morální zákon pochází od Boha a stále v něm má svůj zdroj.“⁸² Díky přirozenému rozumu, který má svůj zdroj v Boží moudrosti, se stává zákonem každého člověka.

Přirozený zákon je světlo rozumu, které Bůh vložil do člověka. Každý člověk má tento vlastní zákon sám v sobě. To ovšem neznámá, že rozum sám vytváří morální zákon. „Lidská svoboda a Boží zákon se setkávají a téměř splývají, když totiž člověk Boha svobodně poslouchá a sám Bůh člověku nabízí nezaslouženou laskavost.“⁸³

Boží prozřetelnost se stará o lidi jiným způsobem než o ostatní stvoření: „Nikoliv „zevně“, zákony přírodními, nýbrž „zevnitř“, rozumem, který protože přirozeným světlem poznává věčný Boží zákon, je sám schopen ukázat člověku správný směr jeho svobodného jednání.“⁸⁴ Tomáš Akvinský píše: „přírodní zákon jest již tím prohlášen, že Bůh jej vložil do myslí lidí, přirozeně poznatelný.“⁸⁵

Bůh zve „člověka k účasti na své prozřetelnosti; chce totiž skrze člověka, tj. po mocí jeho rozumu a zodpovědné péči, řídit svět, a to nejen svět přírody, nýbrž i svět lidských osobností.“⁸⁶ Svätý učitel to vyjádřil následovně: „rozumový tvor podléhá nějakým vynikajícím způsobem božské prozřetelnosti, pokud má podíl i samé prozřetelnosti, opatřuje sebe i jiné. Pročež i v něm je podíl věčného rozumu, skrze který má přirozenou náklonnost k náležitému úkonu a cíli. A takový podíl věčného zákona v rozumovém tvoru sluje zákon přirozený.“⁸⁷

Přirozený zákon je podřízen Boží moudrosti a Božímu zákonu. „Z toho plyne, že přirozený zákon je sám věčný zákon, vložený do rozumem obdařených bytostí, který v nich budí sklon ke skutkům a cíli, jež jsou pro ně vhodné; je to sám věčný rozum

⁸² JAN PAVEL II. encyklika *Veritatis splendor*. čl. 40

⁸³ JAN PAVEL II. encyklika *Veritatis splendor*. čl. 41

⁸⁴ JAN PAVEL II. encyklika *Veritatis splendor*. čl. 43

⁸⁵ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. I-II q. 90 a. 4 ad 1. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

⁸⁶ JAN PAVEL II. encyklika *Veritatis splendor*. čl. 43

⁸⁷ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. I-II.q. 91. a. 2. co. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

*Stvořitele a vládce vesmíru.*⁸⁸ Tento zákon dokonalosti a svobody: „není však napsán inkoustem, ale Duchem živého Boha, ne na deskách kamenných, ale na jiných deskách: v lidských srdcích“ (2 Kor 3,3).

5.5.1 Moudrost jako ctnost i dar Ducha Svatého

Tomáš Akvinský navazuje na sv. Augustina, když ukazuje na prvenství moudrosti, která je především ctností. *„Jak praví Augustin: „Moudrost je poznání božských věcí“. Ale poznání božských věcí, které může mít člověk ze svého přirozeného, náleží k moudrosti, která jest ctností rozumovou. Avšak nadpřirozené poznání božských náleží k víře, která jest ctnost božská, jak jest patrné ze shora řečeného. Tedy moudrost se má spíše nazývati ctností než darem.“*⁸⁹

Dále však sv. Tomáš vysvětluje, že moudrost je dar Ducha svatého a vede člověka k poznání Boha. *„Moudrost, která patří k darům Ducha svatého, se liší od moudrosti, která patří mezi získané rozumové ctnosti. Neboť ta druhá se nabývá lidským úsilím, ta první však „sestupuje shůry“, jak říká Jak 3, 15. Podobně se liší také od víry. Neboť víra přisvědčuje božské pravdě, jak je sama o sobě, kdežto soud, který soudí podle božské pravdy, náleží daru moudrosti.“*⁹⁰ Duch svatý formuje lidské uvažování a rozhodování.

5.6 Vztah praktické moudrosti ke kardinálním ctnostem

„Praktická moudrost je základem všech lidských ctností, je to rozvážná a formující síla našeho ducha, která přetváří poznání o skutečnosti v uskutečnění dobra.

Moudrost je příčinou toho, že ostatní ctnosti jsou vůbec ctnostmi, například pudová žádostivost se stane ctností teprve tehdy, když je usměrněna moudrosti. Statečnost, spravedlnost a mírnost jsou teprve ctnostmi zakládají-li se na praktické moudrosti.

⁸⁸ JAN PAVEL II. encyklika *Veritatis splendor*. čl. 44

⁸⁹ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 45 a. 1 arg. 2. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

⁹⁰ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 45 1 ad 2. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

Ctnost moudrosti je mírou spravedlnosti, statečnosti i mírnosti. Tak jako jsou v tvůrčím Božím poznání všechny stvořené věci předem stvořeny a předem formovány, tak je i rozhodnutí učiněné na základě moudrosti jakoby před-obrazem a před-formou mravně dobrého jednání.

Moudrost informuje ostatní ctnosti, dává jim vnitřní formu bytí, vtiskuje jim vnitřní pečeť dobra, která působí na každou ctnost a každá ctnost má na ní účast. Jestliže nespravedlnost odporuje spravedlnosti, zbabělost - statečnosti, nemírnost - mírnosti jsou sice hříchy proti jednotlivým kardinálním ctnostem a v důsledku jsou hříchem proti moudrosti a rozumnosti.

Proto můžeme říci, že moudrost je příčinou, mírou, řídicím faktorem a formujícím základem všech ctností, protože je dovršuje a zdokonaluje už v jejich podstatě. Všechny ctnosti mají na moudrosti účast a právě pro tuto účast jsou ctnostmi.⁹¹

5.7 Vztah moudrosti a lásky

Velkým nebezpečím pro „moudré“ lidi je, že začnou upřednostňovat moudrost, která může omezit důvody lidského konání jen na skutečnosti, které je možné přirozeně zakusit. Avšak pravá křesťanská moudrost má vlastnost otevřít a odkrýt všechny hlubiny lidského srdce a vše proniknout láskou. Pieper píše: *„Nejvyšší a nejplodnější uskutečnění křesťanského života jsou vložena právě do jednomyslného spolupůsobení praktické moudrosti a lásky jako do jednoho semene. Jejich součinnost je vázána na to, že láska má před praktickou moudrostí přednost. Praktická moudrost je formujícím základem mravních ctností, láska však proniká i moudrost samu.“*⁹² Láska k Bohu zahrnuje všechny ctnosti. Žádný skutek nemůže být ctnostný, nepochází-li z lásky k rozumu.

Dar moudrosti osvěcuje lidskou duši tak silně, že se člověk podílí na poznání, kterým Bůh poznává sebe. *„To může být jen láska, která poznává, a poznání, které miluje, neboť v Bohu je poznání láska a láska poznání.“*⁹³ Pravé bytí věcí poznáme jen,

⁹¹ Srov. PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 11 a 12

⁹² PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 30

⁹³ SIEBERS, B. *Pramen života a svátosti*. s. 84

když se budeme dívat očima Boží lásky. Jen Kristus byl schopen žít pravdivý život, ukázat nám správnou cestu života, protože Jeho moudrost byla proniknuta láskou.

5.8 Vztah moudrosti a víry

„Člověk se napřemýšlí, jak má kráčet, ale jeho kroky řídí Hospodin“ (Př 16,9). Z toho vyplývá, jak píše Jan Pavel II.: „Člověk dokáže světlem rozumu poznat svou cestu, ale může po ní jít rychle, bez překážek a až do konce, jestliže upřímně zapojí své hledání do horizontu víry. A tedy rozum a víra nemohou být odděleny, aniž by člověku nebyla vzata možnost poznat patřičným způsobem sebe, svět a Boha.“⁹⁴ „Podstatný přínos víry spočívá ve skutečnosti, že vírou člověk uskutečňuje dobro své rozumové přirozenosti. Uskutečňuje je tím, že odpovídá Bohu. Dát odpověď není jen povinností člověka vůči Bohu, ale také vůči sobě samému.“⁹⁵

Velice poeticky o vztahu moudrosti a víry píše sv. František Saleský: „Když tedy vlastní přemýšlení a zvláště Boží milost vedly vrchol duše k rozhodnutí, aby se oddal nějakému úkonu víry, tu rozum nepřestane ani potom stále znovu uvažovat usuzovat, když probírá příčiny a důvody oné již přijaté víry. A také diskuse teologů se dějí v přízemí a před závoru vyššího podlaží duše; oddanost však sedí na soudcovském stolci nejvyššího vrcholu duše.“⁹⁶

⁹⁴ JAN PAVEL II. encyklika *Fides et ratio*. čl. 16

⁹⁵ JAN PAVEL II. encyklika *Překročit práh naděje*. s. 169

⁹⁶ SALESKÝ, F. *Pojednání o lásce k Bohu*. s. 56

6 Spravedlnost

„Ústa spravedlivého pronášejí moudrost, jeho jazyk vyhlašuje právo“ (Ž 37,30).

6.1 Základní pojednání o ctnosti spravedlnosti

6.1.1 Pojem spravedlnosti

Spravedlnost patří k základním pojmům v mravním a právním životě. „Do evropských jazyků přišel pojem spravedlnosti z římského práva: dávat každému, co mu patří.“⁹⁷

Aristoteles ve svém díle *Etika Nikomachova* píše: „Ve spravedlnosti ctnost jest ukryta všechna. A jest nejvíce dokonalou ctností, protože jest užíváním dokonalé ctnosti, dokonalou jest však proto, že ten, kdo ji má, dovede ctnosti užívati i vůči druhému a nikoli jen pro sebe; neboť mnozí dovedou ctnosti užívati ve vlastních záležitostech, v těch však, které se vztahují k druhému, nedovedou.“⁹⁸

Tomáš Akvinský definuje spravedlnost jako postoj (habitus), kterým přiznáváme se stálou a vytrvalou vůli každému to, co mu náleží: „Spravedlnosti se klade nejdříve vůle, k naznačení, že skutek spravedlnosti musí býti dobrovolný. Dodává se pak o stálosti a ustavičnosti, k naznačení pevnosti úkonu.“⁹⁹ Aristoteles i Tomáš Akvinský staví spravedlnost před jiné ctnosti, protože spravedlnost je obrácena k ostatním lidem a tedy je výrazem lásky.

Někteří autoři se v názorech na pojem spravedlnost rozcházejí. Shodují se však na třech společných znacích. Prvním znakem je, že spravedlnost je společenská norma, nebo-li směrnice pro vedení lidí v jejich vzájemném jednání. Druhým znakem je, že spravedlnost je nějaký čin, který je označen za spravedlivý, znamená souhlas s tímto činem. Třetím znakem je spravedlnost závazná: znamená, že je-li nějaký čin posouzený jako spravedlivý, má každý člověk v podobné situaci jednat stejně.

Člověku, který se dívá na svět očima spravedlnosti, je jasné, že zlo ve světě má mnoho podob, ale nejbolestnější je nespravedlnost. Největší trápení člověka je spíše v bezpráví než v samotném neštěstí.

⁹⁷ ŠPIDLÍK, T. *Prameny světla*. s. 216

⁹⁸ ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. s. 125

⁹⁹ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II, II. 58, 1. co. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

K otázce nespravedlnosti člověka vůči člověku se vyjadřuje i Jan Pavel II: „*Tuto důstojnost není nikdy dovoleno ponižovat, ani proti ní jednat, třebas i v dobrém úmyslu a bez ohledu na obtíže jakéhokoliv druhu.*“¹⁰⁰ I Ježíš nás varuje, abychom ve jménu dobra nepáchali zlo „Vždyť co prospěje člověku, když získá celý svět, ale ztratí svou duši?“ (Mk 8,36).

6.1.2 Definice spravedlnosti

Katechismus katolické církve definuje spravedlnost jako „*mravní ctnost, která se zakládá na vytrvalé a pevné vůli dávat Bohu a bližnímu to, co jim patří. Spravedlnost vůči Bohu se nazývá „ctnost zbožnosti“. Spravedlnost vůči lidem uzpůsobuje člověka, aby respektoval práva každého a vytvářel v lidských vztazích soulad, který podporuje přiměřené vztahy k lidem a společnému dobru. Spravedlivý člověk, o němž posvátné knihy často mluví, se vyznačuje ustálenou přímostí svých myšlenek a správným chováním vůči bližnímu.*“¹⁰¹

6.1.3 Spravedlnost v Písmu svatém

Spravedlnost jako mravní ctnost, má někdy společenskou normu, může mít i význam, který zahrnuje plnění všech Božích přikázání. Spravedlnost však i znamená Boží slitování a dar spásy.

Nejspravedlnější ze všech je Bůh, protože zachovává smlouvu se svým lidem, pomáhá mu, vyvádí ho ze všech nebezpečí a soužení, posílá Vykupitele.

Izraelský národ uzavřel a několikrát znovu obnovil slavnostní smlouvu s Hospodinem. Mnozí tuto smlouvu nedodržovali, avšak v Písmu se hovoří i o mnoha „spravedlivých“, kteří zachovávali, to co bylo psáno v Zákoně. Jedním z nich byl i Josef, snoubenec, Panny Marie, o kterém se v Bibli píše“ „Její muž Josef byl spravedlivý“ (Mt 1,19).

Ve Starém zákoně má pojem spravedlnosti mnoho různých významů. Jednou se může týkat občanské spravedlnosti, která je vyžadována od soudců: „Nebudeš

¹⁰⁰ JAN PAVEL II. encyklika *Veritatis splendor*. s. 99

¹⁰¹ *Katechismus katolické církve*. čl. 1807

nadržovat nemajetnému ani brát ohled na mocného; budeš soudit svého bližního spravedlivě“ (Lv 19,15). Spravedlnost se očekává od králů: „Kéž se ti, králi, zalíbí má rada: Překonej své hříchy spravedlností a svá provinění milostí k strádajícím; snad ti bude prodloužen klid“ (Dan 4,24).

„*Spravedlnost zahrnuje ve Starém zákoně také svatost, bezúhonnost, poctivost, všeobecnou nevinnost, blíží se až k milosrdenství a slitování.*“¹⁰² Spravedlnost se ve Starém zákoně vyskytuje jako respekt k právům druhých a vyžaduje se od všech členů společnosti: „A odvrátí-li se svévolník od svévole a bude jednat podle práva a spravedlnosti, díky tomu bude žít (Ez 33,19).

Proroci opakovaně a důrazně obviňují soudce a krále z nespravedlnosti, které se dopouštějí, když utlačují chudé. Povinnosti silnějších a mocnějšího je ochraňovat slabé a utlačované. Proroci zdůrazňují Hospodinovu zálibu v bezbranných a prorokují o tvrdém Božím soudu nad těmi, kteří utlačují chudé a zneužívají své moci. Nespravedlnost považují za porušení smlouvy s Bohem a urážku Boha. Proroci očekávají příchod Mesiáše jediného poctivého vládce, který sjedná dokonalou spravedlnost. Prorok Ozeáš píše „Když byl Izrael mládenečkem, zamiloval jsem si ho, zavolal jsem svého syna z Egypta. Proroci volali, oni se však od nich odvraceli. Což bych se tě, Efrajime, mohl vzdát, mohl bych tě, Izraeli, jen tak vydat? Mé vlastní srdce se proti mně vzepřelo, jsem pohnut hlubokou lítostí. Nedám průchod svému planoucímu hněvu, nezničím Efrajima, protože jsem Bůh, a ne člověk, jsem Svatý uprostřed tebe, nepřijdu s hněvivostí“ (Oz 11,1-9).

Spravedlnost v širším slova smyslu znamená, víru a věnost zákonů. „*Bude se nám počítat za spravedlnost, budeme-li bedlivě dodržovat každý tento příkaz před Hospodinem, svým Bohem, jak nám přikázal*“ (Dt 6,25). Spravedlivý muž je čestný člověk a mravně bezúhonný, svědomitý sluha.

Nabádání k právní spravedlnosti není středem Ježíšova poselství. Ježíš není zobrazován jako neúplatný vládce, neukazuje na určitou třídu utlačovaných, nevyjmenovává povinnosti spravedlnosti, ale učí, že mravní život je pravá spravedlnost.¹⁰³ V poslušnosti božských přikázání se projevuje spravedlivý člověk: „Běda vám, zákoníci a farizeové, pokrytci! Odevzdáváte desátky z máty, kopru a kmínu, a nedbáte na to, co je v Zákoně důležitější: právo, milosrdenství a věnost. Toto bylo třeba činit a to ostatní nezanedbávat“ (Mt 23,23).

¹⁰² SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. s. 112

¹⁰³ Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. s. 112,113

V kázání na hoře definuje pravou spravedlnost svých učedníků „Nedomnívejte se, že jsem přišel zrušit Zákon nebo Proroky; nepřišel jsem zrušit, nýbrž naplnit. Amen, pravím vám: Dokud nepomine nebe a země, nepomine jediné písmenko ani jediná čárka ze Zákona, dokud se všechno nestane. Kdo by tedy zrušil jediné z těchto nejmenších přikázání a tak učil lidi, bude v království nebeském vyhlášen za nejmenšího; kdo by je však zachovával a učil, ten bude v království nebeském vyhlášen velkým. Neboť vám pravím: Nebude-li vaše spravedlnost o mnoho přesahovat spravedlnost zákoníků a farizeů, jistě nevezdete do království nebeského“ (Mt 5,17- 6,18).

V Novém zákoně si spravedlnost podržuje smysl zbožnosti. Jako mravní ctnost se spravedlnost užívá jako výraz dokonalého a svatého života. „*Blaze těm, kdo hladovějí a žízní po spravedlnosti, neboť oni budou nasyceni*“ (Mt 5,6). „*Blahoslavení, kdo lační po spravedlnosti jsou jednak ti, komu se jí nedostává u druhých, jednak ti, kdo trpí tím, že ji z lidské slabosti zůstávají mnoho dlužni.*“¹⁰⁴ Spravedlnost se někdy objevuje také jako ctnost, která stojí vedle ostatních a odděleně od nich a bývá chápána ve smyslu občanské spravedlnosti a sociální ctnosti. „*Vyhýbej se mladické prudkosti, usiluj o spravedlnost, víru, lásku a pokoj s těmi, kdo vzývají Pána z čistého srdce*“ (2 Tim 2,22).

Cesta spravedlnosti označuje život, který se žije v souladu s Božími přikázáními. „Přišel k vám Jan po cestě spravedlnosti, a vy jste mu neuvěřili. Ale celníci a nevěstky mu uvěřili. Vy jste to viděli, ale ani potom jste toho nelitovali a neuvěřili mu“ (Mt 21,32). Výraz spravedlivý se používá pro různé osoby Starého a Nového zákona i pro samotného Krista ve smyslu poctivosti a svatosti. Ježíš říká, že přišel, aby naplnil všechnu spravedlnost, zvěstuje radostnou událost, že v něm je spravedlnost staré smlouvy přivedena ke svému vyvrcholení a završení.

6.1.4 Předmět spravedlnosti

Úkonu spravedlnosti předchází právo. Například: Někdo pro někoho něco udělá třeba účetnictví. To že někdo tuto práci vykoná ještě není úkonem spravedlnosti. Teprve až ten druhý zaplatí za práci, dá druhému to co mu náleží, tím vykoná úkon spravedlnosti. „*To se totiž v našem skutku nazývá spravedlivým, co podle nějaké rovnosti odpovídá druhému, jako zaplacení povinné mzdy za vykonanou službu.*“¹⁰⁵

¹⁰⁴ SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. s. 112

¹⁰⁵ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II, II, 57, a 1 co. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

Úkon spravedlnosti předpokládá, že tomu druhému něco náleží. Tomáš Akvinský v *Teologické Sumě* vysvětluje, že předmětem spravedlnosti je právo „*A proto se zvláště spravedlnosti před ostatními ctnostmi určuje předmět o sobě, který se nazývá spravedlivo. A to je právo. Z toho jest jasné, že právo- je předmětem spravedlnosti.*“¹⁰⁶

6.1.5 Pojem práva

„V církevním právu se výrazem „právo“ rozumí: souhrn zákonů a věcí, kterými člověk disponuje, to je objektivní právo, výkonná moc soudců – jejich rozsudky, schopnost něco konat, vyžadovat, vynechat, volně něčím disponovat, to je subjektivní právo.

Spravedlnost jako mravní ctnost uschopňuje člověka dávat každému, co mu podle práva patří. Jejím opakem je křivda nebo bezpráví. Bezpráví je porušením práva vzhledem k osobě a vlastnictví druhého člověka.“¹⁰⁷

6.2 Člověk jako osoba

Všechna práva nevznikají pouze vykonáním nějaké práce nebo činnosti, ale existuje například i právo na vlastní život, na lidskou důstojnost. Bůh dal člověku důstojnost a za rozvoj i obranu této důstojnosti jsme všichni odpovědni.

Víme, že Bůh stvořil i kameny, rostliny i zvířata a přesto nikdo neřekne, že jim něco náleží. Můžeme si to vysvětlit na právu koně. Slíbíme například svému koni, že s ním budeme denně jezdit na vyjížďky. Jednou to nestihneme. Neznamená to, že jsme nespravedliví, protože zvířeti nemůže něco náležet nezcizitelně. Schází zde předpoklad spravedlnosti, na straně koně nevznikl nárok, nebo-li „právo“ v pravém slova smyslu.

„*Neduchová bytost nemůže mít vlastně nic, co by jí patřilo; ona je právě takového rázu, že může patřit někomu jinému, třeba člověku. Pojem náležení jakožto práva je natolik původní a základní, že jej nelze odvodit z nějakého nadřazeného pojmu. To znamená, že tento pojem můžeme nanejvýš popsat, nikoli definovat. Můžeme např.*

¹⁰⁶ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II, II, 57, a 1 co. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

¹⁰⁷ TONDRA, F. *Morálna teológia I*. s. 242

řící: to, co náleží, suum, je to, co někdo smí žádat po druhém jako něco dlužného, a přitom si výlučně nárokovat, že je to jen jeho.“¹⁰⁸ Předmětem dluhu může být věc, např. majetek, ale taky činnost. To pak znamená, že právo, a tedy i povinnost spravedlnosti souvisí s pojetím člověka, jeho lidské přirozenosti.

Člověk jako osoba, duchová bytost, existuje sama v sobě jako celek a pro sebe. A proto má právo, podle kterého jí něco náleží, má právo, kterého se může dovolávat a domáhat vůči každému a které zavazuje každého k tomu, aby je neporušoval. *„Konkrétně to znamená, že člověk má nezcizitelná práva, protože byl stvořen jako osoba Božím rozhodnutím, tedy takovým rozhodnutím, které je mimo jakoukoli lidskou diskusi. Člověk má s konečnou platností něco nezcizitelně proto, že je creatura, tvor. A jako creatura má člověk bezpodmínečný závazek dávat druhému, co mu náleží. Kant to formuloval takto: „Máme svatého vládce a to, co on dal člověku jako svaté, je právo člověka.“*¹⁰⁹

V encyklice *Pacem in terris* Jan XXIII. píše: „Pohlédneme-li na důstojnost lidské osobnosti ve světle pravd zjevených Bohem, nutně ji oceníme ještě výš; vždyť přece lidé byli vykoupeni krví Ježíše Krista, božskou milostí se stali Božími dětmi a přáteli a byli ustanoveni za dědice věčné slávy.“¹¹⁰ Každý člověk je osoba, je nositelem práv a povinností. Mezi jeho práva, jakožto člověka patří: Právo na život a na jeho důstojnou úroveň, práva vztahující se k hodnotám mravním a kulturním, právo uctívat Boha podle správně poučeného svědomí, právo na svobodnou volbu vlastního životního stavu, právo shromažďovací a sdružovací, na svobodu pobytu a pohybu a v neposlední řadě i právo v oblasti hospodářské a politické.“¹¹¹

6.3 Rozdělení spravedlnosti

„Podle toho, vůči komu, kde a jak se ctnost spravedlnosti uplatňuje, rozeznáváme tyto druhy spravedlnosti:

Zákonná: Pomocí ní člověk plní závazky vůči zákonité svrchovanosti. Např. placení daní, vojenská služba apod.

¹⁰⁸ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 46

¹⁰⁹ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 48

¹¹⁰ JAN XXIII. encyklika *Pacem in terris*., čl. 10

¹¹¹ Srov. JAN XXIII. encyklika *Pacem in terris*. čl. 11 - 27

Podílná je to spravedlnost, která určuje povinnosti vůči podřízeným. Např. odměny, ochrana majetku, úměrné rozdělení daní podle majetku apod.

Výměnná spravedlnost) nebo též spravedlnost v přesném smyslu slova. Zavazuje každého člověka plnit svoje povinnosti vůči druhému podle axiomu: *Do, ut des - dávám, abych dával*. Podobný je vztah jedné společnosti vůči druhé. Tato spravedlnost vyžaduje rovnost mezi „dal“ a „má dát“.

Trestní spravedlnost je to vlastně druh podílné spravedlnosti, nakolik vrchnost předepisuje trestat ty, kteří narušují pravidla spořádaného života, podle míry provinění.¹¹²

Jiné rozdělení spravedlnosti uvádí Jiří Skoblík v *Přehledu křesťanské etiky*: „Spravedlnost se může týkat obecného dobra celé společnosti (spravedlnost legální), dobra části společnosti (spravedlnost sociální) nebo dobra rodiny národů (spravedlnost mezinárodní). Může se týkat dobra jedince, které mu přiznává společnost (spravedlnost distributivní) nebo dobra jedince vůči dobru druhého jedince (spravedlnost směnná) a to zejména v tzv. lidských právech. Porušení spravedlnosti vyžaduje nejen její obnovení, ale také náhradu škody, kterou lze nejlépe stanovit u spravedlnosti směnné. Delikty proti spravedlnosti nejsou téhož druhu: jinak je spravedlnost porušena krádeží, jinak vraždou, jinak cizoložstvím a jinak nactiutrháním.“¹¹³

K rozdělení spravedlnosti se vyjadřuje také K. H. Peschke ve svém díle *Křesťanská etika*: „Spravedlnost byla definována jako poskytnutí toho, co je každému po právu vlastní nebo povinováno. V této definici se rozlišují dvě základní formy spravedlnosti. Za první, spravedlnost každému ponechává, co mu po právu náleží, a přisuzuje mu, co je mu opravdu vlastní. Tato forma spravedlnosti se nazývá atributivní. Zahrnuje právo na vlastní osobnost, na vlastnictví, které někdo získal, na čest a zaslouženou vážnost, na učiněné objevy na nestranné uznání osobních kvalifikací. Za druhé, spravedlnost každému dává, co mu po právu přísluší, tj. co ještě nevlastní, ale k čemu je oprávněn, aby to obdržel jako odměnu, náhradu nebo zisk, nebo k čemu je také zavázán, aby to převzal jako břemeno ve službě společenství.“¹¹⁴ Tato druhá forma spravedlnosti se nazývá poměrná, vzhledem k tomu, že se stanoví podle zásad rovnosti ve směně, rozdělování a přidělování.

¹¹² TONDRA, F. *Morálna teológia I.* s. 243

¹¹³ SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky.* s. 112

¹¹⁴ PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika.* s. 213

„Poměrná spravedlnost se dělí do čtyř skupin směnná, distributivní, všeobecná legální a sociální.“¹¹⁵ Směnná neboli vyrovnávající spravedlnost řídí, aby výměna statků a služeb probíhala přesně v souladu hodnot. Uplatňuje se především v obchodní sféře, např. ve spravedlivých cenách nebo ve spravedlivé odměně za práci atd. Spravedlnost směnná – se týká dobra jedince, vůči dobru druhého jedince a to zejména v tzv. lidských právech. Porušení spravedlnosti vyžaduje nejen její obnovení, ale také náhradu škody, která se u směnné spravedlnosti nejlépe vykazuje.

„Distributivní spravedlnost upravuje vztahy ve společnosti k jeho členům. Požaduje, aby pomoc i břemena byly ve společenství rozdělovány podle zásady poměrné rovnosti. Distributivní spravedlností se musí řídit držitelé autority ve státě, církvi, menších společenstvích.“¹¹⁶ Dbá na to, aby statky ve společnosti byly rozděleny podle zásady poměrné rovnosti. Příkladem toho je odstupňování daní podle výši příjmu.

„Všeobecná neboli legální spravedlnost zavazuje členy společenství, aby plnili požadavky společného blaha. Zatímco distributivní spravedlnost se týká blaha jednotlivce ve společenství, všeobecná spravedlnost se vztahuje k všeobecnému blahu společenství. V rámci státu tato forma spravedlnosti zavazuje občany zejména k tomu, aby dbali na spravedlivé požadavky zákona, např. na daňové zákony, sociální zákonodárství, vojenskou službu; a držitele úřadu zavazuje k tomu, aby k obecnému blahu přispívali vhodnými zákony.“¹¹⁷

Pojem „sociální spravedlnost“ byl přijat do morální nauky v době Pia XI., týká se hospodářského blaha společenských skupin. Požaduje poměrný podíl sociálních partnerů na zisku jejich spolupráce. Veliký zisk na jedné straně zaměstnavatelů a přehnaně nízké mzdy na straně zaměstnanců jsou prohřeškem proti požadavkům sociální spravedlnosti. „Sociální spravedlnost dále požaduje úměrné a spravedlivé rozdělení bohatství národa mezi různé skupiny a oblasti země. Proto se proti spravedlnosti prohřešuje koncentrace bohatství a pozemkového vlastnictví v rukou několika málo občanů, když zatím velká většina národa žije v chudobě. Sociální spravedlnost rovněž žádá, aby se vyrovnaly rozdíly v bohatství mezi nejsilnějšími a nejslabšími sektory společnosti.“¹¹⁸

Sociální spravedlnost ukládá jednotlivým státům povinnost, aby hospodářsky rozvinuté země pomáhaly méně rozvinutým a zaostalým státům. „Poněvadž státy mají

¹¹⁵ PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*. s. 213

¹¹⁶ PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*. s. 214

¹¹⁷ PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*. s. 214

¹¹⁸ PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*. s. 215

právo na existenci, na rozvoj, na dostatek prostředků k jeho dosažení, na to, aby byly samy v první řadě strůjci svého rozvoje, na ochranu své dobré pověsti a náležité úcty, plyne z toho, že státy jsou také zavázány každé z těchto práv účinně chránit a vyvarovat se jednání, které by je mohlo porušit. Jako ve vztazích mezi jednotlivci lidé nemohou sledovat vlastní zájmy ke škodě druhého, stejně tak ani státy nesmějí usilovat o vlastní rozvoj způsobem, který s sebou nese nespravedlnost nebo utiskování druhého státu; jinak se vůči němu dopouštějí bezpráví. Zde je vhodné připomenout výrok sv. Augustina: "Odstraníme-li spravedlnost, co jsou státy, ne-li loupežení ve velkém."¹¹⁹ Když hospodářsky vyspělé státy pomáhají chudším státům, musí brát ohled na specifika každého národa, jejich zvyky a musí se vystříhat jakékoliv moci či nadvlády.

Papež Benedikt XVI. v encyklice *Caritas in veritate*, Lásky v pravdě, se k této problematice vyjadřuje následovně: „*Na jedné straně láska vyžaduje spravedlnost, tedy uznání a respektování legitimních práv jednotlivců i národů. Zasahuje se o budování lidské obce podle práva a spravedlnosti. Na druhé straně láska spravedlnost překonává a dovršuje ji v logice daru a odpuštění. Lidská obec se nerozvíjí pouze díky vztahům založeným na právech a povinnostech, ale mnohem víc a na prvním místě díky vztahům, charakterizovaným nezištností, milosrdenstvím a společenstvím. Lásky v lidských vztazích také vždy zjevuje lásku Boží a každému úsilí o spravedlnost ve světě dodává teologičtí a spásnou hodnotu.*“¹²⁰

6.4 Podstata spravedlnosti

„O podstatě spravedlnosti existují tři teorie: teorie pozitivního práva, teorie společenského užitku, a teorie přirozeného práva.“

Teorie pozitivního práva definuje spravedlnost jako shodu se zákonem a určuje, že to co je spravedlivé, je i legální. Mnoho práv pochází ze zákonných předpisů. Nevýhodou této teorie je, že na spravedlnost se lze odvolávat i tam, kde neexistuje žádné pozitivní právo. Spravedlnost však nemůže být identická s legalitou, protože ji v mnohém překračuje a je jejím kritickým měřítkem.

¹¹⁹ JAN XXIII. *Pacem in terris* .čl. 92

¹²⁰ BENEDIKT XVI. encyklika *Caritas in veritate*. čl. 6

Podle teorie společenského užitku je spravedlnost konání toho, co slouží někomu k užitku. Z tohoto pohledu je spravedlnost rozsáhlejším pojmem než legalita. Podle této teorie je člověk zavázán k tomu, aby dělal to, to co je výhodné pro společnosti. Předností této definice je, že poskytuje objektivní měřítko zákonů podle důležitosti pro společenský užitek. Avšak ne všechny povinnosti spravedlnosti se odvozují od potřeb společenského užitku, ale i z práva jednotlivce na rozvoj svých tělesných a duševních sil, na zkvalitňování životních podmínek. A taky i postižený člověk má svá práva i potřeby, i když se zdá, že pro společnost je nepotřebný.

Teorie přirozeného práva říká, že člověk nemá svá práva, protože je obdržel od společnosti, ale protože ho právy vybavila jeho přirozenost. Člověk i lidské společenství mají přirozené právo na existenci, sebeuskutečnění, na pokrok. Každý člověk je obdařen lidskou důstojností, kterou je třeba chránit.¹²¹ „Respektování lidské důstojnosti v hospodářských záležitostech vyžaduje praktické uplatňování ctnosti mírnosti, aby se krotilo lpění na věcech tohoto světa a ctnosti spravedlnosti, aby bylo bližnímu podle práva dáváno to, co mu náleží; rovněž pak uskutečňování vzájemné lidské solidarity.“¹²²

6.5 *Láska a spravedlnost*

Na první pohled se zdá, že láska a spravedlnost nemohou stát na jedné straně. Spravedlnost žádá spravedlivý trest, láska žádá odpuštění a milosrdenství. Zdá se, že obě ctnosti stojí spíše naproti sobě než vedle sebe jako spolupracovnice.

Otec Tomáš Špidlík zpracovává vztah lásky a spravedlnosti následovně: „Podle Platona je spravedlnost potřebná zvláště k tomu, aby udržovala rovnováhu duchovního vnitřního života, aby jedna ctnost nebyla na újmu druhé. Bez spravedlnosti by nebyla dobře uskutečnitelná ani křesťanská láska.

Říkává se, že láska je důležitější a vyšší než spravedlnost. Naopak zase špatně placení dělníci v minulém století volali, že zaměstnavatelům nestojí o lásku, že chtějí spravedlnost a odmítali příplatky ve formě darů. Nikdo z křesťanů nepochybuje, že dokonalost je v lásce. Spravedlnost je však způsob, jak lásku k bližnímu uskutečňovat.

¹²¹ Srov. PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*. s. 210, 211

¹²² *Katechismus katolické církve*. čl. 2407

*Jistě není možné být nespravedlivým, a přitom chtít „prokazovat lásku“.*¹²³ Filozofové a teologové uplynulých století říkali, že spravedlnost musí stát před jinými ctnostmi, protože je prospěchu všem lidem. Je výrazem lásky k bližním.

O vztahu lásky a spravedlnosti píše v encyklice *Caritas in veritate*, papež Benedikt XVI. tato moudrá slova. *„Každá společnost si vytváří vlastní systém spravedlnosti. Lásky přesahuje spravedlnost, protože milovat znamená darovat, dávat druhému, to co je „moje“. Ale láska nikdy nepostrádá spravedlnost, která vybízí dávat druhému to, co je „jeho“, to, co mu patří z důvodu jeho bytí nebo jeho jednání. Nemohu „darovat“ druhému ze svého, aniž mu nejprve dám to, co mu náleží podle spravedlnosti. Ten, kdo druhé miluje, je k nim především spravedlivý. Spravedlnost nejenže ve vztahu k lásce naprosto není něčím cizím, nejenže není alternativou či paralelou k lásce: spravedlnost je s láskou nerozlučně spojena, vnitřně k ní patří. Spravedlnost je primární cestou lásky.“*¹²⁴

6.6 Boží spravedlnost a láska

*„Boží spravedlnost musela vyžadovat smír za naše hříchy. Ale hříšný člověk byl neschopný napravit urážky Boha. Tu se nabídl Spasitel, že vyhoví podmínkám spravedlnosti. Nabízí se z lásky a Jeho láska neříká: Co žádáš: ale protože miloval svoje, kteří byli ve světě, projevil jim lásku až do krajnosti“ (J 13,1).*¹²⁵

Nám se zdá, že spravedlnost a láska se nedají sjednotit. Žalm naproti tomu nás poučuje: *„Milosrdenství se potká s věrností, spravedlnost a mír se políbí“ (Ž 84,11)*. Jak je to vůbec možné, když spravedlnost říká: každému to, co je jeho. Láska říká: každému, to, co je moje. Spravedlnost drží ve své ruce meč, na straně druhé symbolem lásky je srdce. Spravedlnost je určována přísnými zákony. Spravedlnost žádá - láska dává.“ V Ježíši se setkává spravedlnost a láska. Ježíš se nebrání spravedlnosti a požadavky, které ustanovil Bůh ve své moudrosti, lidem jsou pro Krista posvátným zákonem.“¹²⁶ *„Můj pokrm je, abych konal vůli toho, který mě poslal“ (J 4,34).*

¹²³ ŠPIDLÍK, T. *Prameny světla*. s. 218

¹²⁴ BENEDIKT XVI. encyklika *Caritas in veritate*. čl. 6

¹²⁵ SIEBERS, B. *Pramen života a svátosti*. s. 59

¹²⁶ Srov. SIEBERS, B. *Pramen života a svátosti*. s. 58

Na začátku svého veřejného působení říká Ježíš Janovi: „*Sluší se, abychom naplnili všechnu spravedlnost*“ (Mt 3,15). Plnit vůli nebeského Otce je pro Ježíše to samé jako ho milovat a k takovému plnění vybízí i nás: „*Kdo má moje přikázání a zachovává je, ten mě miluje*“ (J 14,21). Povinnost můžeme naplnit jen z lásky, toto dosvědčuje nejen svými slovy, svým životem, ale především svou smrtí: „*Svět má poznat, že miluji Otce a jednám, jak mi Otec přikázal. Vstaňte a pojďme*“ (J 14,31).

Spravedlnost musí být inspirována láskou. „*Mír je plodem lásky, která přesahuje to, co může poskytnout spravedlnost. Pozemský mír, jenž vzniká z lásky k bližnímu, je však obrazem a účinkem míru Kristova, vyvěrajícího z Boha Otce.*“¹²⁷ Požadavky lásky přesahují požadavky spravedlnosti. Na závěr můžeme konstatovat, že mezi spravedlností a láskou neexistují protiklady, jestliže se ctnost spravedlnosti chápe jako mravní ctnost, a ne jako zákonná spravedlnost.

6.7 Dluhy, které není možno splatit

„Lidé jsou si navzájem stále něčím povinováni a navzájem si své dluhy splácejí. Rovnováha se stále znovu obnovuje. Některé dluhy od přirozenosti nemůžeme nikdy splatit. Jedná se především o poměr člověka k Bohu.“

6.7.1 Dluh vůči Bohu

I když dává člověk Bohu cokoli, stále bude Bohu dlužen, nikdy nedojde k vyrovnání. To však neznamená, že člověk nemá žádný význam. To co Bůh člověku dává, je to, co člověku náleží na základě jeho přirozenosti a vnitřního stavu. Vše co člověk má a čím je, je od Boha. Jsme v pozici obdarovaného a nemůžeme nikdy Bohu říci, všechno jsme ti splatili, jsme vyrovnáni.

Tímto způsobem souvisí se spravedlností ctnost zbožnosti. Člověk na základě svého poměru k Bohu poznává, že nemůže Bohu nikdy splatit všechny dary a obdarování, která obdržel. Člověk si uvědomuje velikost dluhu a touží přemírou

¹²⁷ II. vatikánský koncil, Pastorační konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*. čl. 78

kajícnosti dluh splatit. Spravedlnost se snaží zachovat rozumnou střední míru, kdežto kajícnost touží po přemíře: klanění, vydanosti, odevzdanosti, oběti.“¹²⁸

6.7.2 Dluh vůči rodičům a vůči vlasti

Dalším dluhem, který nemůže člověk nikdy splatit, je dluh dětí vůči rodičům. „*Po Bohu je člověk největším dlužníkem svých rodičů a své vlasti: jako je tedy pro ctnost zbožnosti charakteristické vzdávat úctu Bohu, tak náleží ctnosti pietas vzdávat úctu rodičům a vlasti.*“¹²⁹ Kolik dnešních křesťanů, nejen mladých, ale i starších, chová úctu ke svým rodičům? Umí prožívat úctu ke své vlasti. Uvědomují si, že vlasti jsou vděční za právní ochranu, bezpečí, za kulturní dědictví architektury, hudby, malířství, za vše, co je společným majetkem národa?

Naše západní civilizace je ochuzena o pravdivou a upřímnou výchovu k předkům. F. X. Nguyen Van Thuan v duchovních cvičeních uskutečněných za přítomnosti Jana Pavla II. říká: „*Pro nás Asijce, a zvláště pro mne, který jsem Vietnamec, má velkou cenu připomínka našich předků. Podle naší kultury přechováváme s pietou a zbožnou úctou na domácím oltáři knihu našeho rodinného rodokmenu. Já sám znám jména patnácti generací mých předků už od roku 1698, kdy moje rodina přijala svatý křest.*“¹³⁰ Díky tomuto rodokmenu si uvědomuje, že patří k dějinám, které jsou větší než on, že patří k určitému místu, k církvi. Podle jeho svědectví prožívá radost, když se pročítá při mši svaté rodokmen Ježíše Krista, když slavnostně zaznívají jména osobností, která měla podle Božího plánu tak důležitou roli v dějinách spásy.

Na tomto příkladu můžeme pochopit, jak hluboko ve skutečnosti sahá rozklad ideálu člověka a společenství v západní civilizaci.

6.7.3 Dluh vůči úřadu

Další pojem, který člověk vůči dluhu není schopen splatit je uctivost a respekt vůči těm, kteří jsou nám nadřizení svým úřadem nebo svou zvláštní důstojností. „*Žádný*

¹²⁸ Srov. PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 81 - 83

¹²⁹ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 84

¹³⁰ NGUYEN, V. T. *Svědkové naděje*. s. 14

člověk nedovede příslušným způsobem nahradit a splatit virtus. Virtus tu znamená schopnost, mravní a zároveň duševní sílu spravovat svěřený úřad správným způsobem. Tím však vzniká na straně jednotlivce dluh, který nelze úměrně splatit. Jednotlivec jako soukromá osoba žije z toho, že úřady společenského života, úřad soudce, učitele a též ostatní úřady, jsou vykonávány správným způsobem; jen tím žije jednotlivec ve spořádané společnosti. Právě proto se jednotlivec nachází vůči nositeli úřadu v dlužném postavení, které nelze sprovodit ze světa prostým „zaplacením“: a právě tohle vyjadřuje pojem „uctivost“, která se prokazuje nositeli úřadu.“¹³¹

Můžeme namítnout, že je mnoho špatných nositelů moci, kteří nezasluhují naši úctu. Ale my nemáme za úkol ctít pouze lidi, ale i ctíme úřad a celý společenský systém. Jen ten, kdo se snaží dát každému, co mu náleží je spravedlivý a jen on zakouší svoji slabost a nedostatečnost v plnění spravedlnosti.

¹³¹ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 84

7 Statečnost

„Hospodin je má síla a statečnost“ (Ž 118,14).

7.1 Základní pojednání o ctnosti statečnosti

7.1.1 Pojem statečnosti

Každý křesťan, který usiluje o dokonalost, potřebuje ke svému životu statečnost. Je to jedna z nejkrásnějších ctností, je také darem Ducha svatého. Pomáhá v přemáhání strachu i všech ostatních překážek.

Stoikové řadili strach mezi základní čtyři vášně. *„Rozumný člověk se tedy nebojí, je statečný, nestrachuje se boje. Žít, znamená bojovat,“ píše Seneca. Scipio dal Římanům rady, aby nebořili Kartágo. V něm mají totiž neustálou pobídku, aby nepozbyli své válečnické zdatnosti.“¹³²*

Ve Starém zákoně se chválí stateční bojovníci, poukazuje se však především na to, že jejich odvaha je podložena bázni Boží. Lidé neměli strach, protože měli víru v Boha a spoléhali se na něho. Sv. Jan Klimak říká: *„Strach předpokládá nedostatek víry, ...nedostatek důvěry v Boha. Pyšná duše je v otroctví strachu, protože spoléhá jen na sebe, a pak se bojí, když se jen pohne lístek nebo stín. Bázlivci někdy až smysly ztrácejí, jsou bez sebe. Je to přirozené, protože právem opouští Pán nadutce, abychom se naučili z jejich příkladu nebýt pyšnými.“ Klimak ovšem uznává, že bázeň bývá i tělesná slabost. Myslí pak, že se tato nemoc dá vyléčit. Jen když „třesení údů“ neproniká do ducha. Duševní bázlivci jsou podle něho všichni pyšní.“¹³³* Apoštol Pavel píše: *„Ze všech stran samé soužení: zvenku boje, zevnitř úzkosti“* (2 Kor 7,5). A apoštol Petr nás vybízí ke statečnosti: *„Buďte střízliví a bděte! Váš protivník ďábel obchází jako řvoucí lev a hledá, koho by polapil. Vzepřete se mu pevně ve víře“* (1 Pt 5, 8 - 9).

„Cicero o ní říká: „Statečnost spočívá v pohrdání vnějšími věcmi, to je v přesvědčení, že člověk nemá nic obdivovat; nic si přát a nic jiného žádat, jen to, co je čestné a slušné, a že nemá podléhat nějakému člověku, ani žádnému duševnímu nepokoji, ani žádné náhodě. A dodává, že člověku zmužilému a důslednému se sluší, aby

¹³² ŠPIDLÍK, T. *Prameny světla*. s. 222

¹³³ KLIMAK. in. ŠPIDLÍK, T. *Prameny světla*. s. 222

se nedal vyvést z rovnováhy nepřízní poměrů a aby se nedal ve zmatku vytlačit; jak se říká ze své pozice.“¹³⁴

Mnozí křesťanští spisovatelé definovali křesťanskou statečnost, např. A. Le Gaudiem o statečnosti píše: *„Je to ctnost, při níž člověk nespolehá na své vlastní síly, ale s nadějí se opírá o Boží pomoc. Tak přemůže všechny obavy a strach z námah a prací, které se vyskytnou po dobu duchovního života. Přemůže dokonce i hrůzu před smrtí. Mužně obětuje Bohu své tělo i svou duši, aby je strávil v Boží službě oheň nejsvětější lásky k Bohu.*“¹³⁵ V minulosti, ale i dnes jsou výchovné směry, které učí děti, aby byly tvrdé a nelitostné. To ovšem není výchova ke ctnosti statečnosti.

Sv. Tomáš Akvinský popisuje statečnost jako ctnost, která pomáhá člověku, aby žil mravně podle rozumu. *„Dvojí pak je překážka lidské vůle, aby následovala správnost rozumu: jedním způsobem tím, že je přitahována něčím těšícím k něčemu jinému, než vyžaduje správnost rozumu; a tuto překážku odstraňuje ctnost zdržlivosti. Jiným způsobem tím, že vůle je odháněna od toho, co je podle rozumu, pro nějakou nesnáz, která na ni doléhá a k odstranění této překážky se vyžaduje statečnost mysli, kterou by totiž těmto překážkám odporovala, jako též člověk silou tělesnu tělesné překážky přemáhá a odstraňuje. Proto je jasné, že statečnost je ctnost, pokud působí, že člověk je podle rozumu.*“¹³⁶

7.1.2 Definice ctnosti statečnosti

Podle Katechismu katolické církve je statečnost *„mravní ctnost, která při obtížích zabezpečuje pevnost a vytrvalost v úsilí o dobro. Posiluje rozhodnutí odporovat pokušení a překonávat překážky mravního života. Ctnost statečnosti dává schopnost přemáhat strach, a to i strach ze smrti, a čelit zkouškám a pronásledování. Dává odvahu k tomu, aby se člověk zřekl svého života a obětoval jej při obraně spravedlivé věci.*“¹³⁷

¹³⁴ TONDRA, F. *Morálná Teológia I.* s. 246

¹³⁵ ŠPIDLÍK, T. *Prameny světla.* s. 23

¹³⁶ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma.* II-II q. 123 a. 1 co. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

¹³⁷ *Katechismus katolické církve.* čl. 1808

7.1.3 Stupně křesťanské statečnosti

„Stupně dokonalosti křesťanské statečnosti odpovídají stupňům rozvoje daru síly, to jest milostí darované statečnosti, která patří mezi sedm darů Ducha svatého. Tomáš rozlišuje u statečnosti tři stupně dokonalosti. Nejnižší stupeň, který však není na nejbližším vyšším stupni opuštěn, ale je do něj zahrnut, je politická statečnost. Na cestě vnitřního pokroku od prvního ke druhému - „očistnému“, očišťujícímu - stupni statečnosti překračuje člověk, který dbá o vyšší uskutečnění Božího obrazu v sobě samém, práh skutečně mystického života. Mystický život však není nic jiného než dokonalejší rozvinutí nadpřirozené lásky k Bohu a darů Ducha svatého.“¹³⁸

Třetí stupeň statečnosti – přeměněna statečnost očištěného ducha – dosahuje na nejvyšší vrchol pozemské svatosti, který je již počátkem věčného života. Nejvyšší stupeň statečnosti, dává duši sílu, aby se nezalekla při přechodu do vyššího světa. Podle sv. Jana od Kříže je duše jakoby v temné noci, kdy ji Bůh očišťuje od veškeré nečistoty a hříchu. Především je potřeba mít sílu k výstupu, pevné odhodlání, avšak člověk se musí vzdát i vlastní přirozenosti, aby mohl kráčet úzkou cestou. Ježíš nám říká: *„Vezměte na sebe mé jho a učte se ode mě, neboť jsem tichý a pokorný srdcem a naleznete pro své duše odpočinek. Vždyť mé jho netlačí a mé břemeno netíží“ (Mt 11,29-30).* *„Jestliže se člověk rozhodne podvolit se a nést tento kříž, to znamená, když se opravdu rozhodne, že bude chtít a hledat a snášet ve všem námahu pro Boha, nalezne ve všem velkou úlevu a sladkost a to mu pomůže, aby šel touto cestou obnažený od všeho a aniž by cokoli chtěl. Naopak, chce-li něco mít, hned z Boha, hned z jiné věci, a něco vlastnit, není obnažen ani popřen ve všem; takto se nevtěsná na tuto úzkou cestu a nebude moci po ní dojít k cíli.“¹³⁹*

Před-mravní statečnost, *„která je jako jádro duševního zdraví úzce spjata s oblastí vitálního, je na jedné straně způsobem, který se zcela vymyká vědomé kontrole, závislá na skutečně mravní statečnosti, jež prostřednictvím toho, co se latinsky nazývá anima forma corporis, působí na sféru přirozeného a přetváří ji. Na druhé straně se tato statečnost zdá prostřednictvím neméně spleťtého spojení předpokladem a základem této vlastní, duchovní statečnosti člověka a křesťana, která vyrůstá ze základu vitálně zakořeněné statečnosti.“¹⁴⁰*

¹³⁸ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 107

¹³⁹ JAN OD KŘÍŽE. *Výstup na horu Karmel*. s. 101

¹⁴⁰ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 106

„Nadpřirozená statečnost darovaná milostí, která je jedním z darů Ducha svatého, přetváří a korunuje všechny ostatní „přirozené“ statečnosti křesťana. Být statečný totiž neznamená jen přijmout v boji za uskutečnění dobra zranění i smrt, ale i doufat ve vítězství. Bez této naděje není statečnost možná. A čím vyšší je toto vítězství a čím jistější je naděje na ně, tím větší odvalu člověk projeví, aby si je odnesl. Nadpřirozený dar statečnosti, který dává Duch svatý, se však napájí z té úplně nejjistější naděje na úplně to nejvyšší a konečné vítězství, v němž se dovršují všechna ostatní vítězství, jež jsou skrytá a zaměřená na toto nejvyšší vítězství: z naděje na Věčný život.“¹⁴¹

7.2 Tři řády statečnosti

Pieper ve své knize o ctnostech člení statečnost na tři řády: vitální, mravní a mystický neboli: před-mravní řád, nad-mravní řád a nadpřirozeného života. Věta o tom, „že kdo svůj život miluje, ztratí jej, platí ve všech řádech bytí lidské zkušenosti, „v před-mravním“ řádu přirozené etiky, v „nad-mravním“ řádu nadpřirozeného života.

„Ve všech třech řádech se tedy dá mluvit o statečnosti. K tomu je třeba ještě poznamenat, že statečnost je sensu stricto „lidskou ctností“ jen ve druhém řádu; v prvním ještě není a ve třetím je víc než jen „lidská ctnost“. Všechny tři řády se dají od sebe beze zbytku oddělit jen myšlenkově; ve skutečnosti lidské existence se vzájemně prolínají. Nikdo nemůže v tom, kterém jednotlivém případě říci, kde končí oblast mravní viny a kde začíná oblast nemoci duše; a „čistě přirozená“ ctnost bez reálného vztahu k řádu milosti v křesťanském věku neexistuje. A tak prochází statečnost jako jakýsi jednotný lidský bytostný postoj všemi těmito řády.“¹⁴²

Psychiatrie dokládá, že nedostatek odvahy k přijetí zranění se řadí k nejtěžším příčinám duševních onemocnění. Jako základ všech neuróz se ukazuje zaměření na své ego, ochrana a úzkostné sebezabezpečení, neschopnost uvolnit se. „I když postižení fobickou neurózou nahlíží reálně na nesmyslnost svých představ a svého počínání, jež

¹⁴¹ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 110

¹⁴² PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 105

*snižují jejich důstojnost a sebeúctu, dávají jim přesto přednost před pokusem vzdorovat úzkosti.*¹⁴³

Všechny tři řády statečnosti uskutečňují přeměnu člověka, který se vzdává vlastního já a riskuje své zdraví. Člověk se s důvěrou odevzdává Bohu.

7.3 Přidružené ctnosti statečnosti

Především se jedná o trpělivost, která se týká snášení zla, a o vytrvalost, která se může týkat dlouhotrvajícího čekání a konání dobra.

7.3.1 Trpělivost

Tomáš Akvinský učí, že trpělivost je nezbytnou součástí statečnosti. V dnešním významu slova trpělivost chápeme určitou pasivitu obětního, utrápeného, neradostného a zbytečného snášení veškerého zla, s nímž jsme se nějak setkali. Trpělivost však neznamená nečinně a trpné přijímání nějakého zla: *„Trpělivost však je hlavněji o smutcích, neboť trpělivým se nazývá někdo nikoliv z toho, že neutíká, nýbrž z toho; že chvalně jedná, snášeje ta, která v přítomnosti škodí, že totiž se z nich nermoutí nezřízené.*¹⁴⁴ Trpělivost znamená nenechat si vzít zraněními, která přináší život, radostnou mysl.

Trpělivost chrání člověka před tím, aby se jeho duch zármutkem zlomil a pozbyl své velikosti. „Budete zrazováni i od (vlastních) rodičů a sourozenců, příbuzných a přátel, a některé z vás usmrtí. Budete pro jméno mé ode všech nenáviděni. Ale ani vlas z hlavy se vám neztratí. Trpělivostí zachráníte svou duši“ (Lk 21, 16-19). Statečný člověk dovede zlo nejen vydržet, ale umí se mu i postavit. Takový člověk musí být statečný, odvážný, musí mít sebedůvěru i naději, že vše dopadne dobře.

O křesťanském postoji trpělivosti píše Gaudier: *„Trpělivost je ctnost. Její cíl je nejenom mírnit, ale úplně zaplašit smutek a duševní skleslost, která se nás zmocňuje v nesnázích, které nás zavalují. Snášíme proto pevně a velkodušně jakékoli protivensství,*

¹⁴³ KAŠPARŮ, M. *Základy pastorální psychiatrie pro zpovědníky*. s. 90

¹⁴⁴ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 136, 4 ad 2. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

*dokud je Bůh dopouští a neochabujeme proto ve snaze o dokonalost ani nezanedbáváme své povinnosti, ale řídíme se zdravým úsudkem a Boží vůlí.*¹⁴⁵

7.3.2 Vytrvalost

Vytrvalý člověk se drží Kristových slov: „Kdo položí ruku na pluh a ohlíží se zpět, není způsobilý pro Boží království“ (Lk 9,62). Kristus ví, že máme sklony ke slabosti a proto nám říká: „Bděte a modlete se, abyste neupadli do pokušení. Duch je odhodlán, ale tělo slabé“ (Mt 26,41). Ježíš v nás posiluje naději a říká: „*Budou vás všichni nenávidět pro mé jméno; ale kdo vytrvá až do konce, bude spasen*“ (Mt 10,22).

Vytrvalý člověk kráčí ke svému cíli přes všechny překážky. Tomáš Akvinský rozlišuje dva úkony vytrvalosti: zběhlost a vytrvání až do smrti. „*Jedním způsobem jako zběhlost vytrvalosti, pokud je ctnost; a tímto způsobem potřebuje člověk daru pohotovostní milosti, jako též ostatní vlité ctnosti. - Jiným způsobem lze bráti za úkon vytrvalosti, trvajícím až do smrti. A podle toho potřebuje nejen milosti pohotovostní, nýbrž také pomoci milostí od Boha, zachovávajícího člověka až do konce života v dobrém.*“¹⁴⁶

7.3.3 Mučednictví

Nejvyšší stupeň vytrvalosti je mučednictví (martyrium). „*Slovo mučeník souvisí v češtině s mučením a trápením. Řecké slovo martyr ale znamená prostě svědek, čili v jeho významu není vůbec žádná souvislost s nějakým fyzickým trápením. Teprve v pozdější řečtině se toto slovo začíná používat v nám známém významu trpícího svědka, protože se stávalo, že lidé svědčící o Kristu byli často pronásledováni a zabíjeni.*“¹⁴⁷ Církevní otcové říkají, že ze smrtelné úzkosti, kterou Kristus prožíval při svém utrpení, vyvěrá mučedníkům síla ke svědectví krve.

Mučednická smrt je smrt pro přesvědčení a pro víru, je to smrt za víru v Krista nebo za křesťanské zásady. Mučedník se rozhoduje raději pro smrt než život bez Krista. Kdo nemá vytrvalost nedojde až do konce, slabí podlehnou, vzdávají se, utíkají z boje.

¹⁴⁵ ŠPIDLÍK, T. *Prameny světla*. s. 229

¹⁴⁶ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 137 a. 4 co. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

¹⁴⁷ SOKOL, J. *Zůstat na zemi*. s. 256

Ale stateční, povzbuzovávání slovy sv. Pavla, vytrvají až do konce „*Dobry boj jsem bojoval, beh jsem dokončil, viru jsem zachoval*“ (2 Tim 4, 7). Ctnost statečnosti chrání člověka před tím, aby svůj život miloval tak, že jej nakonec ztratí.

7.3.4 Důvěra v Boha

Zdrojem strachu bývá touha vyniknout, touha po uznání a majetku. Strach je očekávání zla. Kdo má důvěru v Boží prozřetelnost, ví, že „těm, kteří milují Boha, všecko napomáhá k dobrému“ (Řím 8,28).

Statečnost však neznamená nemít strach. Některá statečnost je nesprávné posouzení a zhodnocení skutečností. Taková nebojácnost je vůči skutečnému nebezpečí buď slepá a hluchá, nebo pochází z nějakého sobectví lásky. Strach a láska se totiž navzájem podmiňují: kdo nemiluje, ten ani nemá strach, a kdo miluje sobecky, sobecky se i bojí. Ten, kdo ztratil vůli žít, ten se smrti nebojí. „*Důvěra obnáší jakýsi způsob naděje, neboť důvěra je naděje zesílená z nějaké pevně domněnky.*“¹⁴⁸ Důvěra, která je součástí statečnosti, znamená naději, kterou člověk přijímá v úplné odevzdanosti se Bohu.

7.3.5 Velkodušnost

Ke kardinální ctnosti statečnosti přiřazujeme velkodušnost. Pomoci, které se člověk povznáší nad všechno malicherné, dovede se přiklonit k podstatným a důležitým věcem. Umí přijímat urážky a odpouštět.

Svatý Tomáš Akvinský v Teologické sumě píše, že velkodušný se nevystavuje nebezpečí pro malé a bezvýznamné věci. „*Ale pro ta, která jsou opravdu veliká, velkodušný se velmi ochotně vystavuje nebezpečím, poněvadž koná veliké v úkonu statečnosti, jako v úkonech jiných ctností. Pročež Filosof též praví, že „velkodušný není mikrokindynos“, to jest podstupující nebezpečí pro malá, ale „je megalokindynos“, to jest podstupující nebezpečí pro veliká. A. Seneka praví v knize O čtyřech ctnostech:*

¹⁴⁸ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 129 a. 6 ad 3. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

„Budeš velkodušný, nebudeš-li nebezpečí žádati jako opovázlivý, ani se hroziti jako bázlivý. Neboť nic nečiní ducha bázlivým kromě vědomí závadného života.“¹⁴⁹

7.3.6 Velkorysost

Velkorysost je ctnost, která je částí statečnosti. „Velkorysost pořádá užívání umění k něčemu velikému, jak bylo řečeno. Umění však je v rozumu. A proto velkorysému náleží dobře užívatí rozumu a dbáti přiměřenosti nákladu dílu, které se vykoná. A to zvláště je nutné pro velikost obojího, neboť, neužije-li se pečlivé úvahy, hrozilo by nebezpečí veliké škody.“¹⁵⁰

7.4 Hříchy a omyly proti statečnosti

Aristoteles ve své knize *Etika Níkomachova* píše, že proti statečnosti hřeší nerozvážný smělec a na druhé straně zbabělec. „Tak mezi bázní a smělostí jest středem statečnost, kdo střed překračuje je nerozvážný smělec, kdo v bázní míru překračuje jest zbabělec.“¹⁵¹

„Opakem trpělivosti je duševní skleslost, beznaděj, nervozita a zoufalství. Opakem velkodušnosti je opovázlivost a megalomanie. Opovázlivost znamená, že člověk přeceňuje své síly a schopnosti a dělá to, na co nestačí. Megalománice touží po vnějších počtech, cítí uspokojení z neupřímného lichocení a chvalořečení.“¹⁵²

7.5 Vztah hněvu a statečnosti

Křesťan se jistě snaží hněv ovládat, krotit ho, ve smyslu rady apoštola. „Ani když se rozhněváte, nenechte se strhnout ke hříchu. Slunce ať nezapadá nad vaším

¹⁴⁹ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 129 a. 5 ad 2. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

¹⁵⁰ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 134 a. 4 ad 3. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

¹⁵¹ ARISTOTELES. *Etika Níkomachova*. čl. 1107b

¹⁵² Srov. TONDRA, F. *Morálná teológia I*. s. 247

hněvem“ (Ef 4,26). Je proto překvapivé, že Tomáš Akvinský, přiznává (spravedlivému) hněvu kladný vztah ke ctnosti statečnosti. Podle Piepera tkví vysvětlení těchto rozporů v tom: „že jsme jakýmsi spiritualistickým stoicismem vůbec prakticky vyloučili moment vášnivého, který je vždy podmíněn také tělesně, z křesťanské etiky jako něco cizorodého, co je s ní neslučitelné. Zčásti se to vysvětluje tím, že výbušná aktivita, která se právě projevuje ve hněvu, je přirozeně v rozporu s „měšťácky“ krocenou chrabrostí. A tak Tomáš, který není zatížen ani tím, ani oním, říká: „fortis assumit iram ad actum suum“, tj. statečný přejímá hněv do svého úkonu, zejména pak do útoku; „neboť hněvu je vlastní, že se vrhá, skáče na zlo, a tak na sebe statečnost a hněv bezprostředně působí.“¹⁵³ Příkladem spravedlivého hněvu nám je i sám Pán, když kárá Petra: „On se však obrátil, podíval se na učedníky a pokáral Petra: „Jdi mi z cesty, satane; tvé smýšlení není z Boha, ale z člověka!“ (Mk 8.33).

7.5.1 Útok a obrana

„Když připustíme spravedlivému hněvu oprávněnost, musíme upřesnit, že statečnost se nevyznačuje ani tak útokem, sebedůvěrou a hněvem, jako spíše obranou a trpělivostí. Ale ne proto, že by obrana a trpělivost byly dokonalejší povahy než útok, ale proto že teprve v nebezpečí se projeví síla lidské duše. Statečnost se projeví především v trpělivě přijaté obraně než v hněvivém útoku. Při zkoušce, kdy člověk má projevit ctnost statečnosti, tváří v tvář smrti, se má člověk rozhodnout pro dobro, milovat je a uskutečňovat je. Protože i v dnešním světě platí stále slova našeho Pána: „Hle, já vás posílám jako ovce mezi vlky“ (Mt 10,16). I my máme dosvědčit svou lásku k Bohu ve zkouškách rozhodnutím se pro dobro.“¹⁵⁴

7.6 Vztah ctnosti statečnosti a darů Ducha svatého

Statečnost má určitou pevnost ducha, která je nutná v konání dobra i ve snášení zla. „Lidský duch je dále hýbán od Ducha Svatého k tomu, aby dospěl na konec každého

¹⁵³ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 103

¹⁵⁴ Srov. PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 103

*započatého díla, a unikl všem hrozícím nebezpečím. A to přesahuje lidskou přirozenost. Někdy totiž není v moci člověka, aby došel konce svého díla, nebo unikl zlům či nebezpečím, protože někdy jest jimi povalen ve smrti. Ale to působí Duch Svátý v člověku, když jej přivádí k věčnému životu, který je koncem všech dobrých skutků a uniknutím všem nebezpečím.*¹⁵⁵ V daru statečnosti vlévá Duch svatý duši důvěru, tato důvěra pomáhá překonávat všechny strach.

7.7 Vztah statečnosti k ostatním kardinálním ctnostem

Třebaže je statečnost náročná a vyžaduje od člověka to nejtěžší, není první a největší ze všech ctností, protože ctnost nedělá ctností její obtížnost a námaha, ale jen dobro. Aby se člověk rozhodl pro dobro, musí dobro především poznat a k tomu mu pomáhá ctnost praktické moudrosti. Praktická moudrost a spravedlnost statečnost předcházejí. Jen ten kdo je opravdu moudrý a spravedlivý, může být i statečný. Statečnost bez moudrosti není statečností. Třebaže se v dnešní společnosti zdá, že hlupák je ten, kdo se chová statečně a naopak moudrý je ten, kdo se dovedně každému nebezpečí, osobnímu nasazení nebo zranění lživě vyhne.

Skutečná, pravdivá statečnost je moudrosti informována o pravdě. „Dvojí význam slova „informovat“ nám tu přichází právě vhod. „Informovat“ znamená za prvé v současném jazyce zejména „zpravit (někoho o něčem), učít (někoho něčemu)“. Za druhé má toto slovo jakožto odborný scholastický výraz a přímá přejímka z latiny (*inform are*) tento význam: dávat vnitřní formu, tvar; vnitřně formovat. Jsou-li aplikovány na vztah moudrosti a statečnosti, oba významy se kříží: ve „zpravování“, „vyučování“ statečnosti prostřednictvím praktické moudrosti přijímá statečnost od moudrosti svou vnitřní formu, to znamená: svou vlastní podstatu jakožto ctnost.“¹⁵⁶ Statečný není ten, kdo se neuváženě a bez rozmyslu vystavuje nebezpečí. Takový člověk jen dokazuje, že mu záleží více na jiných věcech než na vlastní zranitelnosti. „Praktická moudrost dává spravedlnosti, statečnosti a mírnosti jejich vnitřní formu. Spravedlnost je jako by prvním krokem praktické moudrosti, statečnost potom druhým, protože moudrost „informuje“ statečnost jakoby skrze spravedlnost. Spravedlnost

¹⁵⁵ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 139 a. 1 co. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

¹⁵⁶ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 99

se opírá o moudrost, která má upřený pohled na skutečnost, statečnost však spočívá na moudrosti a na spravedlnosti zároveň.

Rozum hledá a poznává dobro. Spravedlnost slouží k prosazování dobra a statečnost s mírností toto dobro chrání. Neznamená to, že pouze moudrý může být statečný, ale že statečný, musí být ve službách spravedlnosti.¹⁵⁷

„Praktická moudrost a spravedlnost statečnosti předcházejí. To neznamená nic více a nic méně než to, že bez moudrosti a spravedlnosti není žádná ctnosti; jen ten, kdo je moudrý a spravedlivý, může být také statečný. Je prostě nemožné být opravdu statečný a nebýt zároveň i moudrý a spravedlivý.“¹⁵⁸ Jen ten, kdo je opravdu moudrý, může být i statečný. Statečnost bez moudrosti není statečnost.

7.8 Smysl statečnosti

7.8.1 Statečnost je jen tam, kde je zranitelnost

Statečnost předpokládá, že člověk, který bojuje za uskutečnění dobra, snáší zranění, předpokládá to, že statečný ví, co je to dobro, a že je statečný především kvůli tomuto dobru. „Statečnost předpokládá zranění. Například andělé nemohou být stateční, protože nejsou zranitelní. Bez zranitelnosti není statečnost možná. Být statečný totiž znamená umět přijímat zranění. Člověk může být statečný, protože je svou podstatou zranitelný. Zranění je vše negativní, vše co se na nás a s námi děje proti naší vůli. Zranění je bolestivé, znepokojující, skličující, poškozující, patří sem i smrt.“¹⁵⁹ Statečnost má vztah ke smrti, je to ochota zemřít. *„Ctnost statečnosti dává schopnost přemáhat strach, a to i strach ze smrti, a čelit zkouškám a pronásledování. Dává odvahu k tomu, aby se člověk zřekl svého života a obětoval jej při obraně spravedlivé věci.“¹⁶⁰* „Hospodin je má síla a statečnost“ (Ž 118,14). Statečný však nepřijímá zranění kvůli zranění samotnému. Křesťan používá všechny dostupné prostředky, aby zranění zamezil, ale stále má na zřeteli dobro a proto dobro je ochoten přinášet obět'. Nejde předně o zranění samo, nýbrž o uskutečnění dobra.

¹⁵⁷ Srov. PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 99 - 100

¹⁵⁸ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 98

¹⁵⁹ Srov. PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 94

¹⁶⁰ *Katechismus katolické církve*. čl. 1808

7.8.2 Účast na Kristově utrpení

Ctnost statečnosti nás uschopňuje, abychom se mohli řídit slovy svatého Pavla, který píše: „Teď sice pro vás trpím, ale raduji se z toho, protože tím na svém těle doplňuji to, co zbývá vytrpět do plné míry Kristových útrap, má z toho prospěch jeho tělo, to je církev“ (Kol 1 24). Každý křesťan je povolán, aby mohl mít účast na Kristově vykupitelském díle. Znamená to snad, že Kristovo utrpení není úplné? Určitě ne. „*Kristus dokonal vykoupení plně až do konce, ale zároveň je neuzavřel. Ve vykupitelském utrpení, jímž byl svět vykoupen, se Kristus od začátku otevřel a stále otevírá každému lidskému utrpení. Ano, zdá se, že k podstatě vykupujícího Kristova utrpení patří i to, že chce být neustále doplňováno.*“¹⁶¹ A právě přijetí utrpení, prožité s důvěrou v Boha a s láskou ke Kristu je účasti na Kristově vykupitelském díle.

Otec Pio z Pietrelciny, který z lásky ke Kristu a k lidem přijal utrpení, nám mezi jiným říká o utrpení toto: „*Pomyslete ale na to, že jednou vám vzejde jitřenka a že se nad vámi rozhostí žhavé polední slunce. Toto pomyšlení nechť vám dodá odvahu a sílu, abyste odvázně pokračovala kupředu. Ten, který vás až doposud podpíral, vás bude s ještě větší trpělivostí podporovat i nadále, o tom vůbec nepochybujte, protože zbytek cesty, který ještě leží před vámi, je krutý a nelítostný.*“¹⁶² Učení tohoto světce nás ubezpečuje, že sice Ježíš není nikdy bez kříže, ale kříž není nikdy bez Ježíše.

7.8.3 Boj se zlem

Zlo souvisí s hříchem a smrtí. Kristus svým posláním zasahuje zlo v jeho samotných kořenech a to nejen zlo eschatologické, ale také zlo a utrpení v jejich časovém a dějinném rozměru. Bůh poslal svého Syna na tento svět, aby člověka osvobodil od moci zla, které v sobě skrývá veškeré utrpení. „*Kristus se přiblížil světu lidského utrpení především tím, že toto utrpení vzal sám na sebe.*“¹⁶³ Již za svého života zakoušel únavu, nepochopení, život bez přístřeší, obviňování, samotu pouště a tvrdost lidských srdcí. Svým křížem musí sestoupit až ke kořenům zla, zapuštěným v lidských dějinách a v lidských duších. „*Lidské utrpení dosáhlo v Kristových mukách svého vrcholu. Zároveň však vstoupilo do nové dimenze a nového řádu věcí. Je spojeno*

¹⁶¹ JAN PAVEL II. encyklika *Salvifici doloris*. s. 35

¹⁶² GIANLUIGI, P. *365 dní s otcem Piem*. s. 353

¹⁶³ JAN PAVEL II. encyklika *Salvifici doloris*. s. 23

*s láskou, tou láskou, o níž mluvil Kristus s Nikodémem, s láskou, která plodí dobro, vytváří je utrpením dokonce ze zla, tak jako nejvyšší dobro vykoupení světa vzešlo a stále vychází z Kristova Kříže.*¹⁶⁴

Ježíš Kristus na kříži dosvědčil svou lásku a svou poslušnost Otci. Člověk propadl hříchu, protože svůj první boj se Satanem prohrál. Kristus v boji se zlem zvítězil. Apoštol Pavel konstatuje a nás povzbuzuje: *„Je přece jasné, že se neujal andělů, ale Abrahámových potomků. Proto se ve všem musel připodobnit svým bratrům, aby se stal v jejich záležitostech u Boha velebnějším milosrdným a věrným, a tak usmiřoval hříchy lidu. A protože sám prožíval utrpení a zkoušky, dovede pomáhat těm, na které zkoušky přicházejí“* (Žid 2,16-18).

Ježíš zve každého křesťana do spravedlivého boje se zlem tohoto světa: *„Oblečte se do plné výzbroje Boží, abyste mohli čelit ďáblovým nástrahám. Vedeme přece zápas ne proti nějaké obyčejné lidské moci, ale proti knížatům a mocnostem, proti těm, kteří mají svou říši tmy v tomto světě, proti zlým duchům v ovzduší“* (Ef 6,10-12).

¹⁶⁴ JAN PAVEL II. encyklika *Salvifici doloris*. s. 28

8 Mírnost

„Vaše mírnost ať je známá všem lidem“ (Flp 4,5).

8.1 Základní pojednání o ctnosti mírnosti

8.1.1 Pojem mírnosti

Tomáš Akvinský vysvětluje, proč mírnost patří mezi ctnosti: „*K pojmu ctnosti náleží, aby nakláněla člověka k dobru. Dobrem člověka však je býti podle rozumu, jak praví Diviš, ve IV. O Božím jméně. A proto lidská ctnost je ta, která naklání k tomu, co je podle rozumu. K tomu však zjevně naklání mírnost, neboť její jméno obnáší jakési řízení nebo mírnění, které činí rozum. A proto mírnost je ctnost.*“¹⁶⁵

Tak jako pojmy spravedlnost a statečnost mají v dnešním pojetí slova smyslu velice povrchní význam tak i slovo mírnost, nebo jak někteří používají uměřenost nebo umírněnost. Obsah pojmu mírnost se dnes bohužel používá jen jako „umírněnost v jídle a pití“ nebo v ovládnání hněvu.

K ovládnání hněvu Aristoteles uvádí: „*Z nezdrženlivých lidí ti, kteří přicházejí hned z míry, jsou lepší než ti, kteří sice uvažují, ale nesetrvávají při svém předsevzetí. Neboť vzrušení, jemuž podléhají, jest menší a nepodléhají mu, jako ti druzí, bez předchozí rozvahy; nezdrženlivý člověk se totiž podobá člověku, který se brzy opije, a to z mála nebo z méně vína než většina lidí.*“¹⁶⁶

Pojem „mírnost“ se používá z obavy z jakékoli přemíry, může to být přemíra v mluvení, ve sportování v zájmech o auta, o oblečení a mnoho jiných. Všichni známe a používáme rčení „všeho s mírou“. Často se tento výraz používá i nevhodně tam, kde by neměla být žádná míra: například účast na mši svaté i ve všední dny, svaté přijímání v každé mši svaté, práce v modlitebních skupinách, nebo v duchovním růstu. Pojem mírnost má však rozsáhlý význam, je to jedna ze základních ctností, které nás vedou k věčnému životu.

Původní význam řeckého pojmu sófrósyné znamená všeobecně pořádkující rozumnost. V Prvním listě Korintským apoštol Pavel píše: „*Bůh zařídil tělo tak, že přehlíženým údům dal hojnější cest, aby v těle nedošlo k roztržce, ale aby údy shodně*

¹⁶⁵ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q.141 a.1 co. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

¹⁶⁶ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. čl. 1151

pečovaly jeden o druhý“ (1 Kor 12,24). Bůh při stvoření uspořádal z různých částí, s různým významem fungující celek. Právě to moudré uspořádání je prvotní a vlastní smysl výrazu mírnost (temperare).

František Tondra v knize *Morálna teológia* uvádí: „Mírnost je základní ctnost, která řídí vyživovací a pohlavní pud podle Božího zákona. Správným usměrňováním těchto pudů člověk zabezpečuje zdravý život sobě jako jedinci a pokračování lidského rodu. Předmětem této činnosti je radost, která je spojena s užíváním pokrmu, nápoje a sexuální schopnosti. Poněvadž tyto radosti bývají nejprudší, člověk potřebuje zvláštní ctnost, která je uvádí do správných kolejí. Smyslová žádostivost byla dědičným hříchem natolik porušena, že je potřeba zvláštní ctnosti, aby zdravý rozum osvícený vírou vládl nad pudovostí.“¹⁶⁷

Úkolem ctnosti moudrosti je ovládnutí živočišné stránky lidského života. „Proto člověk přirozeně žádá potěšení sobě vhodné. Poněvadž však člověk jako takový je rozumový, důsledek jest, že jsou člověku vhodná potěšení, která jsou podle rozumu. A od těch neodvádí mírnost, nýbrž spíše od těch, která jsou proti rozumu. Z čehož je patrné, že mírnost neodporuje sklonu lidské přirozenosti, nýbrž se s ním shoduje. Odporuje však sklonu přirozenosti zvířecí, nepodrobené rozumu.“¹⁶⁸ Ovocem této ctnosti je dobrý život, opakem neuměřenost v jídle, v pití a pohlavní neuměřenost. Škodí jak jednotlivci, tak celé společnosti. Poškozuje nejen tělesné zdraví, ale i zdraví duševní a duchovní.

J. Skoblík v *Přehledu křesťanské etiky* ke ctnosti mírnosti píše: „Uměřenost neboli mírnost je ctnost, usměrňující do správných mezí žádostivost člověka, týkající se věcí správných a dovolených, které však mohou v životě člověka nabýt nesprávného významu.“¹⁶⁹

8.2 Definice ctnosti mírnosti

Katechismus katolické církve definuje mírnost, jako: „mravní ctnost, která zmírňuje přitažlivost rozkoší a dává člověku schopnost vyrovnaně užívat stvořená

¹⁶⁷ TONDRA, F. *Morálna teológia* I. s. 244

¹⁶⁸ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II - II. q.141. a 1. ad 1. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

¹⁶⁹ SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. s. 113

dobra. Zabezpečuje vládu vůle nad pudy a udržuje touhy v mezích počestnosti. Mírná osoba zaměřuje své smyslové tužby k dobru, uchovává si zdravou rozvážnost, nejedná podle svého „pudu“ a „nenásleduje své choutky a vášně ... svého srdce“ (Sir 5,2). Starý zákon často chválí mírnost: „*Nedej se strhnout svými touhami, a drž na uzdě své choutky*“ (Sir 18,30). V Novém zákoně je nazývána „umírněností“ nebo „střízlivostí“¹⁷⁰. Boží dobrota nás vede k tomu, „*abychom se odřekli bezbožného života i světských žádostí a žili v tomto nynějším věku rozvážně, spravedlivě a zbožně*“ (Tit 2,12).

Starý zákon připisuje mírnost Bohu, králům a prorokům. V Novém zákoně je za vzor učedníkům pokládán sám Ježíš: „*Vezměte na sebe mé jho a učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorný srdce a naleznete pro své duše odpočinek*“ (Mt 11,29). A jako učedníci i my máme jednat se všemi lidmi vzhledem k blízkosti Pána: „*Vaše mírnost ať je známa všem lidem. Pán je blízko*“ (Flp 4,5). Pro mírnost je charakteristické: „*Moudrost shůry je především čistá, dále mírumilovná, ohleduplná, ochotná dát se přesvědčit, plná slitování a dobrého ovoce bez předsudků a bez přetvářky*“ (Jak 3,17).

Ke konkrétním životním hodnotám, kterých se mírnost týká, se počítá jídlo a pití, společenské uznání, vědění, spravedlnost a pohlavní pud. Není správné, aby si člověk odepíral požadavky lidské přirozenosti, avšak mnohem horší by bylo nechat se jimi ovládat. Uměřenost se projevuje u jídla a pití jako střídmost a střízlivost, při uplatnění ve společnosti se projevuje jako skromnost, u vědění jako obezřetný výběr informací, a v sexuální oblasti jako čistota.

8.3 Mírnost v jídle a pití

„*Správná míra v jídle a pití se určuje individuálně. Míru v jídle určuje ctnost střídmosti. Míru v pití upravuje ctnost střízlivosti. Obě dvě ctnosti jsou integrální součástí ctnosti mírnosti. V morální praxi se pojmenovávají také jako zdrženlivost (abstinenция).*“¹⁷¹ V případě, že se někdo zřiká jídla kvůli módní štíhlé linii, nedá se to nazývat střídmostí. K zdrženlivosti v pití alkoholický nápojů, které poškozuje nejen zdraví člověka, ale narušuje i sociální vazby, i duchovní život Tomáš Akvinský říká:

¹⁷⁰ *Katechismus katolické církve*. čl. 1809

¹⁷¹ TONDRA, F. *Morálna teológia I*. 1994, s. 245

„K druhému se musí říci, že vše, co vlastně náleží k mírnosti, jsou nezbytnosti přítomného života, a nadbytek jich škodí. A proto ve všech je třeba užívati míry, což jest úkolem střízlivosti, Pročež jméno střízlivostí znamená mírnost. Ale malé přebrání v pití více škodí než v jiných, a proto střízlivost je zvláště v pití.“¹⁷²

8.3.1 Půst

„Katolická morálka považuje půst za projev kajícího. Doporučuje ho tedy z morálních důvodů, přitom však nevyklučuje zdravotní důsledky. Disciplína v jídle, pohyb a radostná práce směřují k tomu, aby člověk jasným rozumem a pevnou vůlí kráčel ke světlu vyšší kultury. V oblasti tělesného a duševního zdraví sledují ušlechtilý cíl i abstinenci kroužky. Morální význam postu vystihují i slova postní preface: „Půst potlačuje chyby, povznáší mysl; dává sílu ke ctnosti a odměny“. K nim můžeme přidat i slova Andreje Sládkoviče: „Kde tělo ducha k zemi netlačí, tam duch létá lehčím letem“.¹⁷³ Ježíš se postil 40 dnů, aby se připravil na svůj veřejný život a současně, aby dal příklad apoštolům a všem ostatním lidem. Při rozhovoru s ďáblem říká: „Nejen z chleba žije člověk, ale z každého slova, které vychází z Božích úst“ (Mt 4,4).

Pieper vysvětluje důvodu půstu: „Smyslem velkého čtyřicetidenního postu je například to, že křesťan se připravuje na společné slavení tajemství smrti a zmrtvýchvstání Páně, v nichž se naplnilo naše vykoupení, jehož základy byly v zárodku položeny v Kristově vtělení. Aby mohl mít člověk účast na těchto vznešených skutečnostech, musí mít ve zvláštním smyslu prázdnou nádobu svobodného a „řádného“ srdce, neboť jinak žádná skutečnost a žádná pravda nedokáže člověka v samém jeho nitru ukojit a proměnit.“¹⁷⁴

„A když se postíte, netvařte se utrápeně!“ (Mt 6,16). Člověk by se měl postit s veselým a radostným srdcem. Církevní otcové říkají, že není tak důležité, kolik člověk sní, ale aby měl vždy na mysli dobro společenství. I Pán Ježíš nás nabádá, abychom si dávali dobrý pozor na to, jak se postíme a pro jaké důvody, zda to není jen na obdiv světa. „Když se však postíš ty, pomaz si hlavu a umyj si tvář, abys neukazoval lidem, že se postíš, ale svému Otci, který je ve skrytosti; a tvůj Otec, který vidí i to co je skryté, ti

¹⁷² AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 149 a. 1 ad 2. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

¹⁷³ TONDRA, F. *Morálna teológia I*. s. 24

¹⁷⁴ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 138

odplatí“ (Mt 6,18). Důkazem toho, že se člověk postí správně, je upřímná radost jeho srdce.

8.4 *Mírnost v mezilidských vztazích*

V dnešní době se hodně do popředí zájmu a hodnocení člověka dostává prestiž, sebeuplatnění, ctižádostivost. Tyto touhy jsou jako zloději, doprovázejí člověka, dělají se dobrými a potřebnými, ale nakonec člověk všechny zásluhy ztratí, protože je nedělal pro Boha, ale pro sebe. Slovo pokora se dostává na okraj, stává se bláznovstvím, nepochopením. „Sv. Augustin dobře poznal, že pohanským filosofům chyběla pokora. Proto Vtělení nepřijali a považovali ho za absurdní a směšné. Je příznačné, že pokora se nikdy nedostala do seznamu řeckých a pohanských ctností. Pokora pro ně vždy znamenala něco nehodnotného: bojácnost a bezvýznamnost. Představa, že by sám bůh mohl být pokorný, se jim jevila jako bláznovství.“¹⁷⁵

8.4.1 Pokora

O pokoře napsali církevní spisovatelé mnoho moudrého. Otec Tomáš Špidlík o ní píše: „Křesťanská pokora spojuje dvě krajnosti: lidskou slabost a moc Boží. Podle názoru Augustina se křesťanská pokora podobá stromu, který zapouští kořeny hluboko do země, aby rostl do velké výše. Pokorný křesťan je stavitel svého domu. Čím má být vyšší, tím hlouběji musí kopat základy.“¹⁷⁶

„Maria vyniká mezi pokornými a chudými Páně, kteří od něho s důvěrou očekávají a přijímají spásu.“¹⁷⁷ Panna Maria kráčí v čele pokorných a chudých, kteří důvěřují v Pána. Pokora je základní podoba ctnosti mírnosti. Pán Ježíš nám dává sám sebe za příklad pokory a mírnosti říká: „Učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorný srdce a naleznete pro své duše odpočinek“ (Mt 11,29). Podle sv. Bernarda je pokora: „ctnost, kterou člověk naprosto pravdivým sebepoznáním sám vidí svou malou cenu. Je

¹⁷⁵ CANTALAMESSA, R. *Pozvání na horu Sinaj*. s. 79

¹⁷⁶ ŠPIDLÍK, T. *Duchovní cvičení s Janem Pavlem II.* 2007, s. 26

¹⁷⁷ II. vatikánský koncil, Věřoučná konstituce o církvi *Lumen Gentium*. čl. 55

vlastní těm, kdo si ve svém srdci rozvrhli stupně k výstupu a spějí od ctnosti ke ctnosti, tj. od stupně ke stupni, dokud nedojdou na vrchol pokory, postaví se na něm jako na Sioně, tj. v nazírání, a hledí na pravdu.“¹⁷⁸

Pokora je pravda, dbá na pravidla správného rozumu, podle kterého se člověk sám oceňuje. K pokoře se dá dojít dvěma způsoby. Především darem milosti nebo lidským úsilím. „A to nejprve a hlavně skrze dar milosti. A vzhledem k tomuto vnitřní předchází vnějším. Jiné pak je lidské úsilí, jímž člověk nejprve zadrží vnější, potom dospěje k vytržení vnitřního kořene.“¹⁷⁹ O pokorném přijetí každodenního života píše mnoho světců, mezi jinými píše Grün o sv. Benediktovi: „Přijetí banality mého života, kříže, který proniká mými představami o dokonalosti života, otevírá cestu vzkříšení. Zažít vzkříšení přímo uprostřed všedního života, to je pro Benedikta cesta pokory. Pokora, to je odvaha sestoupit do hrobu každodennosti, a pak ruku v ruce s Ježíšem vstát a jít dál životem zpříma.“¹⁸⁰ Podle sv. Jana od Kříže duše ve stavu dokonalosti pobývá mezi dvěma póly: „poznáním Boha a sebe sama. Duše musí být cvičena v prvním i ve druhém a to tak, že jí nyní při povýšení je dáno vychutnat to první a při pokoření její dáno vyzkoušet to druhé.“¹⁸¹

8.4.2 Velkodušnost

Pokora není neustále obviňování, sebeponižování, pocity malomyslnosti a méněcennosti. Pokora souvisí s velkomyslností, jak píše Svatý Tomáš Akvinský: „Pokora potlačuje žádost, aby netíhla k velikým mimo správný rozum; velkodušnost však pohání ducha k velikým podle správného rozumu. Z čehož je patrné, že velkodušnost není protilehlá pokoře, nýbrž shodují se v tom, že obě jsou podle správného rozumu.“¹⁸²

„Velkodušnost tedy působí, že člověk se pokládá za hodna velkých podle uvážení darů, které má od Boha; jako, má-li velkou sílu ducha, velkodušnost působí, že směřuje k dokonalým skutkům ctnosti. ...Pokora však působí, že člověk sebe málo cení, podle uvážení vlastního nedostatku. Podobně také velkodušnost pohrdá jinými, pokud

¹⁷⁸ BERNARD Z CLAIRVAUX. *O stupních pokory a pýchy, chvály Panenské matky*. s. 21

¹⁷⁹ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 161 a. 6 ad 2

¹⁸⁰ GRÜN, A. *Svatý Benedikt z Nurie, učitel duchovního života*. s. 56

¹⁸¹ JAN OD KŘÍŽE. *Temná noc*. s. 172

¹⁸² AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 161 a. 1 ad 3. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

se odchyľují od darů Božích, neboť necení jiných tolik, aby pro ně činil něco neslušného.

Ale pokora jiné ctí a považuje za vyšší, pokud na nich spatřuje něco z darů Božích. Proto se praví v Žalmu 14 o spravedlivém muži: „V nic byl uveden před jeho tváří zlomyslník,“ což patří k pohrdání velkodušného. „bojící se pak Pána oslavuje“, což patří k uctívání pokorného. A tak je patrné, že velkodušnost a pokora nejsou proti sobě, ač se zdají směřovati k protivám, poněvadž vycházejí z různých úvah.“¹⁸³

Velkodušnost je tedy úsilí o veliké věci. Velkodušný člověk touží po věcech, které jsou hodny veliké cti. Božský učitel k tomu říká: *„že ti, kteří pohrdají ctí tím způsobem, že nečiní nic nevhodného, aby jí dosáhli, ani ji nepřeceňují, jsou chvályhodní. Jestliže by však někdo tak pohrdal ctí, že by nečinil ta, která jsou hodna cti, bylo by to hodné hany.“¹⁸⁴*

8.4.3 Vlídnot a tichost

Vlídnot pomáhá, aby člověk ovládal sám sebe: „Synu, ve vlídnoti si uchovej svou duši“ (Sir 10,31). Velice zvláštním a novým způsobem mluví o vlídnoti a tichosti sv. Tomáš: *„Tichost vlastně přihlíží k samé žádosti pomsty, ale vlídnot má zřetel k samým trestům, kterých se zevně užívá k pomstě.“¹⁸⁵* Mírnost nemírní nenávist, ale trest. Vlídnot umenšuje tresty, tichost mírní hněv. Na základě výše uvedeného bychom mohli usuzovat, že člověk má být pořád vlídnotý a tichý, že se nesmí rozzlobit. Na to Pieper odpovídá: *„Hněv je dobrý, je-li podle řádu rozumu používán k dosažení pravých cílů člověka, podobně jako je chvályhodnější ten, kdo vášnivě koná dobro, než ten, kdo pro dobro nevzplane cele, až do sil, jimiž se vyznačuje oblast smyslů. Řehoř Veliký říká: „Rozum se staví proti zlu s větší silou, jestliže mu přitom pomáhá hněv.“¹⁸⁶*

Hněv, který se staví proti rozumu, je špatný.

¹⁸³ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 129 a. 3 ad 4. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

¹⁸⁴ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 129 a. 1 ad 3. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

¹⁸⁵ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 157 a. 1 ad 1. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

¹⁸⁶ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 144

8.4.4 Pýcha

Dnes bývá zvykem říkat o velkodušném, že je pyšný, samolibý, povýšený. Toto posuzování však jen málokdy vyjadřují skutečnou pýchu. *„Pýcha se týká poměru člověka k Bohu. Pýcha je negací vztahu mezi Stvořitelem a tvorem a tato negace je zaměřena proti skutečnosti; pýcha neguje to, že člověk je tvor. V každém hříchu je obsaženo obojí? Odvrácení od Boha a zaměření na věci pomíjející; to co je tu směrodatné a určující, je především odvrácení od Boha. To je však v pýše přítomno tak výrazně jako v žádném jiném hříchu. Všechny hříchy před Bohem prchají, jedině pýcha se Bohu postaví.“*¹⁸⁷ Písmo varuje pyšné slovy: *„Bůh se staví proti pyšným, ale pokorným dává milost“* (Jak 4,6).

Znovu připomeňme, že pokora dbá na pravidla správného rozumu, podle kterého se člověk oceňuje, kdežto pýcha se sama o sobě více domýšlí než má. *„A proto, cokoliv přispívá k tomu, aby se někdo cenil nad to, co jest, přivádí člověka k pýše. Z těch pak první je, že někdo pozoruje nedostatky jiných.“*¹⁸⁸

8.5 Mírnost ve vědě

Touha po poznání je jistě právem každého člověka. *„Touha po pravdě patří k samé přirozenosti člověka. Jeho rozumu je vrozena vlastnost, aby se ptal na příčiny věcí“*¹⁸⁹ Avšak i toto hledání a poznávání musí být usměřováno ctností mírnosti.

Dnešní doba je ve znamení sdělovacích prostředků: televize, rozhlas, internet. Člověk je ihned „dokonale“ informován o všech záležitostech tohoto světa. A právě tato „dokonalost“ přemíra informovanosti se může stát velikým problémem. V této informovanosti se člověk jakoby ztrácí. R. Cantalamessa to vysvětluje následovně: *„Tímto počínáním se člověk vzdaluje od svého středu a od samotného zdroje své síly. Každá mohutnost, která se vylévá navenek, je nedokonalá... Chce-li tvé oko všechno vidět, tvé ucho všechno slyšet, chce-li tvé srdce mít všechno před sebou, je tvá duše nevyhnutelně rozdrobená a je rozptýlená ve všech těch věcech. Takto se vysvětlí slabost,*

¹⁸⁷ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 142

¹⁸⁸ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 162 a. 3 ad 2. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

¹⁸⁹ JAN PAVEL II. encyklika *Fides et ratio*. s. 8

kerou si začínáme uvědomovat. Naše doba je nejen „slabá v myšlení, ale také má slabou vůli, slabou paměť, slabou dovednost.“¹⁹⁰ Pro dnešního člověka je těžké hledat pravdu v přemíře toku informací všeho druhu. Tomáš Akvinský v Teologické sumě upřesňuje, že se nejedná o hledání jakékoliv pravdy, ale pravdu nejvyšší: „*dobro člověka spočívá v poznání pravdy. Nejvyšší dobro člověka však nespočívá v poznání jakékoli pravdy, nýbrž v dokonalém poznání nejvyšší pravdy.*“¹⁹¹

„*Příkladem nezřízené touhy po poznání je třeba magie.*“¹⁹² Při slově magie se ihned každý křesťan brání, že to není jeho problém. Ale kolik lidí by si přálo poznat budoucnost? V knize Život sv. Antonína popisuje sv. Atanáš zlé duchy jako proroky, kteří chtějí své posluchače jen svést, aby jim důvěřovali a posléze zahubili. „*Neboť jestliže se někdo pohybuje rychleji než lidé, uvidí kohosi vycházet na cestu, předběhne ho a předem o tom informuje, co je na tom divného? Tak může prorokovat i ten, kdo onoho pocestného předjede na koni.*“¹⁹³ Zlí duchové se oznamováním budoucích věcí snaží dostat člověka na scestí, zmást ho a zahubit. Katechismus katolické církve uvádí: „*Bůh může zjevit budoucnost svým prorokům nebo jiným světcům. Správný postoj křesťana spočívá v tom, že se, pokud jde o jeho budoucnost, odevzdá s důvěrou do rukou Prozřetelnosti a vyhýbá se ve vztahu k budoucnosti každé nezdravé zvědavosti.*“¹⁹⁴

Mezi nezřízenou touhu po poznání patří podle Augustina a Tomáše „žádost očí“. Člověk má kromě žádosti těla, která spočívá v uspokojení všech smyslů a vášní i zvláštní a podivnou zvědavost: „*odívající se jménem znalostí a vědy, jež vstupuje do duše týmiž smysly, ne aby se pomocí jich smyslně ukojovala, nýbrž aby se nového dověděla. Poněvadž spočívá v touze po poznání, a oči mezi všemi smysly jsou nejschopnější poznání, správně jest nazvána slovem Božím „žádost očí“ (1 Jan 2,16).*“¹⁹⁵ Smyslem vidění je pozorování skutečnosti, žádosti očí však nejde o pozorování skutečnosti, ale o určité ochutnávání.

Dalším hříchem nezřízené touhy poznání je podle Piepera touha zmocnit se určitým způsobem Boha. „*Nezřízené a nesmyslné je dále především úsilí chtít se zmocnit Boha samého a chtít působit jako On tím, že se budeme snažit rozluštit jeho tajemství. Skutečnost a definitivní smysl Božího působení například v dějinách můžeme*

¹⁹⁰ CANTALAMESSA, R. *Chudoba*. 1996, s. 83

¹⁹¹ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 167 a. 1 ad 1. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

¹⁹² PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 147

¹⁹³ ATANÁŠ. *Život sv. Antonína poustevníka*. s. 44

¹⁹⁴ *Katechismus katolické církve*. čl. 2115

¹⁹⁵ AUGUSTIN, A. *Vyznání*. s. 356

poznávat patrně jen ve víře. Avšak nikdy se člověk nemůže chtít opovážit toho, že by ukázal sám od sebe prstem na nějaké dění, k němuž dochází tady a teď a řekl, že Bůh tím chtěl něco sdělit: odměnu či trest, potvrzení či zavržení. Toto pokušení, spočívající ve snaze odhalit nezbadatelnost Boží, abychom se jí mohli zmocnit a využívat jí v našem každodenním životě.“¹⁹⁶

8.6 Mírnost v oblasti sexuálního pudu

V oblasti disciplíny pohlavnímu pudu má ústřední roli tělo, proto Jan Pavel II. ve svých katechezích říká: „Tělo je stěžejním bodem spásy. Věříme v Boha, který je stvořitelem těla; věříme ve Slovo, které se stalo tělem, aby vykoupilo tělo; věříme ve vzkříšení těla, dovršení stvoření a vykoupení těla. Vždyť tělo a pouze ono, je schopno učinit viditelným, co je neviditelné, duchovní a božské. Bylo stvořeno, aby přenášelo do viditelné skutečnosti světa tajemství skryté od věčnosti v Bohu a tak bylo jeho znamením.“¹⁹⁷

Ctnost čistoty řídí pohlavní pud. Nejdříve musíme uvést, že pohlavní síla není nějaké zlo, nýbrž dobro. Tak jako je samozřejmé jíst a pít, tak samozřejmý je pohlavní pud, s tím, že se dodržuje míra a řád. Tomáš Akvinský k tomu říká: „že čím je něco nutnější, tím více musí se ohledně toho zachovávatí řád rozumu. Pročež v důsledku je neřestnější, pomine-li se řád rozumu. Užívání pohlavních však, jak bylo řečeno. Je velmi nutné k obecnému dobru, jímž je zachování lidského pokolení. A proto ohledně toho nejvíce se musí dbáti řádu rozumu.“¹⁹⁸

„Tímto řádem rozumu je však toto.

Za první: vnitřní smysl pohlavní síly není zvrácený a scestný; naopak se naplňuje v manželství.

Za druhé: je zachována vnitřní struktura mravní osob.

Za třetí: není narušena spravedlnost mezi lidmi.“¹⁹⁹

O hříchu proti nestřídmosti v oblasti sexu svatý Tomáš píše: „že potěšení pohlavní jsou prudší a více potlačující rozum než potěšení z pokrmů. A proto více

¹⁹⁶ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 148

¹⁹⁷ JAN PAVEL II. *Teologie těla*. s. 11

¹⁹⁸ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 153 a. 3 co. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

¹⁹⁹ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 122

*potřebují očišťování a brzdění, protože, souhlasí-li se s nimi, více z toho vzrůstá síla dychtivosti a sráží se síla mysli.*²⁰⁰

Panenství a celibát jsou založeny na rozhodnutí, vyjádřeném závazkem, slibem navždy se zdržet pohlavního spojení a s tím spojené rozkoše. *„Jako ve mši svaté obětujeme Bohu chléb a víno, které jsme přijali z jeho dobroty, aby se z obdrženého daru stal dar, obětovaný jeho velebnosti, tak se má stát panenství, dar od Boha, darem obětovaným bohu, živou obětí a napodobením Kristovy eucharistie.*²⁰¹

Učení katolické církve k tomu dodává: *„Čistota vyžaduje stud. Ten patří k podstatě umírněnosti. Stud chrání intimitu člověka. Stud odmítá odhalit to, co má zůstat skryto. Je zaměřen na čistotu, jejíž křehkost dosvědčuje.*²⁰²

Papežská rada pro rodinu v dokumentu *Lidská sexualita: pravda a význam* klade důraz na nezastupitelnou roli rodiny ve výchově v oblasti sexuality. *„Rodinné prostředí je tedy normální a řádné místo pro výchovu dětí a mladistvých k upevňování a cvičení v ctnostech lásky, mírnosti, statečnosti, a tedy i čistoty. Rodina jako domácí církev je totiž školou nejbohatěji rozvinutého lidství. To platí zvláště pro mravní a duchovní výchovu, především v tak delikátním bodě, jako je čistota: v ní se totiž setkávají fyzické, psychické a duchovní aspekty svobody a vliv společenských vzorů, přirozený pud a mocné sklony vložené do lidské tělesnosti; všechny tyto faktory jsou spojeny v implicitním vědomí důstojnosti lidské osoby, povolání ke spolupráci s Bohem a zároveň poznamenané křehkostí. V křesťanském domově mají rodiče sílu vést děti k pravé křesťanské zralosti jejich osobnosti podle postavy Krista, uvnitř jeho mystického těla, kterým je církev.*²⁰³

8.7 Vztah mírnosti k ostatním ctnostem

Začněme slovy velkého učitele Tomáše Akvinského: *„A proto čím nějaká ctnost náleží více k dobru množství, tím je lepší. Spravedlnost však a statečnost náležejí více k dobru množství než mírnost, protože spravedlnost spočívá ve směnách, které jsou k druhému, statečnost pak v nebezpečích válek, která se snášejí pro záchranu obecnou;*

²⁰⁰ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q. 151 a. 3 ad 2. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

²⁰¹ CANTALAMESSA, R. *Panenství*. s. 62

²⁰² *Katechismus katolické církve*. čl. 2521

²⁰³ Papežská rada pro rodinu. *Lidská sexualita: pravda a význam*. čl. 48

*mírnost však krotí pouze dychtivosti a potěšení těch, která náležejí člověku samému.*²⁰⁴ Hodnota ctností je dána podle hodnoty dobra, z tohoto hlediska nejvíce vyniká spravedlnost, podle nesnadnosti však vyniká mírnost. Mírnost se liší od *ostatních* kardinálních ctností tím, že se vztahuje přímo na jednajícího člověka. „Praktická moudrost pojímá skutečnost bytí jako celek, spravedlnost se zase zaměřuje na toho druhého, a statečný, *zapomíná* sám na sebe, dává všanc své statky a svůj život. Kázeň je naopak zaměřena na člověka samého.“²⁰⁵

Tomáš Akvinský k vzájemnému postavení ctnosti píše následující: „*Dobro člověka však je dobro rozumu Toto dobro však má sice bytnostně opatrnost, která je dokonalost rozumu, spravedlnost pak je vykonavatelkou tohoto dobra, pokud totiž jí náleží stanoviti řád rozumu ve všech lidských věcech. Jiné pak ctnosti jsou zachovatelkami tohoto dobra, pokud totiž umírňují vášně, aby neodváděly člověka od dobra rozumu. A v jejich pořadu má statečnost přední místo, protože bázeň nebezpečí smrti je nejúčinnější k tomu, aby způsobila ústup člověka od dobra rozumu; po ní pak se řadí mírnost, neboť i potěšení dotyku nejvíce mezi jinými překáží dobru rozumu. To však, co se říká bytnostně, je více než to, co se říká výkonně, a to je zase více než to, co se říká zachovatelcky, v odstraňování překážky. Pročež mezi základními ctnostmi nejvíce jest opatrnost, druhá spravedlnost, třetí statečnost, čtvrtá mírnost. A po nich ostatní ctnosti.*“²⁰⁶ Ctnosti spravedlnosti a statečnosti jsou vyšší než ctnost mírnosti. Nejvyšší však je moudrost a nad moudrosti jsou božské ctnosti. Mírnost není v pravém slova smyslu uskutečněním dobra, pomáhá však uchovávat a chránit řád v člověku samém a tak napomáhá k uskutečnění dobra.

8.7.1 Kázeň

Člověk má dva způsoby pohledu na sebe sama. Ten první je nesobecký a nezištný vede k sebeuchování, k sebezáchově, k péči o své vlastní já. Takový člověk hledí sám na sebe a přesto nevidí jen sebe sama. Druhý způsob je sobecký, sebestředný vede k záhubě k rozvratu vlastní duše. Každý křesťan má mnoho práce s rozhodováním, z kterého způsobu vychází snaha o zachování vnitřního řádu. „*Neboť nekonám dobro, které chci, nýbrž zlo, které nechci*“ (Řím 7,19). Ty síly, které napomáhají sebeuchování,

²⁰⁴ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II ,II 141 8 co. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

²⁰⁵ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 116

²⁰⁶ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. II-II q 123 a. 12 co. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

mohou být však těmi silami, které vedou k sebezničení člověka. Můžeme tedy říci, že kázeň je nezištná péče o sebeuchování a sebezáchovu, která uchovává, střeží a ochraňuje uskutečňování vnitřního řádu člověka.

9 Závěrečné pojednání o ctnostech

9.1 Vztah mezi jednotlivými ctnostmi

Jak už bylo řečeno v předcházejících kapitolách, ctnosti mají mezi sebou vzájemný vztah, spolupracují spolu, doplňují se a ovlivňují jedna druhou. Společně rostou a společně i umírají, když člověk upadne do hříchu. Tak jako krev, která je poháněna srdcem a proudí v tepnách, v žilách, v žilkách a nakonec v nejmenších vlásečnicích přináší ke každé buňce životodárnou energii, tak i ctnosti jsou jako proud, který se hrne, dělí, vyživuje, napájí a posiluje nejmenší částičky lidské duše.

Všechny základní ctnosti vzájemně spolupracují, jsou důležité jako celek i každá zvlášť. Moudrost je jakoby světlem pro všechny ostatní ctnosti. Bez moudrosti nemůže být žádná spravedlnost ani statečnost, ten kdo je nespravedlivý je zároveň i nemoudrý. Tomáš Akvinský k tomu říká: *„Moudrost pozoruje sám předmět štěstí, jímž jest nejvyšší rozuměné. A kdyby tak bylo dokonalé pozorování moudrosti vůči jejímu předmětu, bylo by dokonalé štěstí v úkonu moudrosti. Ale protože úkon moudrosti jest v tomto životě nedokonalý vzhledem k hlavnímu předmětu, jímž jest Bůh, proto úkon moudrosti jest jakýsi začátek nebo podíl budoucího štěstí.“*²⁰⁷ V tomto životě však nemůžeme Boha poznávat dokonale, svatý Tomáš to vysvětluje: *„Moudrost tedy, do níž patří poznání Boha, nemůže člověku, zvláště ve stavu tohoto života, náležeti dokonale, aby byla jako jeho majetkem; neboť „to má pouze Bůh“. Ale přece skrovné poznání, které lze mítí o Bohu skrze moudrost, předčí každé jiné poznání.“*²⁰⁸ Moudrost zdokonaluje pudové a instinktivní chování, aby se stalo opravdu lidským.

„Moudrost je mírou spravedlnosti, statečnosti a uměřenosti. To neznamena nic jiného než toto: Tak jako jsou v tvůrčím Božím poznání všechny stvořené věci předem stvořeny a předem formovány, a v Bohu jsou tedy vnitřní formy bytí všeho skutečného přítomny jakožto „ideje“, jakožto „předcházející obrazy, a tak jako je lidské receptivní poznání skutečnosti přijímajícím nápodobným formováním objektivního světa bytí a tak jako ztvárněné dílo napodobuje svůj pra-vzor žijící v tvůrčím poznání umělce, právě tak

²⁰⁷ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. I-II q. 66 a. 5 ad 2. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

²⁰⁸ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. I-II q. 66 a. 5 ad 3. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

*a nejinak je i rozhodnutí učiněné na základě praktické moudrosti před-obrazem a před-formou veškerého mravně dobrého konání.*²⁰⁹

Z mravních ctností je nejdůležitější moudrost, která je jakoby základem pro všechny ostatní kardinální a jim podřízené a rozšiřující, ctnosti. Z božských ctností je však nejdůležitější ctnost lásky. Tomáš Akvinsky v Teologické Sumě vysvětluje, proč božské ctnosti jsou nad ctnostmi základními. *„Božské ctnosti mají předmět, který jest nad lidskou duši, kdežto opatrnost a mravní ctnosti jsou o těch, která jsou pod člověkem. V těch pak, která jsou nad člověkem, ušlechtilější jest milování nežli poznávání. Avšak to, co jest nad člověkem, jest ušlechtilější v sobě; než je v člověku: protože všechno je v druhém podle způsobu toho, v čem jest. Obráceně však jest u těch, která jsou pod člověkem. - Za druhé, protože opatrnost řídí žádostivé pohyby, patřící do mravních ctností; ale víra neřídí žádostivý pohyb, tíhnoucí k Bohu, který patří do ctností božských, nýbrž pouze ukazuje předmět. Žádostivý pak pohyb k předmětu přesahuje všechno lidské poznávání.*²¹⁰

Abychom poznali nesmírnost Kristovy lásky, za to se modlí apoštol Pavel: „Aby Kristus vírou přebýval ve všem srdci, abyste zakořenění a upevnění v lásce byli schopni pochopit – jako všichni křesťané – celou tu šířku a délku, výšku i hloubku, poznat Kristovu lásku přesahující všechno poznání a dosáhnout plné míry Božích darů“ (Ef 3,17 – 19). František Saleský k tomu dodává: *„Proto všechny ctnosti podrobme poslušnosti lásky; a milujme jednotlivé ctnosti hlavně proto, že se líbí Bohu.*²¹¹

Katechismus katolické církve cituje sv. Augustina, který říká: *„Žít dobře není nic jiného než milovat Boha z celého srdce, z celé duše, celým svým jednáním. Mírností se mu prokazuje bezvýhradná láska, kterou nemůže zviklat žádná obtíž (v čemž se projevuje statečnost), láska, která poslouchá jen Boha (to je spravedlnost), která je bdělá v posuzování všeho, aby se ponenáhlu nevloudil klam nebo lest (to je prozíravost).*²¹²

²⁰⁹ PIEPER, J. *Ctnosti*. s. 11.

²¹⁰ AKVINSKÝ, T. *Teologická suma*. I-II q. 66 a. 6 ad 1. <http://krystal.op.cz/sth/sth.php>

²¹¹ SALESKÝ, F. *Pojednání o lásce k Bohu*. s. 538

²¹² *Katechismus katolické církve*. čl. 1809

9.2 *Vztah darů Ducha svatého a kardinálních ctností*

Ježíš nás vyzývá k dokonalosti: „Vy však buďte dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský Otec“ (Mt 5,48). Na cestě k dokonalosti nám pomáhá Duch svatý svými dary.

*„Nikdo si nemůže zasloužit první milost, která je na počátku obrácení. Pod vlivem Ducha svatého si můžeme zasloužit pro sebe i pro druhé všechny milosti potřebné k dosažení věčného života, jakož i potřebná hmotná dobra.“*²¹³

Ježíš Kristus je darem určeným nám lidem. Přichází skrze oživující sílu Ducha svatého, v němž se nám daruje živý Kristus a proměňuje náš život. V Duchu svatém můžeme dosvědčit spolu s apoštolem Pavlem „*Nežiji už já, ale žije ve mně Kristus*“ (Gal 2,20). Na setkání s Kristem, které se děje skrze dary Ducha svatého se můžeme připravit nasměrováním života na správný (tento) cíl a rozvojem kardinálních ctností: „*což jsou hluboké a stabilní způsoby chování, jejichž prostřednictvím člověk žije v otevřenosti ke stále plnějšímu a opravdovějšímu životu a v připravenosti přijímat stále nová překvapení, která mu připravil Bůh svými dary.*“²¹⁴

Jedním z našich úkolů je, abychom přinášeli ovoce Ducha svatého, které je „*láska, radost, pokoj, shovívavost, vlídnost, dobrotá, věrnost, tichost, zdrženlivost*“ (Gal 5,22). Toto ovoce v nás skrze kardinální ctnosti nevyrůstá, ale základní ctnosti pomáhají rozvoji osobnosti, která potom přináší užitek tomuto světu. „*Jejich úkolem však je připravit dobrou půdu, v níž pak setba ducha postupně raší a vyrůstá bohatství a krásy plodů, jejichž původcem je Bůh. Bůh ve svém působení člověka neopomíjí, ale přijímá a hodnotí jeho snahu. Semeno dává mnoho plodů tam, kde je přítomná odvaha, zdrženlivost a spravedlnost, kde rozvaha připravuje lidské srdce jako dobrou půdu, která je schopna poslouchat a chápat slovo království.*“²¹⁵ Proto apoštol Pavel v listě Efezanům prosí Boha: „*Proto klekám na kolena před Otcem, od něhož mají původ všechny rody na nebi i na zemi, (a prosím ho:), ať vám ze své bohaté božské slávy dá to, že ve vás mocně zesílí skrze jeho Ducha vnitřní člověk*“ (Ef 3,14-16).

Svatý František Saleský opěvuje a staví lásku na první místo. „Moudrost není ničím jiným než láskou, která poznává jak dobrotivý a laskavý je Bůh. Rozumnost je láskou, která zaměřuje svou pozornost na poznání věroučných pravd a mravoučných zásad, aby v nich poznávala Boha, jaký je sám v sobě a následně, aby jej poznávala taky

²¹³ Katechismus katolické církve. čl. 2027

²¹⁴ FORTE, B. *Malý úvod do křesťanského života*. s. 31

²¹⁵ FORTE, B. *Malý úvod do křesťanského života*. s. 33

v tomto světě. Vědění zaměřuje naši pozornost k tomu, abychom poznali lépe sami sebe i ostatní tvory a to především za účelem lepší služby Bohu. Rada je taky láska, která nás učí jak pečlivěji, pozorněji sloužit Bohu svatě. Síla je láska, která povzbuzuje naše srdce, aby vykonalo to, co je třeba vykonat. Zbožnost je láska, která nám pomáhá, abychom s radostí konali skutky, které se líbí Bohu. Bázeň nás učí prchat před vším tím, co se nelíbí Boží vznešenosti.²¹⁶

„Tímto způsobem se nám láska stává žebříkem Jakubovým (srov. 1 Mak 28,12), jehož stupni je sedm darů Ducha svatého, po nichž andělští lidé vystupují vzhůru ke všemohoucímu Bohu, aby spočívali na jeho Srdci, a po nichž sestupují dolů k zemi, aby vzali bližního za ruku a také ho přivedli do nebe. Neboť jakmile vstoupíme na první stupeň, působí bázeň, že se vyhybáme zlu. Na druhém stupni nás pobízí zbožnost k tomu, abychom si vyvolili dobro. Na třetím stupni nám vědění dává poznat dobro, jež máme konat a zlo, před nímž máme prchat. Na čtvrtém stupni dostáváme od síly odvahu potýkat se se všemi těžkostmi, jež se našemu úsilí postaví do cesty. Na pátém stupni nás rada nechá zvolit prostředky k tomu nejvhodnější. Na šestém stupni sjednotíme své poznání s Bohem, abychom spatřili rysy jeho nekonečné krásy a vštíplili si ji v paměť a na sedmém a posledním stupni sjednotíme svou vůli s Bohem, abychom okusili a poznali rozkoše jeho nepochopitelné dobroty.²¹⁷

Milosti Ducha svatého vchází člověk do nového života, stává se „chrámem Ducha svatého“ (1 Kor 6,19). Otec i Syn přijdou k němu a učiní si u něho přibýtek (srov. Jan 14, 23). *„Ve společenství milosti s nejsvětější Trojicí se životní prostor člověka rozšiřuje, je pozvednut do nadpřirozené roviny života božského. Člověk žije v Bohu a z Boha: žije podle Ducha a myslí na věci Ducha. Důvěrný vztah s Bohem v duchu působí, že člověk chápe novým způsobem také sám sebe, své lidství. Takto se v člověku plně uskutečňuje podobnost s Bohem.“²¹⁸*

9.3 Nenazvané ctnosti

Jak bylo uvedeno v předcházejících kapitolách, již od starověku se lidé snažili nacházet pro mravně správné jednání slovní vyjádření, aby bylo zřetelněji vidět, co se

²¹⁶ Srov. SALESKÝ, F. *Pojednání o lásce k Bohu*. s. 539 - 540

²¹⁷ SALESKÝ, F. *Pojednání o lásce k Bohu*. s. 540

²¹⁸ JAN PAVEL II. encyklika *Dominum et vivificantem*. s. 75

má dělat a současně, aby bylo možné lépe kontrolovat, zda člověk plní očekávané mravní požadavky.

Teologie minulých staletí se snažila vytvořit systémy ctností rozdělených do skupin. Vědci zkoumali jejich vzájemné vazby a vztahy. Karel Rahner v knize *Nová odvaha ke ctnosti* pokládá otázku „*Ale neexistují ctnosti, které zůstaly beze jména, které se sice, jak doufáme, v životě praktikují, ale v morálně filosofické a morálně teologické reflexi se o nich výslovně nepojednává?*“²¹⁹

Ctnost se nachází vždy mezi dvěma extrémů, například na jedné straně nadutost, na druhé straně malomyslnost, a uprostřed se nachází ctnost – velkomyslnost. Karel Rahner poukazuje, že v současné společnosti se na jedné straně nachází skeptický relativismus, který znevažuje význam mravní reflexe. „*Člověk rozpoznává problematičnost všeho racionálního, fundamentálně teologického ospravedlňování předcházeného takovému to rozhodnutí v otázce světového názoru, a proto je považuje za neúčinné a zbytečné a cítí se oprávněn učinit toto rozhodnutí svévolně. Teoreticky setrvává v postoji nerozhodnosti.*“²²⁰

Druhým protipólem vidí Rahner ideologický fanatismus. „*Člověk nechce vzít na vědomí problematičnost mravních reflexí předcházejících světonázorovému rozhodnutí, přeceňuje je, nepřiznává sám před sebou ani před druhými jejich problematičnost, prohlašuje, že racionálně reflexivní zdůvodnění vlastního rozhodnutí je v každém ohledu absolutně evidentní a neexistují proti němu žádné vážné protiargumenty, které by nebyly již dávno a pro každého rozumného a poctivého člověka jednoznačně vyvráceny.*“²²¹

Ve středu mezi ideologickým fanatismem a skeptickým racionalismem je podle Rahnera „*správné sebepochopení člověka, který není ani bohem poslední komplexní jistoty a jasnosti, ani bytostí čiré libovůle, pro kterou je všechno stejně správné a stejně nesprávné, člověka, který má kontury, jež je nutno respektovat, ačkoli nemají jas božského a samozřejmého.*“²²² Takovéto chování, které je jistě ctností, nemá v současné době žádné stručné a jednoznačné pojmenování. Ale jak říká Rahner na závěr své úvahy, pěstovat by se tato ctnost jistě měla, protože je kolem nás spousta lhostejných relativistů a zarputilých fanatiků. A jistě mnoho dalších ctností čeká na své pojmenování a zařazení do systému.

²¹⁹ RAHNER, K. WELTE, B. *Novou odvahu k ctnosti*. s. 11

²²⁰ RAHNER, K. WELTE, B. *Novou odvahu k ctnosti*. s. 13

²²¹ RAHNER, K. WELTE, B. *Novou odvahu k ctnosti*. s. 14

²²² RAHNER, K. WELTE, B. *Novou odvahu k ctnosti*. s. 15

10 Závěr

„Jen maličko jsi ho omezil, že není roven Bohu, korunuješ ho slávou a důstojností“ (Ž 8,6).

Ze studia odborných publikací, děl křesťanských autorů, z encyklik a z dokumentů Druhého vatikánského koncilu, Katechismu katolické církve a především ze studia Bible bylo získáno mnoho zásadních informací, které byly použity v diplomové práci. Základní informace můžeme shrnout do následujícího pojednání.

Dokonalý a blažený Bůh stvořil ze své svobodné vůle člověka, aby měl člověk účast na jeho blaženém životě. Stvořil ho jako rozumovou, svobodnou bytost, která může ovládat své skutky. Bůh dal člověku možnost volit mezi dobrem a zlem, to znamená růst v dokonalosti nebo selhat a hřešit. Stvořitel obdařil člověka rozumem. Tímto rozumem člověk poznává hlas Boha, který ho zve, aby miloval a konal dobro.

Každý člověk je vyzván, aby přinášel poznané dobro do svého osobního života i do společnosti. Avšak člověk, zraněný hříchem, je příliš slabý na to, aby toto dobro dokázal uskutečnit sám. A Bůh sám přichází člověku na pomoc s milostí, která člověku pomáhá konat dobro a toto dobro ho vede ke svobodě. Aby člověk mohl vykonat něco dobře a aby to konal stále, nestačí jen poznání, rozum a učenost, je potřebná i vůle, kterou se člověk rozhoduje konat dobro. Při vykonání dobrého skutku vzniká v člověku něco jako otisk, který se následným opakováním prohlubuje. A právě trvalá a pevná dispozice konat dobro je ctnost. Ctnosti, které jsou získané v první řadě výchovou, opakováním a vytrvalostí, jsou Boží milostí očišťovány a povznášeny. S Boží pomocí formují charakter člověka a usnadňují konání dobra.

Formujícím základem všech ctností je moudrost. Z ní se jakoby rodí všechny ostatní ctnosti. Moudrý je ten, kdo miluje a chce dobro. Ctnost moudrosti nám pomáhá, abychom v jednotlivých životních situacích jednali správně, abychom se nemýlili, abychom překonávali pochybnosti, které se týkají správného posouzení dobra. To znamená, abychom skutek vykonali, protože je dobrý, nebo abychom poznali zlo a vyhnuli se mu. Moudrost znamená vybrat ty nejvhodnější prostředky k uskutečnění dobra.

Moudrost může člověk zkvalitňovat vnitřním úsilím, snahou, cvičením, sebezáboporem, sebekázní, skutky lásky dobroty a pokory. Ten kdo je moudrý je dobrý, laskavý, trpělivý a dovede ostatní pochopit. Moudrost je základem ostatních kardiálních ctností. Moudrý je také spravedlivý, statečný a mírný. Moudrý má stále před očima cíl, umí správně zvažovat jednotlivé možnosti a je stálý, pevný, vytrvalý a rozhodný v uskutečňování předsevzetí. Cílem moudrosti, jak nás učí Písmo svaté, je poznávání Boha. „*Věčný život pak je to, že poznají tebe, jediného pravého Boha, a toho, kterého jsi poslal, Ježíše Krista*“ (Jan 17,3).

Druhou základní ctností je spravedlnost, která s pevnou a vytrvalou vůlí přiznává každému to, co mu náleží. Ctnost spravedlnosti se považuje za nejdokonalejší ctnost, protože, spravedlivý užívá této ctnosti nejen pro sebe, ale i podruhé. Jako mravní ctnost uschopňuje člověka dávat každému, co mu patří podle práva. Člověk má nezaměnitelná práva, protože byl stvořen jako osoba Božím rozhodnutím.

Mnoho lidí žije ve strachu. Téměř je ovládá strach z nemocí, z finančního zabezpečení, strach z budoucnosti, nebo je naopak pronásleduje strach z minulosti. Všude na člověka doléhá strach. Ustrašený člověk nedokáže klidně a otevřeně druhým říci, co se mu nelíbí, čím mu ubližují, předstírá a zakrývá svůj skutečný stav, vyhýbá se konfrontaci. Na pomoc nám přichází ctnost statečnosti, která pomáhá v přemáhání strachu a všech ostatních překážek mravního života ve snaze o křesťanskou dokonalost. Statečný se nenechá vyvést z rovnováhy nepříznivými okolnostmi, nedá se vystrašit a vytlačit ze své pozice, je pevný a vytrvalý v úsilí o dobro. Statečnost však neznamena nikdy nemít strach. Nebojácnost, která prameni ze špatného posouzení a zhodnocení skutečnosti není statečnost. Pravá statečnost však dává odvahu k obraně spravedlivé věci i za cenu zranění nebo smrti.

Většina lidí vnímá ctnost mírnosti jako ovládání se v hněvu, v jídle a pití alkoholických nápojů. Jistě to není tak daleko od věci. Bůh vybavil člověka pudy, které slouží k zachování rodu a ovládání těchto vyživovacích a rozmnožovacích pudů vyžaduje pevnou disciplínu. Ctnost mírnosti vede člověka k dodržování vnitřního řádu, pomáhá zaměřit smyslové sklony k dobru, uchovávat zdravou rozvážnost, která se nenechá ovládat pudy. Mírnost sice nevytváří nebo neuskutečňuje přímo nějaké dobro, ale chrání řád přímo v člověku a tím vytváří podmínky pro uskutečnění dobra a vede člověka k jeho cíli.

Všechny ctnosti spolu souvisí, jsou na sobě závislé, když roste jedna, prospívá i druhá, když však upadá jedna, upadají všechny. Moudrost bere skutečnost jako celek,

spravedlnost se zaměřuje na toho druhého, a statečný, pro vykonání dobra zapomíná sám na sebe. Mírnost se liší od všech ostatních základních ctností právě tím, že se vztahuje výlučně na toho, kdo je činný. Dobro člověka se začíná u dobra, které je poznáváno rozumem. Spravedlnost vykonává toto poznané dobro a ostatní ctnosti slouží k zachování tohoto dobra. Spravedlnost a statečnost jsou vyšší ctnosti než mírnost; a větší než tyto ctnosti jsou moudrost a ctnosti božské.

Bůh stvořil člověka ke svému obrazu a ke své podobě, a přestože ho člověk mnohokrát urazil, obelstil a opustil, Bůh je stále věrný a slovy Ježíše Krista nás zve k účasti na dokonalosti: „*Bud'te dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský Otec*“ (Mt 5,48).

Seznam použitých zkratek

LV	3. kniha Mojžíšova
DT	5. kniha Mojžíšova
1. Mak	1. kniha Makabejská
Ž	Knihy Žalmů
Př	Knihy Přísloví
Kaz	Knihy Kazatel
Mdr	Knihy Moudrosti
Sir	Knihy Sirachovcova
Iz	Knihy proroka Izaiáše
Jer	Knihy proroka Jeremiáše
Ez	Knihy proroka Ezechiela
Dan	Knihy proroka Daniela
Oz	Knihy proroka Ozeáše
Mt	Evangelium podle Matouše
Mk	Evangelium podle Marka
Jan	Evangelium podle Jana
Řím	List svatého apoštola Pavla Římanům
1. Kor	1. list svatého apoštola Pavla Korint'ánům
2. Kor	2. list svatého apoštola Pavla Korint'ánům
Gal	List svatého apoštola Pavla Galant'ánům
Ef	List svatého apoštola Pavla Efesanům
Flp	List svatého apoštola Pavla Filipánům
Kol	List svatého apoštola Pavla Kolosanům
1. Sol	1. list svatého apoštola Pavla Soluňanům
1 Tim	1. list svatého apoštola Pavla Timotejovi
2 Tim	2. list svatého apoštola Pavla Timotejovi
Tit	List svatého apoštola Pavla Titovi
Flm	List svatého apoštola Pavla Filemonovi
Žid	List Židům
Jak	List svatého apoštola Jakuba
1 Petr	1. list svatého apoštola Petra
2 Petr	2. list svatého apoštola Petra
srov.	srovnej
čl.	článek
např.	například

Použitá literatura:

Prameny:

1. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. 109 s. ISBN 978-80-7195-414-9
2. *Bible*, 3. vydání. Praha: Česká katolická charita v Ústředním církevním nakladatelství, 1985. 1 284 s. ISBN nevedeno
3. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 63 s. ISBN 80-7192-467-9
4. JAN PAVEL II. *Dominum et vivificantem*. Praha: Zvon, 1997. 93 s. ISBN 80-7113-204-7
5. JAN PAVEL II. *Fides et ratio*. Praha: BELL, 1999. 106 s. ISBN 80-7113-234-9
6. JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*. Praha: Zvon, 1995. 49 s. ISBN 80-7113-151-2
7. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*. Praha: Zvon, 1994. 131 s. ISBN 80-7113-114-8
8. JAN XXIII. *Pacem in terris*. Praha: Vyšehrad, 1969. 39 s. ISBN nevedeno
9. *Katechismus katolické církve*. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. 794 s. ISBN 80-7192-488-1
10. *Nový zákon*. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. 871 s. ISBN 80-7192-328-1
11. Papežská rada pro rodinu. *Lidská sexualita: pravda a význam*. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. 46 s. ISBN 80-7192-495-4
12. *Žalmy*. Praha: Zvon, 1995. 397 s. ISBN 80-7113-125-3

Literatura:

13. ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Praha: Petr Rezek, 1996. 493 s. ISBN 80-901796-7-3
14. ATANÁŠ. *Život sv. Antonína poustevníka*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1996. 90 s. ISBN 80-901951-5-X
15. AUGUSTIN, A. *Vyznání*. Praha: Kalich, 1999. 565 s. ISBN 80-7017-301-7
16. BERNARD Z CLAIRVAUX, *O stupních pokory a pýchy, chvály Panenské matky*. Praha: Krystal OP, 1999. 128 s. ISBN 80-85929-34-1
17. CANTALAMESSA, R. *Chudoba*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. 87 s. ISBN 80-7192-074-6

18. CANTALAMESSA, R. *Panenství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. 63 s. ISBN 80-7192-327-3
19. CANTALAMESSA, R. *Pozvání na horu Sinaj*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. 134 s. ISBN 80-7192-417-2
20. FORTE, B. *Malý úvod do křesťanského života*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. 78 s. ISBN 80-7192-175-0.
21. GIANLUIGI, P. *365 dní s otcem Piem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. 405 s. ISBN 978-80-7195-248-0
22. GRÜN, A. *Svatý Benedikt z Nurie*, učitel duchovního života. Praha: Vyšehrad, 2004. 127 s. ISBN 80-7021-695-6
23. IDDON, J. HUW, W. *Paměť*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004. 144 s. ISBN 80-7360-053-6
24. JAN OD KRÍŽE. *Výstup na horu Karmel*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. 334 s. ISBN 80-7192-420-2
25. JAN PAVEL II. *Překročit Práh naděje*. Praha: Tok, 1995. 195 s. ISBN 80-901006-9-4
26. JAN PAVEL II. *Teologie těla*. Praha: Paulínky, 2005. 591 s. ISBN 80-86024-99-3
27. KAŠPARŮ, M. *Základy pastorální psychiatrie pro zpovědníky*. Brno: Cesta, 2002. 153 s. ISBN 80-7295-031-2
28. Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 463 s. ISBN 80-7182-064-4
29. NGUYEN, V, T. *Svědkové naděje*. Praha: Paulínky, 2003. 215 s. ISBN 80-86025-55-1
30. PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999. 213 s. ISBN 80-70213-31-0
31. PIEPER, J. *Ctnosti*. 1. vydání. Praha: Česká křesťanská akademie, 2000. 159 s. ISBN 80-85795-35-4
32. RAHNER, K. WELTE, B. *Novou odvahu k ctnosti*. Praha: Vyšehrad, 1998. 147 s. ISBN 80-7021-173-3
33. SALESKÝ, F. *Pojednání o lásce k Bohu*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1998. 607 s. ISBN 80-7266-140-X
34. SIEBERS, B. *Pramen života a svátosti*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1998. 196 s. ISBN neuvedeno
35. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. Praha: Karolinum, 2004. 319 s. ISBN 80-7184-357-1
36. SOKOL, J. *Zůstat na zemi*. Praha: Vyšehrad, 2008. 304 s. ISBN 978-80-7021-900-3
37. ŠPIDLÍK, T. *Duchovní cvičení s Janem Pavlem II*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007. 249 s. ISBN 978-80-86715-79-7
38. ŠPIDLÍK, T. *Prameny světla*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. 533 s. ISBN 80-86045-41-2

39. TONDRA, F. *Morálna teológia. I.* Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1994. 290 s. ISBN 80-7142-023-9
40. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie.* Praha: České katolické nakladatelství, 1998. 366 s. ISBN 80-7021-292-6

Internetové zdroje

41. AKVINSKÝ, T. *Teologická suma.* II - II. q.141. a 1. ad 1.
<http://krystal.op.cz/sth/sth.php>